

Πανεπιστήμιο
Κύπρου

Διπλωματική εργασία

ΝΕΟΤΕΡΑ ΠΑΠΥΡΙΚΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ
ΑΔΕΣΠΟΤΩΝ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΩΝ

Αμμόχωστος, Μάιος 2021

Μαριλένα Δημοσθένους

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Διπλωματική εργασία

ΝΕΟΤΕΡΑ ΠΑΠΥΡΙΚΑ ΑΠΟΣΠΙΑΣΜΑΤΑ
ΑΔΕΣΠΙΟΤΩΝ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΩΝ

Μαριλένας Δημοσθένους

Επιβλέπων Καθηγητής

Αναπληρωτής καθηγητής κος Δημόκριτος Καλτσάς

Μαριλένα Δημοσθένους

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε κατά την περίοδο των Ακαδημαϊκών Ετών 2020 - 2021, στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών 'Κλασικών σπουδών' του τμήματος 'Κλασικών Σπουδών και Φιλοσοφίας' του Πανεπιστημίου Κύπρου. Η εργασία πραγματοποιήθηκε υπό την επίβλεψη του κ. Δημόκριτου Καλτσά, Αναπληρωτή Καθηγητή Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας του Τμήματος Κλασικών Σπουδών και Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Αντικείμενο της παρούσης εργασίας αποτελεί η παρουσίαση παπυρικών αποσπασμάτων ελληνικών μυθιστορημάτων. Τα μυθιστορήματα είναι αδέσποτα, αφού δεν γνωρίζουμε (πλην δύο περιπτώσεων) τον συγγραφέα.

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να ευχαριστήσω όσους συνέβαλαν στην εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας. Οφείλω να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες προς τον επιβλέποντα της εργασίας, Αναπλ. Καθηγητή κ. Δημόκριτο Καλτσά, για την καθοδήγησή του και την πολύτιμη βοήθεια που προσέφερε σε κάθε στάδιο εκπόνησης της διατριβής μου. Χωρίς τη συμπαράσταση και συνεχή βοήθειά του, η ολοκλήρωση αυτής της εργασίας δεν θα ήταν δυνατή.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά την οικογένειά μου, τον σύζυγο και τα δύο μου παιδιά, για την κατανόηση και συμπαράσταση που έδειξαν ολόκληρη την περίοδο εκπόνησης της εργασίας αυτής.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	σελ. 5
Εισαγωγή	σελ. 7
<i>Καλλιγόνη</i>	σελ. 10
P.Oxy. 4811 <i>Πανιώνις</i>	σελ. 24
<i>Σεσόγχωσις</i>	σελ. 37
Αντώνιος Διογένης	σελ. 56
<i>Μητίοχος και Παρθενόπη</i>	σελ. 80
Λολλιανού <i>Φοινικικά</i>	σελ. 89
P.Oxy. 4762 <i>Όνος ή Γυναίκα και όνος</i>	σελ. 98
Γενικά συμπεράσματα	σελ. 112
Βιβλιογραφία	σελ. 116

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία μου έχει θέμα τα παπυρικά αποσπάσματα ελληνικών μυθιστορημάτων που έχουν εκδοθεί μετά τη θεμελιώδη συλλογή της S. Stephens και του J. Winkler του 1995. Όπως και στο έργο αυτό, ενδιαφέρουν όχι οι πάπυροι των γνωστών μας από τα βυζαντινά χειρόγραφα μυθιστορημάτων (του Χαρίτωνος, του Αχιλλέως Τατίου και του Ηλιοδώρου, και των όχι ακόμη μαρτυρημένων στην Αίγυπτο Ξενοφώντος Εφεσίου και Λόγγου), αλλά τα σπαράγματα αγνώστων ή γνωστών από την έμμεση μόνον παράδοση παλαιότερα δειγμάτων του είδους. Το σύνταγμα της Stephens και του Winkler, στο οποίο παρουσιάστηκαν σε νέες εκδόσεις και με πλουσιότερα σχόλια όλα τα μέχρι τότε γνωστά παπυρικά αποσπάσματα που με μεγαλύτερη ή μικρότερη βεβαιότητα μπορούν να αποδοθούν στο μυθιστόρημα, αποτέλεσε πρότυπο για την παρούσα εργασία, καθώς και πηγή κάθε είδους πληροφοριών. Πρβλ. και τη συλλογή της López Martínez 1998, με κάπως διαφορετικά κριτήρια επιλογής του υλικού.

Η συλλογή του υλικού της παρούσης εργασίας βασίστηκε στον κατάλογο λογοτεχνικών παπύρων Mertens-Pack³, διαθέσιμο στο Διαδίκτυο¹. Σε δύο περιπτώσεις τα σπαράγματα ανήκουν σε έργα των οποίων οι συγγραφείς και οι γνήσιοι τίτλοι μάς είναι γνωστοί: *Τὰ ὑπὲρ Θούλην ἄπιστα* του Αντωνίου Διογένους (με τρία διαφορετικά αποσπάσματα) και τα *Φοινικικά* του Λολλιανού (ένα απόσπασμα). Γνωστά, είτε μόνον από παπύρους είτε και από την έμμεση παράδοση, ήταν ήδη και τα τρία αδέσποτα μυθιστορήματα του Μητιόχου και της Παρθενόπης, της Καλλιγόνης και του Σεσογώσεως, που εμπλουτίζονται τώρα με νέο υλικό. Όπως νέα έργα είναι η *Πανιώνis* και ο *Όνος*, το τελευταίο όμως πιθανότατα δεν ήταν κανονικό μυθιστόρημα. Τα ίδια τα σπαράγματα δεν σώζουν όνομα συγγραφέως ή τίτλο.

Η παρουσίαση κάθε αποσπάσματος αρχίζει με μία εισαγωγή, όπου μετά τα τεχνικά παπυρολογικά στοιχεία συζητείται επί τη βάσει της βιβλιογραφίας το θέμα του κειμένου και το κατά πόσον μπορεί με βεβαιότητα να αποδοθεί στο λογοτεχνικό γένος που μας απασχολεί. Στην περίπτωση σπαραγμάτων που ανήκουν σε έργα ήδη γνωστά, προτάσσεται σχετική συζήτηση. Ακολουθεί το κείμενο, για το οποίο πλην των πρώτων εκδόσεων έχουν ληφθεί υπ' όψιν και τυχόν επανεκδόσεις ή άλλες κριτικές συμβολές, και η μετάφραση στη νέα ελληνική, όπου η διατήρηση του κειμένου την επιτρέπει. Έπονται σχόλια αναφερόμενα στην αποκατάσταση του κειμένου, τη γλωσσική του μορφή και την ερμηνεία. Τέλος επιτάσσονται παρατηρήσεις σχετικές με τη συμβολή του εκάστοτε αποσπάσματος ή των αποσπασμάτων στη γνώση του μυθιστορήματος. Οι παρατηρήσεις αυτές συγκεντρώνονται και αναπτύσσονται στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας.

¹ <http://cip1-cloud09.segi.ulg.ac.be/cedopal/MP3/dbsearch.aspx>

Γενική επισκόπηση των παπυρικών ευρημάτων που προέρχονται από ήδη γνωστά ή από νέα μυθιστορήματα παρέχει η Messeri 2010, λαμβάνοντας ως αφετηρία το έτος 1893, οπότε εξεδόθη το πρώτο παπυρικό απόσπασμα του είδους (*Νίνος*). Η σημασία του υλικού αυτού είναι πολύπλευρη: ήδη οι πρωιμότερες εκδόσεις επέτρεψαν την οριστική ανασκευή των θεωριών του Erwin Rohde περί της καταγωγής και ιστορικής εξελίξεως του μυθιστορήματος, βλ. Messeri, σελ. 3-5. Και η κατά Rohde σχετική χρονολογία των γνωστών εκπροσώπων τού είδους κατέπεσε, εφόσον για δύο από τους πέντε, τον Χαρίτωνα και τον Αχιλλέα Τάτιο, οι πάπυροι έδωσαν νέους *terminos ante quos*, όλως ασύμβατους με την εξελικτική προσέγγιση του Rohde· βλ. Messeri 2010 σελ. 8-12 και Henrichs 2011 σελ. 306-313. Αξιόλογη είναι και η συμβολή των παπύρων στην κριτική του κειμένου των δύο αυτών μυθιστοριογράφων, βλ. Henrichs 2011 σελ. 309-310. Άλλα, αλληλένδετα ζητήματα που έχουν φωτισθεί από τα σπαράγματα και των γνωστών και των αγνώστων μυθιστορημάτων είναι η δημοτικότητα του είδους στην αυτοκρατορική Αίγυπτο, η θέση του στο εμπόριο βιβλίου και το αναγνωστικό κοινό που ενδιέφερε: ως κριτήρια έχουν χρησιμεύσει εδώ ο αριθμός και η ποιότητα των σωζομένων αντιγράφων. Βλ. Cavallo 1996 και γενικότερα Bowie στον Schmeling 1996, σελ. 87-106. Για τη συμβολή των παπύρων στο ακανθώδες ζήτημα των συνθηκών που οδήγησαν στη δημιουργία τού μυθιστορήματος βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 11-18 και γενικώς για το θέμα Ruiz-Montero στον Schmeling 1996, σελ. 29-85.

Ειδικώς τα ‘νέα’ μυθιστορήματα που μας έκαναν γνωστά οι πάπυροι έχουν συμβάλει στην ορθότερη θεώρηση πλήθους γραμματολογικών ζητημάτων σχετικών με το γένος αυτό της αφηγηματικής πεζογραφίας: τα πέντε δείγματα του είδους που μας έσωσαν οι Βυζαντινοί έχουν σαφή θεματική ομοιογένεια· στοιχεία κοινά και στα πέντε αυτά έργα, όπως οι έφηβοι πρωταγωνιστές, η κυρίαρχη θέση του έρωτα, τα ταξίδια και οι περιπέτειες, θεωρήθηκαν θεμελιώδη χαρακτηριστικά του αρχαίου ελληνικού μυθιστορήματος. Λόγω δε του πολύ διαφορετικού τόνου των έργων του Πετρωνίου και του Απουληίου, παγιώθηκε η αντιδιαστολή ελληνικού (‘ρομαντικού’) και ρωμαϊκού (κωμικού - ρεαλιστικού) μυθιστορήματος. Τα παπυρικά ευρήματα επέτρεψαν τη διαπίστωση ότι πέρα από το ερωτικό μυθιστόρημα με τους εφήβους ήρωες υπήρχαν στον ελληνικό χώρο και άλλες υποκατηγορίες, μεταξύ αυτών και μία που θυμίζει την αντίστοιχη ρωμαϊκή παραγωγή, και το συμπέρασμα ότι η ομοιογένεια των σωζομένων μυθιστορημάτων δεν αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα της εποχής συνθέσεως και πρώτης κυκλοφορίας τους, αλλά τα κριτήρια των βυζαντινών αναγνωστών. Βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 3-9· Morgan 1998 σελ. 3295-3296.

Η Stephens 1996 σελ. 656-680 προτείνει τη διαίρεση των αποσπασματικώς σωζομένων μυθιστορημάτων (στα οποία συμπεριλαμβάνει και τα γνωστά από τη σύνοψη του Φωτίου στη *Βιβλιοθήκη του Βαβυλωνιακά του Ιαμβλίχου* και *Ύπερ τήν Θούλην ἄπιστα* του Αντωνίου Διογένους) σε τέσσερις θεματικές κατηγορίες: (1) το αισθηματικό μυθιστόρημα, στο οποίον

ανήκουν και τα πέντε πλήρη μας δείγματα: εδώ κατατάσσει μεταξύ άλλων το μυθιστόρημα *Μητίοχος και Παρθενόπη*. (2) Στη συνέχεια διακρίνει μυθιστορήματα με δράση τοποθετημένη σαφώς εκτός του ελληνικού κόσμου, π.χ. με πρωταγωνιστές θρυλικούς ήρωες ξένων λαών, όπως ο Ασσύριος Νίνος και ο Αιγύπτιος Σεσόγχοσις: επειδή τα δύο αυτά έργα επικεντρώνονται στη νεότητα των πρωταγωνιστών και τους νεανικούς τους έρωτες, η Stephens (σελ. 657) αναγνωρίζει ότι η ομάδα αυτή μπορεί να θεωρηθεί και ως υποκατηγορία της πρώτης². Εδώ κατατάσσει όμως και το μυθιστόρημα της Καλλιγόνης. (3) Τα μυθιστορήματα με ήρωες από το κοινωνικό περιθώριο (εγκληματίες, μάγους, πόρνες κτλ.), έντονα κωμικά, παρωδικά, σατιρικά στοιχεία, εμμονή στον σαρκικό έρωτα και ως μορφική ιδιαιτερότητα ενίοτε παρένθετες έμμετρες ενότητες, χαρακτηριστικά δηλαδή που παλαιότερα αποδίδονταν αποκλειστικώς στο ρωμαϊκό μυθιστόρημα. Το πιο ενδιαφέρον δείγμα στην ελληνική γλώσσα είναι τα *Φοινικικά* του Λολλιανού. (4) Στην τέταρτη και τελευταία κατηγορία η Stephens υπάγει το ένα έργο που παρουσιάζει μοναδικά χαρακτηριστικά κατά την έκταση, την πρωτοτυπία και πολυμορφία του περιεχομένου και την αφηγηματική πολυπλοκότητα, τα *Ύπερ Θούλην άπιστα* του Αντωνίου Διογένους. Εννοείται ότι το υλικό μπορεί να ταξινομηθεί και με άλλους τρόπους, βλ. εδώ, υποσ. 2, και τον Morgan 1998 σελ. 3296, ο οποίος τονίζει την ύπαρξη λειψάνων από ιστορίες με φαντάσματα ή από αφηγήσεις με μυθολογική ή βουκολική χροιά.

Όπως είναι αυτονόητο και θα φανεί και στη συνέχεια της παρούσης εργασίας, η επιμέρους φιλολογική ερμηνεία, η κατανόηση των αποσπασμάτων αυτών, η ανασύνθεση περιεχομένου και δομής, η ανίχνευση των σχέσεών τους με τα ήδη γνωστά δείγματα του είδους και με τη λοιπή λογοτεχνία, ο εντοπισμός γλωσσικών και υφολογικών ιδιαιτεροτήτων δυσχεραίνονται εξαιρετικά λόγω της μικρής τους εκτάσεως και της συνήθως πολύ κακής καταστάσεως διατηρήσεώς τους. Αλλά και η ίδια η ένταξη ενός λογοτεχνικού σπαράγματος στο είδος μπορεί να μένει αβέβαιη, και για τους λόγους αυτούς και λόγω της ανεπάρκειας των κριτηρίων μας (βλ. σχετικώς Morgan 1998 σελ. 3296-3297). Τα ακόλουθα αποσπάσματα πάντως προέρχονται όλα χωρίς αμφιβολία από μυθιστορήματα, πλην του P.Oxy. 4762 (βλ. την εισαγωγή): για τις ιδιαιτερότητες του P.Oxy. 5263 βλ. την εισαγωγή στο κείμενο αυτό.

² Ο Henrichs 2011 σελ. 305, υποσ. 14, υπάγει την ομάδα αυτήν στην κατηγορία των ερωτικών μυθιστορημάτων με δράση που τοποθετείται στο απότερο παρελθόν, όπως στην *Καλλιρόη* του Χαρίτωνος και στο έργο *Μητίοχος και Παρθενόπη*.

Καλλιγόνη

Το μυθιστόρημα που συμβατικά φέρει τον τίτλο ‘Καλλιγόνη’ ήταν ήδη γνωστό από το παπυρικό απόσπασμα PSI VIII 981 (Mertens-Pack³ 2628), δημοσιευμένο το 1927. Βλ. την επανέκδοση στο Stephens – Winkler (1995) σελ. 267–276 και López Martínez 1998 αρ. 16. Σχετικώς με το νέο απόσπασμα (P.Oxy. LXXXIII 5355) ο μετέπειτα εκδότης του Parsons είχε ήδη παράσχει πληροφορίες στη Stephens και τον Winkler, βλ. σελ. 268 του έργου τους.

Το PSI VIII 981 ανακαλύφθηκε στην Οξύρυγχο, ανήκει στον 2ο μ.Χ. αιώνα και προέρχεται από καλλιγραφικά εκτελεσμένο κύλινδρο (η γραφή του είναι η λεγόμενη ‘βιβλική κεφαλαιογράμματη’), έκδοση επομένως πολυτελείας³. Σώζεται σε μία σχεδόν ακέραια στήλη μία σκηνή τυπική για ελληνικό μυθιστόρημα, με κάποια όμως απροσδόκητα χαρακτηριστικά: μία γυναίκα, η Καλλιγόνη, επιστρέφει ‘ἐπὶ σκηνήν’ (στ. 3), σε μία στρατιωτική σκηνή, σε κατάσταση μεγάλης ταραχής και απελπισίας· ένα δεύτερο πρόσωπο, ο Εὐβίωτος, φροντίζει να απομακρύνει τους υπόλοιπους παρισταμένους και δικαιολογεί την κατάσταση της Καλλιγόνης με τον ψευδή ισχυρισμό ότι της ήλθαν άσχημα νέα για τους Σαυρομάτες (στ. 11–13: ὡς ἂν τινων | δυσχερῶν αὐτῆ περι Σαυ|ροματῶν ἠγγελμῆνῶν). Μόνη με τον Ευβίωτο η Καλλιγόνη οδύρεται και καταριέται την ημέρα που είδε σε κάποιο κυνήγι έναν άνδρα ονόματι Ἐρασῖνον (στ. 17, με την ιωτακιστική γραφή ‘Ἐρασεῖνον’) και κατηγορεί για τον ίδιο λόγο και τη θεά Ἄρτεμη. Στον παροξυσμό της ‘ἴει | [τὴν] χεῖρα ἐπὶ τὸ ἐγχειρίδιον’ (στ. 25–28), προφανώς για να αυτοκτονήσει, ο Ευβίωτος είχε όμως ήδη προνοήσει να το αφαιρέσει από τη θήκη του κρυφά· η διαπίστωση αυτή εξαγριώνει την Καλλιγόνη, που τον προστάζει με σκληρά λόγια και απειλές να της φέρει το ξίφος. Μεταξύ άλλων συγκρίνει τον εαυτό της με τις Αμαζόνες και αυτοχαρακτηρίζεται: ‘εἰμὶ | [μὲν γὰρ οὐκ Ἄμαζῶν οὐ][δὲ] Θεμιστώ, ἀλλ’ Ἑλληνὶς | [καὶ] Καλλιγόνη, οὐδεμιᾶς | [δὲ] Ἄμαζόνων τὸν θυμὸν | [ἀσ]θενεστέρα’ (στ. 35–40). Το κείμενο διακόπτεται στο σημείο αυτό.

Το σύντομο σπάραγμα επιτρέπει μία σειρά διαπιστώσεων και υποθέσεων: Η Καλλιγόνη μπορεί να θεωρηθεί μέχρι αποδείξεως του εναντίου ηρωίδα του έργου, για το οποίο και δικαιολογημένα χρησιμοποιείται το όνομά της ως τίτλος⁴. Είναι Ελληνίδα, όπως οι ηρωίδες των πέντε γνωστών μας μυθιστορημάτων (εκτός της Χαρίκλειας στα *Αἰθιοπικά* του Ηλιοδώρου). Είναι όμως σε αντίθεση με εκείνες και πολεμίστρια, όπως δείχνει τὸ ‘ἐγχειρίδιον’ της, η ‘σκηνή’ και η επίκληση στρατιωτικών, ως φαίνεται, ειδήσεων από τον

³ Βλ. Cavallo 1996 σελ. 32–33, όπου όμως εκ παραδρομῆς θεωρείται και ο νέος πάπυρος τμήμα του ίδιου κυλίνδρου.

⁴ Το ίδιο όνομα χρησιμοποιεί ο Αχιλλεύς Τάτιος για μία δευτερεύουσα μορφή του έργου του, την αδελφή του πρωταγωνιστή Κλειτοφόντος (π.χ. Α’ 3.2). Για την πιθανότητα εδώ να χαρακτηρίζει την πρωταγωνίστρια ως ‘ομιλούν όνομα’ βλ. López Martínez 1998 σελ. 152 και Parsons 2018 σελ. 64 (εδώ και για τα ονόματα των άλλων χαρακτήρων του έργου).

Ευβίοτο για να δικαιολογηθεί η συμπεριφορά της (βλ. στη συνέχεια, σελ. 13). Η αναφορά στους Σαυρομάτες, νομαδικό φύλο που από τις αρχαίες του εστίες ανατολικά του ποταμού Τανάιδος (σημ. Ντον) μετακινήθηκε στη γη των Σκυθών⁵ καθιστά πολύ πιθανή την υπόθεση ότι η δράση δεν εκτυλίσσεται στον κυρίως ελληνικό κόσμο, αλλά σε αυτές τις περιοχές. Η πραγματική αιτία της ταραχής της Καλλιγόνης είναι, όπως προκύπτει από τους θρήνους της, κάποια εξέλιξη σχετική με τον Ερασίνο, με τον οποίο πιθανότατα είναι ερωτευμένη· βλ. Stephens – Winkler 1995 σελ. 267: ίσως της ανακοινώθηκε ο θάνατός του, ή πληροφορήθηκε κάπως ότι δεν την θέλει. Τέλος ενδιαφέρουσα είναι η παρουσία του Ευβιότου, που, αν και στόχος της προσωρινής οργής της ηρωίδας, φαίνεται να είναι έμπιστός της και να την προστατεύει.

Έχουμε λοιπόν συνδυασμό στοιχείων τυπικών για το μυθιστόρημα (του έρωτα, της ερωτικής απελπισίας) με άλλα λιγότερο αναμενόμενα, δηλαδή τη γυναίκα-πολεμίστρια και τη βία, απειλητική της γλώσσα προς ένα άνδρα. Η López Martínez 1998 σελ. 152–153 σημειώνει κάποιες ενδιαφέρουσες ομοιότητες της Καλλιγόνης με τη Μήδεια του Ευριπίδη: το ‘ὄ πάντων ἀνθρώ[π]ων κάκιστε’ (στ. 33–34) με το οποίο η Καλλιγόνη αρχίζει τη ρήση της προς τον Ευβίοτο θυμίζει το ‘ὄ παγκάκιστε’ της Μήδειας προς τον Ιάσονα (στ. 465 της τραγωδίας). Οι δύο ηρωίδες ομοιάζουν στο ότι χάνουν μέσα στη συμφορά τους εξ ολοκλήρου τον αυτοέλεγχο και στο ότι τονίζουν την ταυτότητά τους, η Μήδεια ως βάρβαρη μεταξύ των Ελλήνων, η Καλλιγόνη ως Ελληνίδα μεταξύ ξένων (στ. 37–38). Τέλος με το επεισόδιο του κρυμμένου εγχειριδίου της Καλλιγόνης η López Martínez παραβάλλει τους στ. 39–40 της τραγωδίας (μιλά η Τροφός), ‘δειμαίνω τέ νιν / μὴ θηκτὸν ὄση φάσγανον δι’ ἥπατος’ (οι στίχοι θεωρούνται από κάποιους νόθοι). Για την επιρροή της τραγωδίας στο μυθιστόρημα βλ. γενικώς Ruiz Montero στο Schmeling 1996 σελ. 48–52. Από τον ίδιο τον χώρο του μυθιστορήματος η Stephens και ο Winkler 1995 σελ. 267 παραβάλλουν τη δολοφονική μαγία της Σινωνίδος, ηρωίδας των *Βαβυλωνιακών* του Ιαμβλίου, όταν νομίζει ότι την πρόδωσε ο Ροδάνης (Φωτίου *Βιβλιοθήκη* κεφ. 94, 76b22–31 και 77b9–23): βλ. για τη Σινωνίδα, που είναι όπως η Μήδεια βάρβαρη, σε αντίθεση με την Καλλιγόνη, John στο Schmeling 1996 σελ. 184–185.

Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της έρευνας έχει προσελκύσει το ‘εξωτικό’ στοιχείο του αποσπάσματος (που, όπως θα δούμε, ενισχύεται από το νέο σπάραγμα). Βλ. López Martínez 1998 σελ. 151, με τα παράλληλα του *Νίνου* (Ασσυρία) και του *Σεσογχώσεως* (Αίγυπτος). Ειδικότερα έχει χρησιμοποιηθεί ως πιθανό παράλληλο το έργο του Λουκιανού *Τόξαρις ἢ φιλία*, αγώνας λόγων μεταξύ ενός Έλληνα και ενός Σκύθη με θέμα το ποιος από τους δύο λαούς τιμά περισσότερο τη φιλία. Μία από τις υποδειγματικές ιστορίες που διηγείται ο

⁵ Βλ. Brill’s New Pauly, λ. Sarmatai (της I. von Bredow).

Σκύθης Τόξαρις αφορά στους τρεις φίλους Αρσακόμα, Μακέντη και Λογγάτη (παρ. 44–55): ο Αρσακόμας, πρεσβευτής των Σκυθών στο βασίλειο του Βοσπόρου, ερωτεύεται τη Μαζαία, κόρη του βασιλιά Λευκάνορος, και τη ζητεί και αυτός μεταξύ των άλλων της μνηστήρων σε γάμο, ισχυριζόμενος παρά τη γνωστή στον βασιλιά πενία του ότι υπερτερεί των άλλων σε πλούτο, καθώς διαθέτει δύο πιστούς φίλους. Επειδή ο Λευκάνωρ τον χλευάζει και μνηστεύει τη Μαζαία με τον βασιλιά της Μαχληνής Αδύρμαχο, ο Αρσακόμας προσβεβλημένος επιστρέφει στην πατρίδα του και σχεδιάζει εκδίκηση με τους δύο φίλους του. Ο Λογγάτης του φέρνει το κεφάλι του Λευκάνορος, ο Μακέντης τη Μαζαία και ο ίδιος ο Αρσακόμας συγκεντρώνει στρατό, μάχεται κατά των Βοσπορανών και θριαμβεύει. Ηγέτης των τελευταίων είναι τώρα ο Ευβίτος, ‘ἀδελφὸς ὢν νόθος Λευκάνορος’ (παρ. 51), ο οποίος μέχρι τότε ζούσε μεταξύ των Σαυροματών (παρ. 54: ‘ἤδη γὰρ Εὐβίτος ἦρχεν, ἐπικληθεὶς ἐκ Σαυροματῶν, παρ’ οἷς διέτριβεν’) και τώρα ηγείται στρατεύματος από Έλληνες, Αλανούς και Σαυρομάτες (παρ. 54).

Κοινά στοιχεία μεταξύ της ιστορίας των τριών φίλων και της *Καλλιγόνης* είναι το γεωγραφικό υπόβαθρο, η περιοχή της Νότιας Ρωσίας, το ερωτικό στοιχείο, η παρουσία των Σαυροματών και κυρίως οι δύο χαρακτήρες με το όνομα ‘Εὐβίτος’⁶. Δεν είναι σαφές εάν πρόκειται περί απλής ομωνυμίας ή αν υπάρχει στενότερη σχέση, π.χ. λόγω κοινής πηγής. Ο Μ. Rostovtzeff σε ένα έργο του που δεν μου είναι προσιτό διετύπωσε τη θεωρία ότι υπήρχαν διάφορα μυθιστορήματα με δράση τοποθετημένη στην περιοχή της Σκυθίας και του βασιλείου του Βοσπόρου και πιθανώς βασισμένη σε ιστορικά γεγονότα της ελληνιστικής εποχής, από τα οποία αντλούν και ο Λουκιανός και ο συγγραφέας της *Καλλιγόνης*.⁷ Η Stephens και ο Winkler 1995 σελ. 268–270 υιοθετούν την ταύτιση των δύο χαρακτήρων με το όνομα Ευβίτος και θεωρούν ότι κάποια καταγεγραμμένη τοπική παράδοση (όχι αναγκαστικά σε μυθιστόρημα) απετέλεσε την πηγή των δύο συγγραφέων. Ο Lawrence Kim 2013 διερευνά την περίπτωση το υλικό αυτό να έφθασε στον Λουκιανό και τον μυθιστοριογράφο ως προφορική παράδοση. Η Stephens και ο Winkler 1995 σελ. 269 τονίζουν πάντως ότι δεν φαίνεται να υπήρχε ιδιαίτερη ομοιότητα στην πλοκή και τους χαρακτήρες των δύο έργων, εφόσον η Μαζαία εμφανίζεται στον *Τόξαριν* μόνον ως αντικείμενο του πόθου του Αρσακόμα, χωρίς καμία ενεργή συμμετοχή στη δράση, ενώ η Καλλιγόνη είναι μία ασυνήθιστα δυναμική πρωταγωνίστρια με κύριο κίνητρο, ως φαίνεται, τον έρωτα: πρβλ. και López Martínez 1998 σελ. 152. Για το πρόβλημα του Ευβίτου βλ. κατωτέρω, σελ. 22–23.

⁶ Για ένα περαιτέρω κοινό στοιχείο βλ. σχόλιο στο απ. 1 Β’ 18–21 του P.Oxy. κατωτέρω. Η Stephens και ο Winkler 1995 σελ. 275 αναφέρουν επίσης ότι ο Rostovtzeff (βλ. στη συνέχεια) συνέκρινε το επεισόδιο του PSI με τη σκηνή της δολοφονίας του Λευκάνορος στον *Τόξαριν* (παρ. 50): οι ίδιοι όμως, σελ. 269, εκφράζουν αμφιβολίες ως προς τη σημασία της αναλογίας αυτής.

⁷ Rostovtzeff 1931 σελ. 98–99. Αντλώ πληροφορίες σχετικά από το Stephens – Winkler 1995, σελ. 268–270· López Martínez 1998 σελ. 150–151· Braund 2005, σελ. 43–44.

Άλλο ενδιαφέρον στοιχείο του σπαράγματος είναι η αναφορά στις Αμαζόνες (στ. 35–40). Αν και όπως είναι διατυπωμένο το χωρίο (βλ. ανωτέρω, σελ. 10) θα μπορούσε να θεωρηθεί απλή μεταφορά από τη μυθολογία, χωρίς άλλη σημασία για την πλοκή του έργου, ήδη ο Körte 1927 σελ. 271 υπέθεσε ότι η Θεμιστώ είναι χαρακτήρας του μυθιστορήματος. Αυτό επιβεβαιώθηκε από το νέο σπάραγμα, βλ. κατωτέρω. Βλ. Stephens – Winkler 1995 σελ. 268, υποσ. 2 για την παρουσία μυθολογικών μορφών σε ένα μυθιστόρημα. Οι διάφορες μυθολογικές παραδόσεις τοποθετούσαν τις Αμαζόνες κάπου στην περιοχή όπου φαίνεται να διαδραματίζεται η *Καλλιγόνη*, είτε στη Θεμισκυρα στα νότια παράλια του Ευξείνου Πόντου, είτε βορειοδυτικώς του Καυκάσου, στην περιοχή της Μαιώτιδος, της σημερινής Αζοφικής Θάλασσας, βλ. Dowden 1997 σελ. 98–116, με χάρτη στη σελ. 98· για την επιλογή μεταξύ των δύο δυνατών τοποθεσιών όσον αφορά στην *Καλλιγόνη* βλ. κατωτέρω, σχόλιο στους στ. 7–8 του απ. 1 του P.Oxy. Διαδεδομένη ήταν και η σύνδεση των Αμαζόνων με τους Σαυρομάτες, που υποτίθεται ότι είχαν προέλθει από την ένωση Αμαζόνων με άνδρες Σκύθες, βλ. Ηροδότου Δ 110–117. Πρβλ. σχετικώς το άρθρο του Dowden 1997 και Stephens – Winkler 1995 σελ. 269.

Μία ακριβής ανασύνθεση του υποβάθρου της σκηνής που σώζει το PSI VIII 981 δυσχεραίνεται από την αποσπασματικότητά του, την έλλειψη συμφραζομένων. Οι ερευνητές γενικώς συμφωνούν ότι ο Ευβίωτος και η Καλλιγόνη συμμετέχουν σε εκστρατεία ως σύμμαχοι των Σαυροματών και ότι η Καλλιγόνη είναι ερωτευμένη με τον Ερασίνο. Στην επιμέρους ερμηνεία όμως υπάρχουν, όπως είναι φυσικό, αρκετές διαφωνίες. Π.χ. η López Martínez 1998 σελ. 150–155, εικάζει ότι η Καλλιγόνη, μεταμφιεσμένη σε γυναίκα των Σαυροματών, είναι αιχμάλωτη πολέμου στα χέρια του Ευβιότου, ο οποίος ίσως είναι και ερωτευμένος μαζί της, και τώρα στους στ. 35 κεξ. αποκαλύπτει την ελληνική της ταυτότητα. Η Stephens και ο Winkler 1995 σελ. 267–269 (πρβλ. και το σχόλιό τους στους στ. 27–28) θεωρούν επίσης ότι η Καλλιγόνη, λόγω του οπλισμού της, είναι μεταμφιεσμένη, ίσως ως ηγέτις στρατιωτικού σώματος (Σαυροματών;), εδώ ως σύμμαχος του Ευβιότου, και αναφέρουν την πιθανότητα, που δεν μπορεί όμως να επαληθευθεί, ότι ο Ευβίωτος και ο Ερασίνο ήταν στενοί φίλοι όπως οι Σκύθες του Λουκιανού.

Πρόοδο στην ερμηνεία του μυθιστορήματος επιτρέπει πλέον το νέο σπάραγμα.

P.Oxy. LXXXIII 5355: *Καλλιγόνη*

Το απόσπασμα δημοσιεύθηκε το 2018 από τον Peter J. Parsons⁸, ο οποίος όπως ελέχθη είχε ήδη δώσει πληροφορίες για το περιεχόμενό του στη Stephens και τον Winkler.

⁸ Parsons 2018 σελ. 63–72.

Πρόκειται για δύο σπαράγματα ενός κυλίνδρου από την Οξύρυγχο, γραμμένα στην εμπρόσθια όψη (recto) με την οπίσθια (verso) άγραφο. Το απ. 1 σώζει εν μέρει τέσσερις στήλες κειμένου. Το απ. 2 ίσως προέρχεται από το κάτω μέρος της δεύτερης στήλης του απ. 1⁹. Η γραφή είναι μία όχι ιδιαίτερος φροντισμένη ‘ημιφιλολογική’ με στοιχεία της επισευρμένης. Δεν απαντούν τόνοι, πνεύματα και σημεία στίξεως πλην της διαιρέσεως και της παραγράφου. Ο Parsons τη χρονολογεί μεταξύ δευτέρου και τρίτου αιώνα μ.Χ.¹⁰

Η απόδοση στο ίδιο μυθιστόρημα που γνωρίσαμε πρώτα μέσω του PSI VIII 981 είναι εντελώς ασφαλής, εφόσον σώζονται τα ονόματα ‘Καλλιγόνη’ (στήλη Β’ 6 και 19· Γ’ 19) και ‘Θεμιστώ’ (στήλη Β’ 17) όπως και αναφορές στις Αμαζόνες (στήλη Β’ 7–8· Γ’ 23). Βέβαιη είναι και η σχετική θέση των δύο αποσπασμάτων εντός του μυθιστορήματος: στο P.Oxy. φαίνεται να σώζεται η πρώτη μνεία της Θεμιστούς στο έργο (Β’ 16–17: ‘ὡς τὴν βασιλεύουσαν | [.] Θεμιστὸ ὄνομα ἦν’), ενώ στο PSI αναφέρεται ως πρόσωπο ήδη γνωστό (στ. 35–37: εἰμὶ | [μ]ὲν γὰρ οὐκ Ἀμαζῶν οὐ|[δὲ] Θεμιστῶ). Βλ. Parsons 2018 σελ. 64. Τα δύο αποσπάσματα προέρχονται από δύο διαφορετικούς κυλίνδρους, πράγμα που μπορεί να θεωρηθεί ένδειξη κάποιας διαδόσεως της *Καλλιγόνης* στην Οξύρυγχο της εποχής.

Ὡς προς το περιεχόμενο του καλύτερα διατηρημένου μέρους του παπύρου, δηλ. των στηλών Β’ και Γ’ του απ. 1 και του απ. 2, μετά από μία ασαφή για εμάς αναφορά σε γυναίκες που φροντίζουν για την ανατροφή ενός παιδιού (Β’ 1–5), ακολουθεί μέχρι τέλους μία σκηνή με συνοχή: ένα πλοίο που μεταφέρει την Καλλιγόνη προσορμίζεται εξ ανάγκης στον ‘Ἀμαζ[ό]νιον ἀἰγιαλόν’ (5–10/11), οι επιβάτες συλλαμβάνονται από τις Αμαζόνες που τους οδηγούν στη βασίλισσά τους Θεμιστώ (11–18): εκείνη αισθάνεται θαυμασμό για την Καλλιγόνη (18–20) και ακολουθεί, ως φαίνεται, διάλογος μεταξύ τους, στον οποίον η Καλλιγόνη πληροφορεί σχετικά με την καταγωγή της (απ. 2) και πληροφορείται με τη σειρά της από τη βασίλισσα σχετικά με τους επίσης γυναικοκρατούμενους Μαιώτες, κατοίκους της Μαιώτιδος (απ. 1 Γ’ 17–19: η ερμηνεία δεν είναι εντελώς βέβαιη). Μετά από ένα φθαρμένο χωρίο αναφέρεται ότι η Καλλιγόνη εντοπίζει αδυναμίες στον στρατό των Αμαζόνων, τον οργανώνει και τον εκπαιδεύει (Γ’ 25–32): εδώ τελειώνει το κατανοητό κείμενο.

Απόσπασμα 1

Στήλη Α’

] .μοιπολλοικαισφο

⁹ Parsons 2018 σελ. 63 και 72.

¹⁰ Parsons 2018 σελ. 63.

] .τρ κατι
] με[]
] . . ημεν . . [] .
 5]
] . ηνε . θη
] . . [] .
] .
] .
 10] .
] .

Στήλη Β΄

έδωκεν ίνα ε . . . [.
 τρέφοιτο και ή παρα . [. . .
 στην ποιείται αυτην [κοι-
 νωνον του εργου και [.
 5 νον του παιδιου . ή δε . [.
 ναυς ή την Καλλιγ[ό]γην ά[γου-
 σα εις τον Άμαζ[ό]νιον αι-
 γιαλον κατεκόλπισεν αυ-
 τηι τε π[επο]νηκυια υπ[ό] των
 10 κυ[μάτων] και τοις σκευεσι
 τ . [.] . . [] ταχό
 δ[ε]] ω . [.] μα
 . [.] εδραμον και τί(ν)
 τε ναδν κ]ατήγον και τοϋς

- 15 ἐμ]πλέοντας ἐχειροῦντο
καὶ] ὡς τὴν βασιλεύουσαν
.....] Θεμιστὸ ὄνομα ἦν
.....] .υς. ἰδοῦσα δὲ τὴν
Καλλιγό]νην ἐθαύμασεν
- 20 τοῦ κάλλου]ς καὶ τοῦ μεγέθους
ὄντων ὑπε]ρανθρώπων
-]... πτα...
]... αι

Στήλη Γ'

-
- 10 δ.]
π...]
κν[
επε.]
ἴπ.]
- 15 αγ...]
ε...]
Μαιῶται ἡμεῖν [.....
νοι, ἄρχει δὲ κάκείν[ων γυ-
νή. ἡ δὲ Καλλιγόνη]
- 20 ρωτα .π. [.]μεν. [.....
Μαιωτῶν . . []ει.]
τε και εως. ὅπως δὲ

.. των Ἀμαζόνων καὶ ο

.....μον .αι .

25 ...σ.....καὶ.....

πλισιν.....ἐφαί-

νετο αὐτῆι ὑπὸ ἀκοσμία[ς

βλάπτεσθαι, διακρε[ί]γ[ου-

σα λόχους ἐποίησε καὶ λο[χα-

30 γο]ὺς ἐπέστησεν καὶ συν-

θη]ήματα ἐδίδ[αξεν] ὑφ' ὧν

μ]αχεῖσθαι τ[] . μάχην χρη

17: *l. ἡμῖν* 28–29: *l. διακρίνου|σα*

Στήλη Δ'

τ.[

κα[

Απόσπασμα 2

.....
]π [] . [

περ. 5 Βορυσθέ]νης πόλις

ἐπὶ ποταμοῦ Βο]ρυσθένους

ἦν κατόκισε δ]ῆμος Μει-

5 λησίων, ἐβασίλ]ευεν δὲ ἐν

ταύτη μέχρι] πρώην Εὐ-

βίωτος τις πα]τήρ ἐμός

] το ὑμετε-

4-5: I. Μι[λησίων]

Μετάφραση

Απ. 1 – Στήλη Β΄:

... ἔδωσε για να ... ανατρέφεται, και εκείνη (ή: και η οποία) ... την κάνει συνεργάτιδα στο ἔργο και ... του παιδιού. Το ... πλοίο πάλι που μετέφερε την Καλλιγόνη προσορμίσθηκε στην ακτή των Αμαζόνων, καθώς ήταν ταλαιπωρημένο και αυτό καθ' αυτό και ως προς την εξάρτισή του ... γρήγορα ... ἐπέδραμαν και ελλιμένισαν το πλοίο και αιχμαλώτισαν τους επιβάτες του και [τους πήγαν] στη βασίλισσά τους, που το ὄνομά της ήταν Θεμιστώ. Όταν είδε την Καλλιγόνη, θαύμασε και την ομορφιά και το ἀνάστημά της, που ξεπερνούσαν τα ἀνθρώπινα ὅρια ...

Στήλη Γ΄:

... οι Μαιώτες με εμάς ..., και τους εξουσιάζει και εκείνους γυναίκα. Η Καλλιγόνη ὅμως τον ἔρωτα ... των Μαιωτῶν ... των Αμαζόνων και ... της φαινόταν ὅτι βλάπτεται ἀπὸ την ἔλλειψη τάξεως, χῶρισε και ἔκανε λόγους και ὅρισε επικεφαλῆς λοχαγούς και δίδαξε συνθήματα με τα οποία να διεξάγουν τη μάχη ...

Απόσπασμα 2:

... [Ο Βορυσθέ]νης είναι μία πόλη στον Βορυσθένη [ποταμό], [την οποία ἀποίκισαν] οι Μιλήσιοι, και [σ' αυτήν] βασίλευε [μέχρι] πριν λίγο [κάποιος] Ευ[βίωτος], ο πατέρας μου ...

Απ. 1 – Στήλη Β΄:

1-5: Πρόκειται για την κατάληξη του προηγηθέντος μέρους του κειμένου· η σχέση του με τα ἐπόμενα δεν μπορεί να διαλευκανθεί. Φαίνεται πάντως νὰ γίνεται λόγος για μία ή δύο γυναίκες (βάσει των στ. 5 κεξ. καμία τους δεν είναι η Καλλιγόνη) που φροντίζουν για ἕνα μικρό παιδί. Βάσει των συμπληρώσεων που προτείνει ο Parsons στα σχόλιά του το νόημα θα ἦταν 'ἔδωσε το παιδί για να ανατραφεί μακριά, κι εκείνη την κάνει υπασπίστρια ... μέτοχο στο ἔργο και τροφὸ του παιδιού' (στ. 2-3: παρασ[πι]στήν, στ. 4-5: καὶ [τιθη]νόν)· ως προς τη συμπλήρωση του ουσιαστικού 'παρασπιστής' σημειώνει ὅτι ἴσως ἐπίτηδες

χρησιμοποιείται ο αρσενικός τύπος λόγω των συμφραζομένων (Αμαζόνων, πολεμιστριών, γυναικοκρατίας).

5: Για το χάσμα στο τέλος του στίχου ο Parsons προτείνει τις συμπληρώσεις ‘ή δ’ ἐτ[έρα]’ ή ‘ή δὲ τ[ρίτη]’, θεωρώντας ότι στα προηγούμενα γινόταν αφήγηση της τύχης του άλλου ή των δύο άλλων πλοίων· αφετηρία του έκπλου τους εικάζει ότι ίσως ήταν η κυριευμένη Ολβία, βλ. το απ. 2.

7–8: Ο εμπρόθετος πρέπει να συναφθεί με το ‘κατεκόλπισεν’, όχι το ‘ἄ[γου]σα’. Δεν πρόκειται περί σταθερού γεωγραφικού όρου· ίσως είχε προηγηθεί στο έργο συζήτηση της έδρας των Αμαζόνων, ή αυτή προϋποτίθεται ως γνωστή. Ο Parsons 2018 σελ. 63 θεωρεί ότι βάσει των όλων γεωγραφικών ενδείξεων (και του απ. 2) οι Αμαζόνες του μυθιστορήματος κατοικούσαν όχι στη Θεμισκυρα, αλλά στη Μαιώτιδα, στα βόρεια του Ευξείνου Πόντου (βλ. ανωτέρω, σελ. 13)· ο Braund 2005, σελ. 39, τις είχε τοποθετήσει στη Θεμισκυρα, από απλή παρανόηση των πληροφοριών που ήταν διαθέσιμες για το αδημοσίευτο τότε ακόμη P.Oxy. LXXXIII 5355. Ο κόλπος των Αμαζόνων πρέπει ακολούθως, σύμφωνα με το σχόλιο του Parsons, να είναι η Μαιώτις.

8–10: Πιθανώς το πλοίο προσεγγίζει τη στεριά ακυβέρνητο. Ως προς τη δοτική ‘αὐτῆι’, ο Parsons στο σχόλιό του στους στ. 8–9 την προτιμά από την ονομαστική ‘αὐτή{ι}’, δηλ. με περιττό προσγεγραμμένο ιώτα, εφόσον αλλού στον πάπυρο το τελευταίο χρησιμοποιείται ορθά. Θεωρεί ότι ο συγγραφέας λέει για το πλοίο ‘labouring under its own weight’.

11–13: Ο Parsons προτείνει τη συμπλήρωση ‘ταχὺ | δ[ὲ αἰ φύλακες τ]ῶν [Α]μαζ[όνων ἐπ]έδραμον’ ή εναλλακτικώς, σύμφωνα με πρόταση του W. B. Henry, ‘ταχὺ | δ[ὲ τῶι ναυαγί]ωι [Α]μαζ[όνες ἐπ]έδραμον’.

17–18: Ο Parsons (με συμβολή του Henry και της D. Colomo) θεωρεί δυνατή τη συμπλήρωση ‘[ἦπερ] Θεμιστῶ ὄνομα ἦν | [ἦγον εὐ]θύς’.

18–21: Η Stephens και ο Winkler 1995 σελ. 268, υποσ. 3, παραβάλλουν τη σκηνή αυτή με την πρώτη συνάντηση του Αρσακόμα με τη Μαζαία στον *Τόξαριν* του Λουκιανού, παρ. 44: ‘ἐν τῷ δείπνῳ οὖν ἰδὼν τὴν Μαζαίαν μεγάλην καὶ καλὴν παρθένον ἦρα καὶ πονηρῶς εἶχε.’ Ας σημειωθεί όμως ότι ο θαυμασμός του κάλλους της πρωταγωνίστριας είναι στερεότυπη αντίδραση στα μυθιστορήματα, π.χ. στον Χαρίτωνα.

22 κεξ.: Βλ. απ. 2.

Στήλη Γ’:

17–19: Λόγω του ‘ή δὲ Καλλιγόνη’ στον στ. 19 είναι βέβαιον ότι εδώ έχουμε το τέλος μιας ρήσεως της Θεμιστούς. Ο Parsons στο σχόλιό του θεωρεί ότι αυτή απευθυνόταν στις

Αμαζόνες και ίσως τους παρουσίαζε τους Μαιώτες ως συμμάχους και την Καλλιγόνη ως ηγέτιδά τους (με την συμπλήρωση ‘Μαιῶται ἡμεῖν [κοινω]νοί’). Λιγότερο πιθανές θεωρεί τις εναλλακτικές να συμπληρωθεί στους στ. 17–18 ‘[καὶ Ἄλα]νοί’ (για την παρουσία τους στον *Τόξαριν* βλ. ανωτέρω, σελ. 12), ή το ‘κάκειν[ων]’ στον στ. 18 να αναφέρεται π.χ. στους Σαρμάτες, των οποίων τη γυναικοκρατία τη μαρτυρεί ο ψ.-Σκύλαξ (*Περίπλους* 70–71: ‘Σαυροματῶν δέ ἐστὶν ἔθνος γυναικοκρατούμενον - - - τῶν γυναικοκρατουμένων ἔχονται Μαιῶται’).

19–20: Ο Parsons στο σχόλιό του αναφέρει ως αμφίβολη συμπλήρωση το ‘τὸν ἔ]ρωτα ἄπω[σα]μένη’, μεταξύ άλλων και με παράλληλο από τον Ηλιόδωρο Α΄ 11.3: ‘καὶ ἡ πολλάκις πειρῶντά με ἄποσαμένη’· ίσως κατά τον Parsons ο λόγος είναι ότι ο αγαπημένος της Καλλιγόνης, ο Ερασίνοσ, μάχεται τώρα στο πλευρό των εχθρών της. Βλ. και την παρατήρησή του στη σελ. 64.

20–22: Κατά τον Parsons ίσως [τῆς τῶ(ν)] | Μαιωτῶν . . []ει σ[τολῆς] | τε καὶ ὀπλίσεως.

25–26: Κατά τον Parsons ίσως ‘-ται καὶ τὴν ὄ]πλισιν’, με αναφορά είτε στο στράτευμα είτε στην ίδια την Καλλιγόνη, που ίσως ‘ἐνδύεται’ πανοπλία.

26–32: Εδώ προφανώς ο λόγος είναι για αναδιάταξη του στρατού των Αμαζόνων που εφαρμόζει η Καλλιγόνη. Η αρχή του χωρίου είναι κατά τον Parsons στον στ. 22. Για την εικόνα του Έλληνα που υπερτερεί των βαρβάρων σε στρατιωτική τεχνική μπορεί κανείς να παραβάλλει τον Χαιρέα στην *Καλλιρόη* του Χαρίτωνος, Ζ΄ 2 κεξ.

Απ. 2:

1 κεξ.: Το απόσπασμα ίσως είχε τη θέση του στο κάτω μέρος της στήλης Β΄ του απ. 1. Ο Parsons στο σχόλιό του στους στ. 24 κεξ. της στήλης αυτής και εισαγωγικώς στα σχόλια του απ. 2 εικάζει ότι η Θεμιστώ αποτείνει στην Καλλιγόνη μία πολύ σύντομη ερώτηση για το όνομα και την καταγωγή της και ότι η απάντηση εκείνης αρχίζει με τον πρώτο στίχο του προκειμένου αποσπάσματος. Οι πολύ πιθανές συμπληρώσεις του Parsons οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η Καλλιγόνη προέρχεται από την Ολβία, στα βορειοδυτικά παράλια του Ευξείνου πόντου· είναι κόρη του βασιλιά της πόλεως (ως προς τη συμπλήρωση του ονόματός του βλ. κατωτέρω, σχόλιο στους στ. 6–7). Η Ολβία είναι πιθανώς και η αφετηρία του ταξιδιού που οδήγησε την Καλλιγόνη στη γη των Αμαζόνων (βλ. Parsons 2018 σελ. 69, σχόλιο στο απ. 1 στήλη Β΄ 8) και που ίσως σχετίζεται με την αλλαγή στην πολιτική κατάσταση που συνεπάγονται οι στ. 5–7. Για το πιθανό ιστορικό υπόβαθρο βλ. Parsons 2018 σελ. 64. Ας σημειωθεί πάντως ότι δεν λείπουν περιπτώσεις στο ελληνικό μυθιστόρημα όπου η ηρώδα αναγκάζεται να αποκρύψει την πραγματική της ταυτότητα και ιστορία, εξ

ολοκλήρου ή εν μέρει· βλ. π.χ. τη διήγηση της Χαρίκλειας στον Θύαμι και τους ληστές του, Ηλιοδώρου *Αίθιοπικά* Α' 22. Δεν είναι λοιπόν εντελώς βέβαιο ότι η Καλλιγόνη λέει την αλήθεια.

2–5: Πρόκειται για την πόλη Βορυσθένη (Βορυσθενίδα) ή Ολβία στον ποταμό Βορυσθένη· βλ. Στράβωνα Ζ' 3.17: 'πλεύσαντι δὲ τὸν Βορυσθένη σταδίους διακοσίους ὁμώνυμος τῷ ποταμῷ πόλις· ἡ δ' αὐτὴ καὶ Ὀλβία καλεῖται, μέγα ἐμπόριον, κτίσμα Μιλησίων.' Ο Parsons παραπέμπει και στη μαρτυρία του Ηροδότου, Δ 78.3: 'εὐτε ἀγάγοι τὴν στρατιὴν τὴν Σκυθέων ἐς τὸ Βορυσθενεϊτέων ἄστν (οἱ δὲ Βορυσθενεῖται οὗτοι λέγουσι σφέας αὐτοὺς εἶναι Μιλησίους), κτλ.'

6–7: Ο Parsons προτείνει την αβέβαιη συμπλήρωση 'Εὐ[[βίτος]' βάσει του PSI VIII 981, βλ. ανωτέρω. Αυτή συνεπάγεται ότι ο Ευβίτος ήταν ο πατέρας της Καλλιγόνης, με τον οποίον έχει ξαναβρεθεί στη φάση του μυθιστορήματος από την οποία σώζεται το PSI. Κατά τον Parsons η απόκρυψη του εγχειριδίου της Καλλιγόνης από τον Ευβίτο για να αποτραπεί η αυτοκτονία της μπορεί να θεωρηθεί, αν είναι όντως πατέρας της, αντιστροφή της σκηνής στον *Κάτωνα* του Πλουτάρχου, 68.2, όπου ο γιος του Κάτωνος απομακρύνει το ξίφος του: 'καὶ ἀναβλέψας ὑπὲρ κεφαλῆς ὡς οὐκ εἶδε κρεμάμενον τὸ ξίφος (ὑφήρητο γὰρ ὁ παῖς ἔτι δειπνοῦντος αὐτοῦ), κτλ.' Ως προς την εξαιρετικά βίαιη και απειλητική αντίδραση της Καλλιγόνης, ο Parsons αναγνωρίζει ότι δεν είναι η αναμενόμενη αν η σχέση των δύο είναι αυτή, θεωρεί όμως ότι ίσως δικαιολογείται από την ακραία ταραχή της γυναίκας αυτής με τα αρσενικά χαρακτηριστικά. Πάντως υπάρχουν πολλά άλλα ονόματα με πρώτο συνθετικό το Εὐ- που θα μπορούσαν να συμπληρωθούν στους στ. 6–7 και η κάπως παρακινδυνευμένη πρόταση του Parsons δεν μπορεί να θεωρηθεί βέβαιη.

Η συμβολή του νέου αποσπάσματος στη μελέτη του μυθιστορήματος

Η οριστική δημοσίευση του P.Oxy. LXXXIII 5355, εν μέρει γνωστού από αρκετά χρόνια (βλ. ανωτέρω), επιτρέπει να διαλευκανθούν αρκετά ερωτήματα σχετικά με το μυθιστόρημα της *Καλλιγόνης*.

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, η ύπαρξη ενός δεύτερου αντιγράφου του έργου που κυκλοφορούσε στην Οξύρυγχο την ίδια εποχή με το PSI VIII 981 ή αργότερα, υποδηλώνει κάποια διάδοση, δεν πρόκειται λοιπόν τουλάχιστον για ένα τοπικό, θνησιγενές λογοτεχνικό (υπο)προϊόν (βεβαίως αυτό το καθιστούσε απίθανο ήδη η εξωτερική μορφή του PSI, βλ. ανωτέρω).

Ως προς το περιεχόμενο, το νέο απόσπασμα επιβεβαιώνει την εντύπωση ότι η Καλλιγόνη είναι η ηρώιδα του μυθιστορήματος. Μαθαίνουμε επιπλέον ότι είναι κόρη βασιλιά¹¹, όπως η Χαρίκλεια του Ηλιοδώρου και, από τα αποσπασματικώς σωζόμενα μυθιστορήματα, η Παρθενόπη και η Χιόνη¹². Είναι ασυνήθιστης ομορφιάς, όπως οι περισσότερες ηρώιδες του ελληνικού μυθιστορήματος: έχει στρατιωτική πείρα και ιδιαίτερες οργανωτικές ικανότητες, που της επιτρέπουν να αναδιοργανώσει τον στρατό των Αμαζόνων. Με το τελευταίο χαρακτηριστικό αποκλίνει από τη συνήθη εικόνα της γυναίκας στο μυθιστόρημα, ενώ πλησιάζει τις ίδιες τις Αμαζόνες. Ίσως μπορούμε να τη συγκρίνουμε με την Παρθενόπη, ηρώιδα του έργου *Μητίοχος και Παρθενόπη* (ή απλώς *Παρθενόπη*), που η περσική πηγή εμφανίζει ως ικανή μαχήτρια¹³. Κατάγεται από την Ολβία, επομένως όλο το μυθιστόρημα, όσο μπορούμε να κρίνουμε, διαδραματιζόταν περί τον Εύξεινο Πόντο. Ο πατέρας της δεν είναι πλέον βασιλιάς στην Ολβία, ίσως λόγω πολιτικών αναταραχών και η αιφνίδια αλλαγή της τύχης των ηρώων προς το χειρότερο είναι τυπικό γνώρισμα του ελληνικού μυθιστορήματος. Και πάλι μπορούμε ειδικότερα να παραπέμψουμε στην Παρθενόπη, της οποίας οι περιπλανήσεις αρχίζουν με τον θάνατο του πατέρα της, του 'βασιλέως' της Σάμου Πολυκράτους¹⁴. Τέλος το νέο απόσπασμα διέλυσε, όπως ήδη έχει λεχθεί (σελ. 13), τις αμφιβολίες σχετικά με την παρουσία και τη δράση των Αμαζόνων στο μυθιστόρημα.

Ως προς τα γεγονότα που περιλαμβάνει το άλλο απόσπασμα (PSI VIII 981), ίσως εδώ, απ. 1 στήλη Γ' 17 κεξ., έχουμε την πρώτη αναφορά, δυστυχώς ακατανόητη λόγω κακής διατηρήσεως του παπύρου, στον πόλεμο κατά τον οποίο εκτυλίσσεται το επεισόδιο του PSI. Βάσει της αναδιοργανώσεως του στρατού των Αμαζόνων που η Καλλιγόνη διενεργεί, είναι πολύ πιθανόν ότι αργότερα τη βρίσκουμε στο στρατόπεδο ως στρατηγό την ίδια των δυνάμεων των Αμαζόνων (και όχι ως φιλοξενούμενη ή αιχμάλωτη): η 'σκηνή' (PSI VIII 981, 3 και 10) μπορεί κάλλιστα να είναι η δική της σκηνή. Δεν χρειάζεται τέλος να υποθέσουμε ότι είναι μεταμφιεσμένη (βλ. ανωτέρω, σελ. 13): η πολεμική της αμφίεση (με το έγχειρίδιον / ξίφος) δικαιολογείται από τη σχέση της με τις Αμαζόνες. Ασαφής παραμένει η ταυτότητα των εχθρών των Αμαζόνων (που όμως μάλλον δεν είναι οι Σαυρομάτες) καθώς και ο ρόλος του Ερασίνου, ο οποίος πάντως ίσως βρίσκεται στο αντίπαλο στρατόπεδο (βλ. ανωτέρω, σχόλιο στο απ. 1, στήλη Γ' 19–20).

Ως προς τον ρόλο του Ευβιότου, βλ. σχόλιο στο απ. 2, 6–7, για την πρόταση του Parsons ότι ίσως είναι ο πατέρας της. Εάν αυτό ισχύει, συνεπάγεται ότι ο Ευβίωτος του μυθιστορήματος, βασιλιάς της Ολβίας, δεν μπορεί να ταυτισθεί με τον ομώνυμό του αδελφό και διάδοχο του Λευκάνορος, βασιλιά των Βοσπορανών, από τον *Τόξαριν* του Λουκιανού (βλ. ανωτέρω, σελ.

¹¹ Βλ. πάντως το σχόλιο στο απ. 2, 1 κεξ.

¹² Για την Παρθενόπη βλ. εδώ, σελ. 84–93. Για τη Χιόνη βλ. Stephens – Winkler 1995, σελ. 289–313.

¹³ Βλ. Hägg – Utas 2003, σελ. 85 και 218–219.

¹⁴ Βλ. Hägg – Utas 2003, σελ. 238–241.

12). Επίσης εν τοιαύτη περιπτώσει ο Ευβίτος γνωρίζει ποια είναι η Καλλιγόνη και δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή η γνώμη όσων, όπως η López Martínez 1998 σελ. 150–155, θεωρούν ότι με τα λόγια της στο PSI VIII 981, 35–40 του αποκαλύπτει για πρώτη φορά ότι είναι Ελληνίδα. Απαραίτητο είναι να εξηγήσουμε, πώς Καλλιγόνη και Ευβίτος βρέθηκαν μαζί στο πεδίο της ‘Αμαζονομαχίας’ και πώς είναι δυνατόν να μιλάει στον πατέρα της με τέτοιο τρόπο. Γενικώς θεωρώ ότι είναι καλύτερο να μην υιοθετήσουμε τη συμπλήρωση του Parsons για το χωρίο αυτό και να αφήσουμε ανοικτό το ερώτημα του ποιος είναι ο Ευβίτος και ποια σχέση έχει με την ηρώίδα του έργου.

Ως προς την αφηγηματική τεχνική του έργου, τέλος, ας σημειωθεί ο κάπως ταχύς ρυθμός της αφηγήσεως στο απόσπασμά μας, σε αντίθεση με το PSI: μέσα σε λιγότερο από δύο στήλες κειμένου η Καλλιγόνη γνωρίζει τις Αμαζόνες και γίνεται σύμμαχος και στρατιωτική σύμβουλός τους.

P.Oxy. 4811 Πανιωνίς

Το παπυρικό απόσπασμα P.Oxy. 4811 (Mertens-Pack³ 2625.01), που συμβατικά φέρει τον τίτλο 'Πανιωνίς', εκδόθηκε στον τόμο LXXI των Παπύρων της Οξυρύγχου, το 2007. Βλ. Parsons 2007 σελ. 47-53. Προέρχεται από κύλινδρο με ανειμένη στρογγυλογράμματα γραφή που χρονολογείται στον 2ο αιώνα μ.Χ.¹⁵ Το κείμενό μας είναι γραμμένο στην εμπρόσθια όψη (recto), με την οπίσθια όψη (verso) να είναι άγραφη. Σώζεται ολόκληρη αλλά με αρκετά χάσματα μία στήλη κειμένου και ελάχιστα ίχνη της επομένης. Από το μεγάλο αριστερό περιθώριο του σπαραγματος φαίνεται ότι ο πάπυρος προέρχεται από την αρχή του κυλίνδρου, έχουμε δηλαδή την πρώτη στήλη του κειμένου. Απαντούν τα σημεία στίξεως της παραγράφου, της άνω τελείας και της διαιρέσεως, ενώ δεν υπάρχουν τόνοι, παραλείπεται το προσγεγραμμένο ιώτα (στ. 2 και ίσως και 11), δεν παρουσιάζεται περίπτωση εκθλίψεως και μία φορά το τελικό ν στο τέλος του στίχου σημειώνεται ως οριζόντια γραμμή υπεράνω του προτελευταίου γράμματος (στ. 9). Σύμφωνα με τον εκδότη έχουμε ένα προσεκτικά εκτελεσμένο κείμενο, ενώ και ο Del Corso 2010 δέχεται ότι το παπυρικό σπάραγμα είναι ένα αντίγραφο που κυκλοφορούσε στο βιβλιοemporio, επαγγελματικά γραμμένο¹⁶.

Η απόδοση του αποσπάσματος στο γένος του μυθιστορήματος φαίνεται και εδώ ασφαλής, βλ. Parsons 2007 σελ. 47-48. Το κύριο επιχείρημα είναι το περιεχόμενο, διάλογος ενός άνδρα και μιας γυναίκας σε ευχάριστο και φιλικό τόνο, ίσως και με λανθάνον ερωτικό στοιχείο· την κατάταξη αυτή ενισχύει και η πιθανή σχέση με τον *Στάφυλο*, που ομοίως πρέπει να ανήκει στον χώρο της αφηγηματικής πεζογραφίας. Ως προς τη σχέση αυτή βλ. αναλυτικός κατωτέρω.

Ως προς το περιεχόμενο του καλύτερα διατηρημένου μέρους του παπύρου, δηλ. της στήλης Α', μπορούν να παρατηρηθούν τα ακόλουθα: ενώ όπως ήδη ελέχθη μας σώζεται η αρχή του κυλίνδρου (και μάλιστα χωρίς σημαντική απώλεια κειμένου στους πρώτους στίχους), αυτή δεν μπορεί να είναι και η αρχή του όλου μυθιστορήματος, εφόσον η δράση ευρίσκεται προφανώς σε προχωρημένο στάδιο και οι δύο πρωταγωνιστές είναι ήδη γνωστοί στον αναγνώστη (πρβλ. τη χρήση του άρθρου ήδη στους στ. 1-2)· η σκηνή που εκτυλίσσεται πρέπει να έχει αρχίσει στο τέλος του προηγούμενου βιβλίου (πρβλ. και το 'δέ' στον στ. 1). Έχουμε λοιπόν ή το δεύτερο ή ένα από τα ακόλουθα βιβλία του έργου. Η σωζόμενη στήλη περιέχει ένα διάλογο δύο προσώπων, της Πανιωνίδος και του Ήροξένου. Η Πανιωνίς φέρνει μία στολή στον Ηρόξενο, ο οποίος προφανώς ετοιμάζεται να εκφωνήσει ένα λόγο· εκείνος της ζητεί να αποσυρθεί ώστε να μην πλήξει ακούγοντάς τον. Η Πανιωνίς απαντά εύθυμα ότι

¹⁵ Parsons 2007 σελ. 47.

¹⁶ Del Corso 2010 σελ. 257-258.

έχει πλέον συνηθίσει στην ‘ενόχληση’ αυτή, και τον παρακαλεί να μη την αποπέμψει, αποκαλώντας τον μάλιστα ‘φίλτατον’ (στ. 13-14). Ο Ηρόξενος με ελαφρό χαμόγελο (στ. 15-16: [ὕ]πομειδιάσας) της επιτρέπει να παραμείνει. Η κακή κατάσταση διατηρήσεως του παπύρου μετά το σημείο αυτό (στ. 17 κεξ.) δεν επιτρέπει να σχηματίσουμε εντελώς ασφαλή εικόνα για τη συνέχεια της συζητήσεως. Κατά την αποκατάσταση που προτείνει ο Parsons (βλ. τα σχόλια στο κείμενο), ο Ηρόξενος προτείνει στην Πανιωνίδα να επιλέξει εκείνη την υπόθεση του λόγου του· η πρότασή της αφορά σε μία δίκη φόνου. Ο Ηρόξενος χωρίς καθυστέρηση αρχίζει να αυτοσχεδιάζει τον λόγο του, από τον οποίον μας σώζονται μόνον οι πρώτες λέξεις.

Αν και δεν μπορεί να αποκλεισθεί εκ προοιμίου ότι πρόκειται για δευτερεύοντες χαρακτήρες στο μυθιστόρημα (βλ. και κατωτέρω για την Πανιωνίδα), στην παρούσα φάση μπορούμε να θεωρήσουμε τον Ηρόξeno και την Πανιωνίδα ως τους ήρωές του (εξ ου και ο - συμβατικός - τίτλος). Όπως επισημαίνει ο Parsons 2007 σελ. 48, τα δύο ονόματα δεν απαντούν στη λογοτεχνία, ενώ το όνομα ‘Πανιωνίς’ δεν φαίνεται να μαρτυρείται ούτε στις επιγραφές¹⁷. Διερωτάται λοιπόν (βλ. και Parsons 2010 σελ. 46-47) αν η επιλογή του είναι δηλωτική του γεωγραφικού χώρου στον οποίον διαδραματίζεται το μυθιστόρημα (δηλ. της Ιωνίας), καθώς επίσης και αν υπάρχει σχέση με το ιερό ‘Πανιώνιον’ στη Μυκάλη (Ηροδότου 1.141.4 κεξ., ιδίως 1.148.1) ή την εορτή των ‘Πανιωνίων’ (Ηροδότου 1.148.1· Στράβωνος 14.1.20)· την υπόθεση αυτή, που προς το παρόν δεν επιδέχεται επαλήθευση, χρησιμοποιεί ο Parsons ως βάση και άλλων εικασιών ως προς τη φύση του έργου, βλ. στη συνέχεια.

Η σκηνή που σώζει το σπάραγμα μας επιτρέπει τουλάχιστον κάποιες εικασίες ως προς την ηλικία και την θέση του Ηροξένου, και κατ’ επέκτασιν και της Πανιωνίδος: ιδιαίτερος αισθητή είναι η παρουσία τεχνικών όρων της ρητορικής: ‘ἀκρόασις’ (στ. 6), ‘ῥητορικά’ (στ. 8-9), ‘ὑπόθεσις’ (στ. 18-19). Η Πανιωνίς φέρνει στον Ηρόξeno μία ‘στολήν’ (στ. 2)· κατά την πειστική ερμηνεία του Stramaglia 2010 σελ. 358-359 ο όρος δηλώνει το λεγόμενο ‘δημηγορικὸν ἱμάτιον’ που φορούσαν στον ελληνικό χώρο οι αγορεύοντες, βλ. το σχόλιο στον στίχο. Σχολιάζοντας τις ρητορικές δραστηριότητες του συνομιλητή της, η Πανιωνίς τον εντάσσει σε μία ομάδα (στ. 7-8: ‘πότε γὰρ διαλείπετε | ὑμεῖς;’), που εξασκείται χωρίς διακοπή (στ. 8-10). Κατά τον Stramaglia 2011 σελ. 361-363 πρόκειται ίσως για όμιλο προχωρημένων μαθητῶν που ασκούνται καθημερινῶς με ρητορικές ‘μελέτες’ (*declamationes*) ἐπὶ ρητορικῶν ἀλλὰ και φιλοσοφικῶν θεμάτων, πότε εκφωνῶντας δικές τους συνθέσεις και πότε κείμενα καταξιωμένων δημιουργῶν (στ. 9-10)· ὅπως παρατηρεῖ, υπάρχουν σαφείς μαρτυρίες ὅτι στις ρητορικές σχολές η εξάσκηση ἐνώπιον ὄλο και

¹⁷ Βλ. ὁμως τώρα *LGPN V.B* (2013), λ. ‘Πανιωνίς’: ὑπὸ τον τύπο ‘Πανηωνίς’, μαρτυρούμενο σε επιγραφή των αυτοκρατορικῶν χρόνων ἀπὸ τη Στρατονίκεια της Καρίας, υποκρύπτεται είτε το θηλυκὸ ἀνθρωπωνύμιο που μας ενδιαφέρει (‘Πανηωνίς’ = ‘Πανιωνίς’) είτε το αρσενικὸ ‘Πανηώνεις’ ἀπὸ το ‘Πανηόνειος’ = ‘Πανιόνιος’ (την ὑπόδειξη οφείλω στην Καθ. κα Άννα Παναγιώτου, την οποίαν και ευχαριστῶ).

ευρύτερου ακροατηρίου αποτελούσε αναπόσπαστο μέρος της διδακτικής πράξεως, ενώ οι προχωρημένοι μαθητές μπορούσαν να σχηματίζουν ομίλους όπου εκφωνούσαν τις συνθέσεις τους χωρίς την παρουσία διδασκάλου, ανταλλάσσοντας κρίσεις και συμβουλές. Ίσως ο χώρος όπου γίνονταν οι ‘ἀκροάσεις’ του Ηρόξενου και των συμμαθητών του να ήταν ένα ‘ἀκροατήριον / *auditorium*’ ενός τύπου αρχαιολογικώς τεκμηριωμένου.

Εάν έχουν έτσι τα πράγματα, ο Ηρόξενος είναι ακόμη έφηβος και ανήκει οπωσδήποτε στην ανώτερη κοινωνική τάξη που είχε πρόσβαση στην υψηλή παιδεία της εποχής· η ηλικία του και η κοινωνική του θέση μας θυμίζουν τους ήρωες των σωζόμενων μυθιστορημάτων (τον Δάφνι μόνον η ηλικία). Συνομήλική του ή λίγο νεότερη πρέπει να είναι και η Πανιώνις, και εφόσον επιδεικνύει ενδιαφέρον για τα ρητορικά γυμνάσματα του Ηρόξενου και του κύκλου του να είναι και εκείνη κάτοχος κάποιας παιδείας (όχι βέβαια στο ίδιο ‘θεσμικό’ πλαίσιο όπως οι άρρενες)· αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο αν εκφωνεί και η ίδια λόγο (βλ. στη συνέχεια).

Η μέχρι το παρόν σημείο του μυθιστορήματος σχέση μεταξύ των δύο πρωταγωνιστών φαίνεται από τον τόνο της συζητήσεώς τους να είναι τουλάχιστον φιλική. Όπως έχει προαναφερθεί, η Πανιώνις απευθύνεται στον Ηρόξενο με την κλητική προσφώνηση ‘ὦ φίλτατε’ (στ. 13-14). Η Καναβού 2018 σελ. 21-22 παραθέτει τα παράλληλα για τη χρήση αυτή από τα πλήρη μυθιστορήματα: στον Αχιλλέα Τάτιο απευθύνεται έτσι η ερωτευμένη Μελίτη στον Κλειτοφώντα (5.15.6, 5.16.3, 5.26.1, 5.26.2, 6.1.3), στον Ηλιόδωρο η ηρωίδα Χαρίκλεια στον ήρωα Θεαγένη (5.32.5), ενώ στον Ξενοφώντα τον Εφέσιο η προσφώνηση χρησιμοποιείται μεταξύ ανδρών, με αμιγώς φιλικό τόνο (3.2.15). Σύμφωνα και με τη γενικότερη χρήση στην Ελληνική, εδώ φαίνεται να δηλώνεται στοργή, χωρίς ίσως να μπορούν να αποκλεισθούν και κάποια ίχνη ειρωνείας (βλ. Parsons 2010 σελ. 45, υποσ. 8). Ως προς τον Ηρόξενο, εκτός της φιλικής διαθέσεως μπορούμε με μεγαλύτερη βεβαιότητα να εντοπίσουμε μία στάση ελαφράς ανωτερότητας απέναντι στη συνομήλική του (βλ. το σχόλιο στο ‘[ὕ]πομειδιάσας’). Αν και δεν μπορεί φυσικά να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο να πρόκειται για συγγενείς (αδέλφια), η πιθανότητα να είναι (ή να πρόκειται να γίνουν) ζευγάρι φαίνεται μεγαλύτερη. Εάν επρόκειτο για ένα ‘τυπικό’ ελληνικό μυθιστόρημα, με τους νεαρούς του πρωταγωνιστές να εμπλέκονται σε μακρά σειρά περιπετειών, τότε εδώ πρέπει να βρισκόμαστε ακόμη στην αρχή, πριν από την έναρξη των περιπλανήσεων.

Ας σημειωθεί ότι έχει εκφρασθεί και η υπόνοια ότι η Πανιώνις μπορεί να είναι εταίρα. Την ιδέα διέτύπωσε ο Ewen Bowie στον Parsons 2010 σελ. 46, επικαλούμενος την ομοιότητα του ονόματος (μοναδικού, όπως είπαμε, στη λογοτεχνία) με την άτυχη στον έρωτα ‘Ιωνίδα’ του επιγράμματος 25 Pf. του Καλλιμάχου (‘ὄμοσε Καλλίγνωτος Ἴωνιδι’ κτλ.). Το επιχείρημα δεν φαίνεται ιδιαίτερος ισχυρό, εφόσον μάλιστα, όπως παρατηρεί ο Parsons, δεν είναι καν

βέβαιον ότι η ίδια η Ιωνίς του επιγράμματος ήταν εταίρα. Ανάλογη γνώμη για την κοινωνική θέση της Πανιωνίδος (δούλη εταίρα ή απελεύθερη, πρώην εταίρα) διατυπώνει και η López Martínez 2016 σελ. 189-190, στο πλαίσιο μιας ευρύτερης ερμηνείας του αποσπάσματος που παρουσιάζει (βλ. κατωτέρω): ούτε αυτή η προσέγγιση μπορεί όμως να θεωρηθεί βέβαιη. Βλ. πάντως και το σχόλιό μας στους στ. 20-22. Η Καναβού 2018 σελ. 25, υποσ. 46 σημειώνει ορθώς ότι αν τυχόν αληθεύει η εικασία του Bowie, η Πανιωνίς δεν μπορεί να είναι η ηρωίδα του μυθιστορήματος, αλλά θα πρέπει να θεωρηθεί δευτερεύων χαρακτήρας.

Ο Parsons 2007 σελ. 48-49 κατόπιν σχετικής υποδείξεως της Susan Stephens σημειώνει τη μεγάλη παλαιογραφική ομοιότητα μεταξύ του σπαράγματός μας και του δημοσιευμένου το 1935 PSI XI 1220, που επίσης ανακαλύφθηκε στην Οξύρυγχο: οι αναλογίες όχι μόνον της γραφής, αλλά και της διατάξεως του κειμένου στον πάπυρο είναι τέτοιες, ώστε τα δύο κείμενα μπορούν να αποδοθούν στον ίδιο γραφέα. Μπορεί να ανήκαν στον ίδιο κύλινδρο ή σε δύο διαφορετικούς, είτε δύο βιβλία ενός ενιαίου έργου είτε χωρίς τέτοια σχέση μεταξύ τους.

Η πιθανότητα να πρόκειται για το ίδιο έργο έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, εφόσον και το PSI XI 1220 σώζει τμήμα πεζού αφηγήματος, του οποίου μάλιστα η ειδολογική κατάταξη έχει συζητηθεί πολύ. Πρόκειται για τον *Στάφυλον*, βλ. Stephens-Winkler 1995 σελ. 429-437 και López Martínez 1998 αρ. 32. Το απόσπασμα έχει θέμα την ιστορία ενός βρέφους με το όνομα Στάφυλος, που η μητέρα του Ίππότις το εγκαταλείπει σε ένα αμπέλι (εξ ού και το όνομα) και φεύγει για τις Σάρδεις. Το εγκαταλελειμμένο βρέφος ανακαλύπτεται από τον φύλακα των αμπελιών που το παραδίδει στον βασιλιά Δρύαντα. Εκείνος ενθουσιάζεται και ανατρέφει το παιδί ως διάδοχό του, προς μεγάλη χαρά της Ιππότιδος στις Σάρδεις. Ως φαίνεται, ο πατέρας του Σταφύλου δεν ήταν άλλος από τον ίδιο τον Δρύαντα, που πιθανώς είχε βιάσει την Ιππότιδα. Το ασυνήθιστο περιεχόμενο και ύφος της ιστορίας αυτής οδήγησε σε σειρά διαφορετικών προτάσεων για την ειδολογική της κατάταξη, π.χ. μυθογραφία, 'μιλησιακόν' αφήγημα, υπόθεση τραγωδίας: άλλοι όμως θεώρησαν πιθανόν ότι πρόκειται περί παρεκβάσεως, ίσως αιτιολογικής, σε ένα πιο συνηθισμένο μυθιστόρημα (γι' αυτό και το απόσπασμα περιελήφθη στις σχετικές συλλογές). Βλ. για τις προτάσεις αυτές Stramaglia 2011 σελ. 365-366.

Εάν όντως πρόκειται για τμήμα της *Πανιωνίδος*, επιβεβαιώνεται η τελευταία εικασία. Περαιτέρω μπορεί να μελετηθεί μόνον η περίπτωση τα δύο σπαράγματα να ανήκαν στον ίδιο κύλινδρο, και επομένως να υπάρχει στενότερη σχέση μεταξύ του κειμένου τους¹⁸. Εν τοιαύτη περιπτώσει, όπως παρατηρεί ο Parsons 2007 σελ. 48, εφόσον το P.Oxy. 4811 αποτελεί την αρχή του κυλίνδρου, το PSI 1220 δεν μπορεί παρά να έπεται: στη σελ. 49 αναφέρει την

¹⁸ Αμφίβολη θεωρεί τη σύζευξη των δύο αποσπασμάτων η Καναβού 2018 σελ. 18-19.

πιθανότητα η ιστορία του Σταφύλου να αποτελεί ένα ακόμη ρητορικό γύμνασμα του Ηροδότου και των συντρόφων του, ή ίσως και τη 'διήγησιν' του λόγου που αρχίζει στο τέλος του P.Oxy. 4811. Την δεύτερη αυτή πρόταση δικαιολογημένα την αποσύρει στο άρθρο του 2010 σελ. 47 (βλ. και Stramaglia 2011 σελ. 366, υποσ. 25), αφού η ιστορία του Σταφύλου δεν φαίνεται να μπορεί να ενταχθεί σε μία δικανική 'μελέτη' περί φόνου. Πολύ πιο πιθανή φαίνεται η εικασία του (2010 σελ. 47-49) ότι ο Ηρόδοτος, θέλοντας να δοκιμάσει τις ικανότητες της Πανωνίδος στη ρητορική, την προκαλεί να αναπτύξει και εκείνη με τη σειρά της ένα θέμα, οπότε ανταποκρινόμενη η Πανωνίς παρουσιάζει τον μύθο του Σταφύλου· ίσως τον επιλέγει ως ένα γνωστό της τοπικό μύθο (για την περίπτωση η σκηνή του P.Oxy. 4811 να λαμβάνει χώρα στην Ιωνία της Μικράς Ασίας βλ. ανωτέρω· η ιστορία του Σταφύλου όπως είπαμε διαδραματίζεται κοντά στις Σάρδεις). Ομοιότητες με την ανασύνθεσή του αυτή εντοπίζει ο Parsons στο μυθιστόρημα *Μητιόχου και Παρθενόπης*, όπου έχουμε ζεύγος λόγων των δύο ηρώων με αντίθετες απόψεις περί του Έρωτος (βλ. Hägg - Utas 2003 σελ. 24-30 για το ελληνικό, 98-105 για το περσικό κείμενο), με σαφή την έμπνευση από τον χώρο της σχολικής ρητορικής. Για τη σχέση των κειμένων βλ. στη συνέχεια.

Την εικασία αυτή του Parsons δέχεται και αναπτύσσει περαιτέρω ο Stramaglia 2011 σελ. 364-368: κατά τη γνώμη του ο *Στάφυλος* μπορεί να ενταχθεί, και από απόψεως θέματος και από απόψεως ύφους, σε ένα από τα 'προγυμνάσματα' της σχολικής ρητορικής, το λεγόμενο 'μυθικόν διήγημα'. Θεωρεί ότι με αυτό όντως η Πανωνίς ανταποκρίνεται σε πρόκληση του Ηροδότου, μετά το πέρας της δικανικής του 'μελέτης', να επιδείξει τις δικές της ρητορικές δυνατότητες· πιθανώς το θέμα της το προτείνει ο ίδιος, προκρίνοντας το απλούστερο 'προγύμνασμα' από την αυξημένης δυσκολίας 'μελέτην'. Εκείνη, παρακινημένη ίσως και από την ανωτερότητα που επεδείκνυε ο συνομιλητής της (βλ. ανωτέρω), αποδεικνύει πέρα πάσης αμφιβολίας την επάρκειά της στο αντικείμενο. Ο 'αγώνας λόγων' παραλλήλως ίσως αποτελεί και ένα στάδιο στην ερωτική ιστορία των δύο νέων, όπως ακριβώς στο μυθιστόρημα του *Μητιόχου και Παρθενόπης*, βλ. Stramaglia 2011 σελ. 363· επίσης, μέσα από τη ρητορική αψιμαχία φανερώνεται και η μόρφωση της Πανωνίδος, χαρακτηριστικό γνώρισμα των γυναικείων μορφών των μυθιστορημάτων.

Όπως ήδη ελέχθη, βάσει του ονόματος της ηρωίδας μας ο Parsons τοποθετεί τη σκηνή του παύρου υποθετικώς στην Ιωνία, βλ. Parsons 2007 σελ. 48 και 51· 2010 σελ. 46-47· πρβλ. και την ανωτέρω συζήτηση σχετικά με τον *Στάφυλον*. Παρόλο που η εορτή των Πανωνίων εξακολουθούσε να τελείται και κατά την αυτοκρατορική εποχή (βλ. τις μαρτυρίες του Φιλοστράτου που παραθέτει ο Parsons όπ. παρ.), ο Parsons δεν αποκλείει το μυθιστόρημά μας να εκτυλίσσεται κατά την κλασική εποχή, εμπνευσμένο από τις σχετικές αναφορές στον Ηρόδοτο, από όπου ως γνωστόν αντλήθηκαν και οι ήρωες Μητιόχος και Παρθενόπη. Στην

περίπτωση αυτή η *Πανιωνίς* θα είναι ένα ‘ιστορικό μυθιστόρημα’, όπως ο *Μητίοχος και Παρθενόπη* και η *Καλλιρόη* βλ. γενικώς για το θέμα Hägg 1987. Η ανεπτυγμένη μορφή της ρητορικής ‘μελέτης’ που βλέπουμε στην *Πανιωνίδα* θα ήταν βεβαίως αδικαιολόγητος αναχρονισμός για την κλασική εποχή (βλ. Stramaglia 2011 σελ. 363: οι σχετικές μαρτυρίες αρχίζουν τον 1ο π.Χ. αι.)· ο Parsons 2010 σελ. 49 διαβλέπει μία συνειδητή επιλογή του ρητορικώς πεπαιδευμένου μυθιστοριογράφου να μεταφέρει στο ένδοξο ελληνικό παρελθόν τη ρητορική διδασκαλία της εποχής του, ώστε να την επενδύσει με την αίγλη της κλασικής παραδόσεως. Κάτι πολύ όμοιο βλέπουμε άλλωστε και στον *Μητίοχο και Παρθενόπη*, με το ζεύγος λόγων των ηρώων (βλ. ανωτέρω).

Οι ομοιότητες των δύο μυθιστορημάτων δεν εξαντλούνται εδώ. Ο Parsons 2010 σελ. 48-49 επισημαίνει μία σειρά από περισσότερο ή λιγότερο σαφή κοινά στοιχεία, μεταξύ άλλων τον χώρο της μυθιστορηματικής δράσεως (αρχικώς Σάμος στο ένα έργο, ίσως Ιωνία και Λυδία στο άλλο)· απηγήσεις του Ηροδότου (εντονότατες στον *Μητίοχο και Παρθενόπη*, πιθανές στην *Πανιωνίδα* λόγω του ονόματος, βλ. το σχετικό σχόλιο) και του Πλάτωνος (του *Συμποσίου* στον λόγο του Μητιόχου, ίσως του *Φαίδρου* στην *Πανιωνίδα*, βλ. σχόλιο στους στ. 10-12)· και τον εκάστοτε αγώνα λόγων, βέβαιο στον *Μητίοχο και Παρθενόπη*, πιθανό στην *Πανιωνίδα* (βλ. ανωτέρω). Βάσει όλων αυτών, ο Parsons εξετάζει την περίπτωση να πρόκειται για το ίδιο μυθιστόρημα (τότε ο Ηρόξενος και η Πανιωνίς δεν μπορούν παρά να είναι δευτερεύοντες χαρακτήρες), καταλήγει όμως ότι ούτε το επεισόδιο ούτε τα πρόσωπα του P.Oxy. 4811 μπορούν να εντοπισθούν στην περσική εκδοχή του *Μητιόχου και Παρθενόπης*. Φαίνεται λοιπόν προτιμότερο να εγκαταλειφθεί η εικασία αυτή. Βλ. και Καναβού 2018 σελ. 18-19, η οποία τονίζει τη διαφορά μεταξύ του επιτηδευμένου ύφους του *Μητιόχου και Παρθενόπης* και του απλούστερου, εύθυμου ύφους της *Πανιωνίδος*.

Μία ακόμη ερμηνευτική προσέγγιση στο απόσπασμα οφείλεται στη López Martínez 2016. Κατά τη γνώμη της, σελ. 188-190, το παπυρικό απόσπασμα της *Πανιωνίδος* έχει έντονο το κωμικό στοιχείο και αποτελεί παράδειγμα του ‘σπουδαιογελοίου’. Η σκηνή (η López Martínez δέχεται τη σύζευξη του αποσπάσματος με τον *Στάφυλο* και την ερμηνεία που έχει προτείνει ο Stramaglia) μπορεί να συγκριθεί με τη σειρά επεισοδίων από τη *Μυθιστορία του Αισώπου* όπου ο δούλος Αίσωπος κατατροπώνει με την ευφύια και την ευγλωττία του τον κύριό του Ξάνθο (βλ. π.χ. παραλλαγή W, 35 κεξ.). Στην περίπτωση της *Πανιωνίδος*, η López Martínez θεωρεί ότι η κατάσταση είναι (για τον αναγνώστη της εποχής) ακόμη πιο γελοία, αφού εδώ μία γυναίκα νικά τον άνδρα στη ρητορική άμιλλα. Λόγω του παραλλήλου του Αισώπου θεωρεί ότι η Πανιωνίς είναι και εκείνη δούλη ή απελεύθερη, και συγκεκριμένα από την όλη παρουσία και το ονομά της (βλ. το σχόλιο στο στ. 1) εταίρα ή πρόην εταίρα.

Τέλος, η Καναβού 2018 σελ. 19-24 τονίζει τα γλωσσικά και θεματικά στοιχεία που παρουσιάζει η *Πανιωνίς* από κοινού με τα πέντε σωζόμενα μυθιστορήματα, ιδίως με τον Αχιλλέα Τάτιο: διακρίνει ανάλογη με την *Πανιονίδα* έμπνευση από τη σχολική ρητορική στον λόγο με τον οποίον ο Κλειτοφών προσπαθεί να σαγηνεύσει την Λευκίππη (1.16-18), καθώς και πιθανές ομοιότητες της δικανικής ‘μελέτης’ του Ηροξένου με τις δικαστικές περιπέτειες του Κλειτοφώντος στα δύο τελευταία βιβλία των *Κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα*. Συμπεραίνει λοιπόν, σελ. 24-27, ότι ίσως ολόκληρο το μυθιστόρημα της *Πανιονίδος* ήταν κατά τη ρητορική επιτήδευση και τη χρήση ειρωνείας και χιούμορ όμοιο με το έργο του Αχιλλέως Τατίου, που μέχρι τώρα μόνο μεταξύ των μυθιστορημάτων εμφάνιζε σε τόσο έντονο βαθμό τα χαρακτηριστικά αυτά.

Στήλη Α΄:

ἐπεὶ δὲ ἐκόμισεν ἡ Πανιωνίς
τὴν στολ[ῆ]ν τῷ Ἡροξένῳ ἐκέλευεν
αὐτὴν ἀπιέναι ὡς μὴ ἐνοχλοῖτο
ἀκροωμένη. ἡ δὲ ἔφ[η· ‘ἀλλ’] οὐ

- 5 νῦν γε πρῶτον ἐνοχλοῦμαι
ὑπὸ τῆς σῆς ἀκροάσεως, καθ’ ἡ-
μέραν δέ. πότε γὰρ διαλείπετε
ὑμεῖς; πότε δὲ οὐχὶ λέγετε ῥη-
τορικά, φιλόσοφα, ὑμέτερ[α] αὐτῶ(ν),
10 ἀλλότρια; τὸ δ[ὲ τ]ῆς ἀναγνώστ[ε]-
ως οὐχ ὅμοιον ἔστιν τῷ λέ-
γειν· ἐνθάδ[ε] οὖν με[
ἐνοχλεῖσθαι λέγεις; λέγε, ὦ
φίλτατε, καὶ μή με ἀπέλ[αυ-

15 νε σαυτοῦ.’ καὶ ὁ Ἡρόξενος ὑ-

πομειδιάσας ἔφη· ἀλλὰ ἄ[γε
ἀκροῶ εἰ [τ]οῦτό σοι φί[λον, ἄ-
γε σοῦ ἔνεκα προβ[c.4 ὑ-
ποθεσ[. . . .]ε . εγεν . [c.4

20 ..]ται[. . .] . . . ωσ . . [

. [. .] . [. . .] . . . καε . ρ . [

κρε[ίν]ε[τ]αι φόγου· κατ . [c.3

ἐστιν ἡ ὑπόθεσις ε[c.5

λόγος ὧδέ πως λε[c.5

25 ἔλεγεν πάνυ ευθε . [c.5

ἔετο μὲν ἴσως ου . [c.2, ὧ ἄν-

δρες δικασταί, κελεϋ . [

Στήλη Β΄:

5 . . .

. [

ν [

μ [

α . [

10 μ [

. . .

Μετάφραση:

Στήλη Α΄:

Όταν όμως η Πανιώνις έφερε την στολή στον Ηρόξενο, εκείνος την παρότρυνε να αποχωρήσει για να μην ενοχλείται με την ακρόαση. Αυτή όμως είπε: ‘Μα δεν ενοχλούμαι τώρα για πρώτη φορά με το να σε ακούω, αλλά κάθε μέρα. Γιατί πότε σταματάτε εσείς; Και πότε δεν κάνετε ομιλίες ρητορικές, φιλοσοφικές, δικές σας, ξένες; Ενώ η ανάγνωση δεν είναι ίδιο πράγμα με την ομιλία. Τώρα λοιπόν λες ότι ενοχλούμαι; Μίλα, καλέ μου φίλε, και μη με απομακρύνεις από κοντά σου’. Και ο Ηρόξενος με ελαφρό χαμόγελο είπε: ‘Εμπρός λοιπόν, παρακολούθησέ με, εάν αυτό προτιμάς, εμπρός, για το χατίρι σου - - - υπόθεση - - - , Δικάζεται για φόνο. - - - είναι η υπόθεση - - - η ομιλία έτσι περίπου - - - Και αμέσως άρχισε να μιλά: ‘Πίστεψε ίσως - - - κύριοι δικαστές, ότι προστάζουν - - -’.

Στήλη Α΄:

1 Πανιώνις: Όπως ήδη ελέχθη, το όνομα είναι ‘άπαξ ειρημένον’ (βλ. όμως ανωτέρω, υποσ. 17, για μία πιθανή επιγραφική μαρτυρία). Εκτός του ιερού Πανιωνίου και της εορτής των Πανιωνίων (βλ. σχετικώς την εισαγωγή, όπως και για την Ίωνίδα του Καλλιμάχου), ο Parsons 2007 σελ. 51 επικαλείται ως παράλληλο και τον γνωστό από τον Ηρόδοτο ‘Πανιώνιον’, ανόσιο Χίο δουλέμπορο και ευνουχιστή που βρήκε φρικτή τιμωρία στα χέρια ενός από τα θύματά του (8.105-106, με διαφορετική γραφή που προτιμάται στην έκδοση του Wilson, ‘Παιώνιος’). Δεν είναι προφανές ποια σχέση θα μπορούσε να υπάρχει με την ηρώίδα μας. Η López Martínez 2016, η οποία όπως έχει αναφερθεί θεωρεί την Πανιωνίδα εταίρα, παραπέμπει, σελ. 189, στον Αθήναιο 13.587C για την περίπτωση της αυλητρίδος Νεμεάδος που έφερε παρά το επιτήδευσμά της το όνομα της ‘ένδοξοτάτης πανηγύρεως’, αν και στην Αθήνα αυτό απαγορευόταν.

2 στολ[ή]ν: Ο Stramaglia 2011 σελ. 358-359 παραθέτει πλουσιότατο υλικό, φιλολογικό και εικονογραφικό, για τη χρήση ειδικής ενδυμασίας από τους αγορεύοντες, τόσο στον ελληνικό, όσο και στον ρωμαϊκό χώρο. Τον όρο ‘στολή’ χρησιμοποιεί π.χ. στα συμφραζόμενα ο Δίων ο Χρυσόστομος 4.108 (‘έπειτα στρατιώτου τινός η ρήτορος στολήν άρπάσας περιέρχεται συκοφάντης καί φοβερός’), ο τεχνικός όμως όρος είναι το ‘δημηγορικόν ίμάτιον’, βλ. Φιλόστρατο, *Βίοι Σοφιστών* 2.619: ‘καί ό Ίπποδρομος „άντιδωμεν άλλήλοις τήν έσθήτα“ είπεν, ήν δέ άρα τῷ μὲν Ίπποδρόμῳ χλαμύς, τῷ δέ αὐτῷ δημηγορικόν ίμάτιον. „καί τίνα σοι νοῦν έχει τοῦτο“; ή δ’ ό Μεγιστίας. „έπίδειξιν“ έφη „σοι μελέτης ποιήσασθαι βούλομαι“, κτλ.’ Το έθος ίσχυε και για νεαρούς, μαθητευόμενους ρήτορες, όπως είναι κατά την ανάλυση του Stramaglia ο Ηρόξενος. Σκηνές από τα μυθιστορήματα όπου γυναίκες φέρνουν ή

στέλνουν στολές στον άνδρα με τον οποίον είναι ερωτευμένες απαριθμεί η Καναβού 2018 σελ. 20-21.

3-4 ένοχλοῖτο | άκροωμένη και 5-6 ένοχλοῦμαι | ὑπὸ τῆς σῆς άκροάσεως: ο Eugenio Amato υπέδειξε στον Stramaglia 2011 σελ. 359 ένα παράλληλο, ανάλογο και προς τον πειρακτικό τόνο της απαντήσεως της Πανιωνίδος, από επιστολή του Μεγεθίου προς τον Προκόπιο τον Γαζαίο, σωζόμενη μεταξύ των επιστολών του τελευταίου: ‘αὐτοῖς πολλάκις παρενοχλεῖτε τοῖς τεθνεῶσιν [δηλ. ὑμεῖς οἱ σοφισταί]’ (επ. 2.5, Amato 2009 σελ. 127). Παράλληλα από τα μυθιστορήματα για τη χρήση του ‘ένοχλεῖν’ επί υπερβολικής μακρολογίας μνημονεύει η Καναβού 2018 σελ. 22.

4: Η συμπλήρωση του τέλους του στίχου προτείνεται από τον Parsons 2007 στα σχόλιά του εναλλακτικώς αντί της λιγότερο πειστικής ‘ή δὲ ἔφ[ησεν]’ ‘οὐ κτλ.’ που υιοθετεί στο κείμενό του. Πρβλ. Ξενοφώντα Εφέσιο 2.11.2: ‘άλλ’ οὐ χαίρουσά γε Ἄνθια φανεῖται καλὴ καὶ Μοίριδι’.

8-9: Ὅπως αποδεικνύει ο Parsons 2007 σελ. 51 με παραθέματα από τη Σούδα, ο τύπος ‘φιλόσοφα’ αντί του εκ πρώτης όψεως αναμενομένου ‘φιλοσοφικά’ είναι ορθός. Κατά τη γνώμη του πρόκειται περί δύο διαφορετικών αντικειμένων των επιδείξεων του Ηροξένου και των συντρόφων του (βλ. και Stramaglia 2011 σελ. 358: ‘discorsi retorici, filosofici’), ενώ ο Lurpe 2008 σελ. 2 προτιμά την από κοινού ερμηνεία ‘ρητορικές ασκήσεις φιλοσοφικού περιεχομένου’ (βλ. και Καναβού 2018 σελ. 27).

9: το ‘ὑμέτερ[α] αὐτῶ(ν)’ είναι πρόταση του W.B. Henry και του R.C.A. Janko (Parsons 2007 σελ. 51): εναλλακτικώς ο Parsons αναφέρει το ‘ἄλλοτρία’ | ἄλλότρία’, που δικαιολογημένα απορρίπτει, θεωρώντας καταλληλότερη στα συμφραζόμενα την έντονη αντίθεση μεταξύ του ‘ὑμέτερα αὐτῶν’ και του ‘ἄλλότρία’. Την τελευταία συμπλήρωση αντιθέτως δέχεται ο Lurpe 2008 σελ. 2-3.

10-12: Η συμπλήρωση του στ. 10 προτείνεται από τον Parsons 2007 σελ. 51-52: πέρα από την πιθανότητα να γίνεται αναφορά στη γνωστή αντίθεση γραπτού και προφορικού λόγου κατά τον Πλάτωνα (*Φαῖδρος* 274b κεξ.: βλ. σχετικώς στην εισαγωγή), ο Parsons θεωρεί ότι η Πανιωνίς, έχοντας ήδη διαβάσει κείμενα του Ηροξένου, επιθυμεί πλέον να τον ακούσει, ή ότι θέλει να τον ακούσει να αυτοσχεδιάζει αντί να διαβάσει έτοιμο κείμενο. Ο Stramaglia 2011 σελ. 358 προτείνει την συμπλήρωση ‘τὸ δ[ὴ τ]ῆς ἀναγνώσ[ε]ως’ (‘Leggere, in effetti ...’)· ως προς την ερμηνεία θεωρεί, σελ. 359-360, ότι η Πανιωνίς εκφράζει την προτίμησή της για τις ρητορικές ‘άκροάσεις’ έναντι της απλής αναγνώσεως, ως σταδίου της ρητορικής διδασκαλίας. Ας σημειωθεί και η δυνατότητα να πρόκειται περί ερωτήσεως: ‘τὸ δ[ὲ τ]ῆς ἀναγνώσ[ε]ως οὐχ ὁμοίον ἔστιν τῷ λέγειν;’ Δηλ. η Πανιωνίς επιδίδεται ήδη στην ανάγνωση

ρητορικών κειμένων (ίσως με τον ίδιο τον Ηρόξενο), και εφόσον δεν υπάρχει ουσιαστική διαφορά μεταξύ αυτής και μιας ρητορικής επιδείξεως ενώπιον κοινού, ο Ηρόξενος δεν θα έπρεπε να θεωρεί ότι θα κουραστεί ή θα βαρεθεί ακούγοντάς τον.

12: Ο Parsons 2007 σελ. 52 αναφέρει την ανάγνωση ‘πῶς ἐμέ’, αμφιβάλλει όμως για την παλαιογραφική πιθανότητα του πρώτου ἐπιλον. Ο Stramaglia 2011 σελ. 357 προτείνει το ‘πῶς σὺ με’, που αποδοκιμάζει για παλαιογραφικούς λόγους η Καναβού 2018 σελ. 15.

13-14: για την κλητική προσφώνηση βλ. την εισαγωγή.

15-16 [ὕ]πομειδιάσας: Διάφορα χωρία στα οποία παραπέμπουν ο Parsons 2007 σελ. 52, ο Stramaglia 2011 σελ. 360 και η Καναβού 2018 σελ. 22 τεκμηριώνουν τη χρήση του ρήματος για να δηλωθεί μία στάση ανωτερότητας και ελαφράς ειρωνείας από ένα ομιλητή έναντι των συνομιλητών του. Ιδιαίτερος ενδιαφέρουσα είναι η χρήση στον Λουκιανό, *Ῥητόρων διδάσκαλος* 22, ως συμβουλή για τη συμπεριφορά του ανήθικου ρήτορα σε ακροάσεις ομοτέχνων του: ‘ὕπομειδία δὲ τὰ πολλὰ καὶ δῆλος γίγνου μὴ ἄρεσκόμενος τοῖς λεγομένοις.’ Το παράλληλο αναφέρει ο Stramaglia, κατά τον οποίον η μετοχή εδώ ίσως υποδηλώνει ότι ο Ηρόξενος έχει αρχίσει να θεωρεί την Πανωνίδα αξιόλογη αντίπαλο στην τέχνη του (βλ. την εισαγωγή για τη γενικότερή του ερμηνεία).

17-21: Πρόκειται για το πιο δύσκολο στην ανάγνωση και αποκατάσταση χωρίο του παπύρου. Σχετικώς βέβαιη είναι μόνον η χρήση τύπου της λέξεως ‘ὕποθεσις’ (18-19), τεχνικού όρου της ρητορικής διδασκαλίας (βλ. Καναβού 2018 σελ. 23, υποσ. 40).

17-19: Ο Parsons 2007 σελ. 52 θεωρεί πιθανότερη την εκδοχή ‘[ἄ]γε σοῦ ἔνεκα πρόβα[λε τὴν ὕ]πόθεσ[ιν] ἢ δὲ ἐλέγεν ο[ὔ]τως’, δηλ. ‘εμπρός, πρότεινε το θέμα για λογαριασμό σου (εσύ η ίδια)’ και εκείνη ἔλεγε τα ακόλουθα’. Για το ‘προβάλλειν’ ως τεχνικό όρο που δηλώνει την πρόταση ενός θέματος που θα πρέπει να επεξεργασθεί ο ρήτορας (πρόταση που μπορούσε να προέρχεται και από το εκάστοτε ακροατήριο) βλ. Stramaglia 2011 σελ. 360.

20-22: Εδώ διατυπώνεται η ‘ὕποθεσις’ που θα πρέπει να επεξεργασθεί αυτοσχεδιαστικῶς ο Ηρόξενος, σύμφωνα με τον Parsons (βλ. το προηγούμενο σχόλιο) πρόταση της Πανωνίδος. Στα σχόλιά του στην έκδοση ο Parsons προτείνει την ανάγνωση του στ. 22 που έχει εδώ υιοθετηθεί στο κείμενο. Σε μεταγενέστερη επικοινωνία του με τον Stramaglia (βλ. Stramaglia 2011 σελ. 357-358 και 360-361) υπέδειξε ως συμβατή με τα ἴχνη στον πάπυρο την ακόλουθη αποκατάσταση: [‘ἐ]ται[ρῶν τ]ις ὡς μο[ι]χευομένην | τ[ὴν] γ[υν]αῖκα ἔτρω[σε]· καὶ | κρ[ε]ξ[ί]ν[ε]ται φόνου. Δηλ. ‘κάποιος εκπορνευόμενος ἄνδρας τραυμάτισε τη γυναίκα του θεωρώντας ότι διαπράττει μοιχεία· και δικάζεται για φόνο’. Κατά τον Parsons λοιπόν το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της προτάσεως της Πανωνίδος προκύπτει από τη σύγκρουση δύο προβλέψεων του αττικού δικαίου, αφενός του δικαιώματος του συζύγου να φονεύσει τη

μοιχαλίδα σύζυγό του, αφετέρου της ‘ἀτιμίας’ με την οποίαν έπρεπε να τιμωρηθεί ο εκδιδόμενος Αθηναίος πολίτης. Βλ. τη συζήτηση του Stramaglia 2011 σελ. 360-361, σύμφωνα με τον οποίο το θέμα αυτό αποτελεί πρωτότυπο συνδυασμό και παραλλαγή υποθέσεων που βρίσκουμε στις σχετικές με τη ρητορική ‘μελέτη’ πηγές μας, ελληνικές και λατινικές. Η Καναβού 2018 σελ. 15 και 28-29 προτείνει εναλλακτικώς ‘[ἐ]ταί[ρφ τ]ις ὡς μο[ιχευομένην] τ[ὴν] γ[υν]αῖκα ἔτρω[σε]’ (όπου όμως η δοτική ‘ἐταίρφ’ φαίνεται αδικαιολόγητα προβεβλημένη διά της προτάξεώς της). Ας παρατηρηθεί πάντως ότι πρόκειται και στις δύο περιπτώσεις για θέμα πολύ τολμηρό, που δεν θα περίμενε κανείς να συζητείται ενώπιον μιας νέας, και πολύ λιγότερο βέβαια να το προτείνει η ίδια (π.χ. η έντονα ρητορική συζήτηση περί γυναικείου και παιδικού έρωτος στον Αχιλλέα Τάτιο, 2.35-38, δεν γίνεται ενώπιον της Λευκίππης· βλ. 2.35.1: ‘βουλόμενος αὐτοὺς τῆς λύπης ἀπαγαγεῖν, ἐμβάλλω λόγον ἐρωτικῆς ἐχόμενον ψυχαγωγίας· καὶ γὰρ οὐδὲ ἡ Λευκίππη παρῆν, ἀλλ’ ἐν μυχῶ ἐκάθευδε τῆς νῆος’). Εάν η πρόταση του Parsons είναι ορθή, ίσως η Πανιονίς όντως πρέπει να θεωρηθεί εταίρα, βλ. την εισαγωγή.

Ο Lurpe 2008 σελ. 3-4 προτείνει για τους στ. 17-22 διαφορετική ανασύνθεση: ‘[‘ἀλλά] | γε σοῦ ἔνεκα προβα[λ(λ)έσθω | ὑ]πόθεσ[ις ν]έα.’ ἐγένον[ντο δὲ δι]κ[α]σταί [τι]νες ὥστῃ [δίκην] ἄγειν. | ὁ δὲ ἔφη· ‘γυν]αῖκα εὐρ[ο]ν, ἢ(τις)] | κρη[ίν]ε[τ]αι φόνου.’ Βλ. όμως τη δικαιολογημένη αντιλογία του Parsons 2010 σελ. 46, υποσ. 9, ότι αναμένουμε σαφέστερη δήλωση της προτεινόμενης υποθέσεως και ότι το ‘καὶ κρίνεται φόνου’ αποτελεί συχνή κατακλείδα τέτοιων ‘υποθέσεων’ στον Σώπατρο και άλλες πηγές.

22-24: Την πρόταση του Parsons 2007 σελ. 53: ‘καὶ το[ιαύτη] | ἐστὶν ἡ ὑπόθεσις·’ ‘ἐ[φ’ ἧς ὁ] | λόγος ὧδέ πως λε[γέσθω’], δηλ. με τον Ηρόξενο να διαδέχεται την Πανιονίδα ως ομιλητής, δέχεται ο Stramaglia 2011 σελ. 358.

25: ‘ἔλεγεν πάνυ εὐθέω[ς]’ προτείνει ο Parsons 2007 σελ. 53 (παράλληλα, με αρνητική όμως χροιά, που εδώ δεν είναι βέβαιη, δίδει ο Stramaglia 2011 σελ. 361), ‘εὐθέω[ς αὐτός·]’ ο Stramaglia 2011 σελ. 358.

26: Ο Parsons 2007 σελ. 53 αναφέρει ως δυνατότητες το ‘οὔτ[ος]’ / ‘οὔτ[οσί]’, αλλά και το ‘οὔτ[ως]’, ο Stramaglia 2011 σελ. 358 δέχεται το πρώτο.

27: Ο Parsons 2007 διάβασε στο τέλος του στίχου μόνον ‘κε[’], όπως όμως παρατηρεῖ η Καναβού 2018 σελ. 15 υπάρχουν και άλλα ίχνη γραμμάτων, ίσως ‘κελεϋ[.]’. Η ίδια μεταφράζει τους δύο τελευταίους στίχους ‘[h]e perhaps thought, gentlemen of the jury, to order ...’ (σελ. 16), αλλά εξίσου πιθανή είναι και η ερμηνεία ‘νόμιζε - - - ότι οι νόμοι προστάζουν’ (‘ἔετο κελεύειν τοὺς νόμους - - -’).

Η συμβολή του αποσπάσματος στη γνώση του αρχαίου μυθιστορήματος

Όπως παρατηρεί ο Stramaglia 2011 σελ. 356, ενώ οι σχέσεις του αρχαίου μυθιστορήματος με τη σχολική ρητορική, ιδίως με την ανεπτυγμένη μορφή της ‘μελέτης’, είναι αναμφισβήτητες και έχουν μελετηθεί εις βάθος (σχετική βιβλιογραφία παραθέτει στην υποσ. 2), το παρόν σπάραγμα μυθιστορήματος σώζει για πρώτη φορά σκηνή τοποθετημένη στον ίδιο τον χώρο της ρητορικής διδασκαλίας, με ρητή μνεία της ‘μελέτης’· βάσει της υποθετικής ανασυνθέσεως που παρουσιάζει στο άρθρο του (βλ. εδώ την εισαγωγή), συμπεραίνει στις σελ. 367-368 ότι έχουμε μία υποδειγματική περίπτωση συμπλοκής μυθιστορήματος και ρητορικής επιδείξεως, εφόσον ‘μελέτη’ και ‘προγύμνασμα’ φαίνεται να χρησιμεύουν για την προώθηση της ερωτικής ιστορίας των δύο πρωταγωνιστών. Μέχρι τώρα σαφείς αναφορές στη ρητορική πρακτική της ‘μελέτης’ (*declamatio*) είχαμε μόνον στον Πετρώνιο, όμως με ιδιαίτερος δηκτικό τόνο (βλ. Parsons 2007 σελ. 48· Καναβού 2018 σελ. 27 και υποσημ. 55).

Εάν αληθεύει η σύζευξη της *Πανιωνίδος* με τον *Στάφυλον* (βλ. την εισαγωγή), επιλύεται το πρόβλημα της ειδολογικής κατατάξεως του δευτέρου και αποδεικνύεται για μία ακόμη φορά η πολυμορφία του αρχαίου μυθιστορήματος. Ενδιαφέρονσα είναι και η περίπτωση η *Πανιωνίς* να είναι ‘ιστορικό’ μυθιστόρημα, όπως η *Καλλιρόη* του Χαρίτωνος και το έργο *Μητίοχος και Παρθενόπη*, ίσως μάλιστα με έμπνευση εν μέρει από τον Ηρόδοτο. Επίσης και οι αναλογίες με τον Αχιλλέα Τάτιο που επισημαίνει πρώτη η Καναβού (βλ. την εισαγωγή) αποτελούν χρήσιμη συμβολή στην κατανόηση της θέσεως των *Κατὰ Λευκίππην και Κλειτοφῶντα* στην ιστορία του μυθιστορήματος.

Σεσόγχωσις

Το μυθιστόρημα που μας απασχολεί έχει ένα θρυλικό / ψευδοϊστορικό υπόβαθρο: ο ήρωάς του είναι ένας γνωστός από άλλες πηγές ‘εθνικός ήρωας’ των Αιγυπτίων, μεγάλος στρατηλάτης και κατακτητής και ιδανικός ηγεμόνας (‘Σέσωστρις’ στον Ηρόδοτο, ‘Σεσόωσις’ στον Διόδωρο τον Σικελιώτη¹⁹). Θρύλοι και παραδόσεις, γνωστές ήδη στον Ηρόδοτο, πραγματεύονταν τις κατακτήσεις του και τις περιπέτειές του, με έντονο το αιγυπτιακό πατριωτικό στοιχείο· ίσως λοιπόν, δεδομένου μάλιστα ότι ο Σεσόγχωσις παρουσιάζεται σε αυτές ως μεγαλύτερος κατακτητής από τους Πέρσες βασιλείς, εν μέρει να επρόκειτο για αιγυπτιακή προπαγάνδα της εποχής της περσικής κατακτήσεως. Αργότερα, κατά την πτολεμαϊκή εποχή, το υλικό έτυχε νέας επεξεργασίας και ο Σεσόγχωσις παρουσιάστηκε ως πρόδρομος του Μ. Αλεξάνδρου. Η βασική ιστορική μορφή γύρω από την οποία πλέκονται όλες αυτές οι παραδόσεις είναι μάλλον ο φαραώ Σέσωστρις Α΄ (της δωδέκατης δυναστείας), προστίθενται όμως στοιχεία από τον Σέσωστρι Γ΄ (της ίδιας δυναστείας), τον Ραμσή Β΄ (της δέκατης ένατης δυναστείας) και τον Σέσωγχι Α΄ (της εικοστής δεύτερης δυναστείας). Βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 246-247.

Οι δύο κύριες ελληνικές ιστορικές πηγές είναι ο Ηρόδοτος και ο Διόδωρος ο Σικελιώτης: Στο δεύτερο βιβλίο των *Ιστοριών*, 102-110, ο Ηρόδοτος κάνει λόγο, βάσει πληροφοριών των Αιγυπτίων ιερέων, για τον Σέσωστρι, τις κατακτήσεις του που τον οδήγησαν στην Αραβία, στη Μικρά Ασία, στους Σκύθες και στους Θράκες, για τις οικογενειακές του περιπέτειες, για τα έργα του στην Αίγυπτο. Ο Διόδωρος, *Βιβλιοθήκη ιστορική* 1.53-58, διηγείται τα σχετικά με την ανατροφή του νεαρού πρίγκιπα (εδώ Σεσοώσιος), τον πρώτο του στρατιωτικό άθλο, δηλ. την κατάκτηση της Αραβίας και ακολούθως της Λιβύης, και μετά την άνοδό του στον θρόνο την πολιτεία του ως βασιλιά και στρατηλάτη· εδώ ο Σεσόωσις φθάνει μέχρι την ινδική χερσόνησο, τη Σκυθία και τη Θράκη. Επιστρέφοντας εισάγει στη διακυβέρνηση της χώρας του μεγάλες καινοτομίες.

Το ότι η γοητευτική αυτή μορφή απασχόλησε και το ελληνικό μυθιστόρημα, ήταν ήδη γνωστό από τα παπυρικά αποσπάσματα P.Oxy. XV 1826 (Mertens-Pack³ 2619), δημοσιευμένο το 1922, P.Oxy. XXVII 2466 (Mertens-Pack³ 2619.1), δημοσιευμένο το 1962, και P.Oxy. XLVII 3319 (Mertens-Pack³ 2619.11), δημοσιευμένο το 1980 ως ‘addendum’, δηλαδή ‘προσθήκη’ στο P.Oxy. 2466 (αλλά βλέπε κατωτέρω). Βλ. την επανέκδοση στο Stephens – Winkler (1995) σελ. 246–266 και López Martínez 1998 αρ. 34.

Το πρώτο εκδεδομένο σπάραγμα του μυθιστορήματος, P.Oxy. 1826, ανακαλύφθηκε στην Οξύρυγχο, ανήκει στα τέλη του 3ου ή στις αρχές του 4ου μ.Χ. αιώνα και προέρχεται από ένα

¹⁹ Για τις παραλλαγές του ονόματος βλ. Stephens-Winkler 1995 σελ. 246, υποσ. 2.

φύλλο παπυρικού κώδικα (η γραφή του είναι η λεγόμενη 'βιβλική'). Ο πάπυρος σώζεται σε κακή κατάσταση, αφού είναι εξίτηλος και φθαρμένος και στις δύο πλευρές του, ενώ δεν είναι σαφές ποια πλευρά του φύλλου προηγείται (η Stephens και ο Winkler 1995 σελ. 251-254 ονομάζουν συμβατικά 'εμπρόσθια όψη' την πλευρά με τις οριζόντιες ίνες, 'οπίσθια' την άλλη· έτσι και εδώ). Η κακή κατάσταση διατηρήσεως επιτρέπει μόνον εικασίες ως προς το περιεχόμενό του. Διαβάζουμε το όνομα 'Σεσόγγωσις' (στ. 4 της εμπρόσθιας πλευράς, 1 και 12 της οπίσθιας) και στην εμπρόσθια πλευρά αναφορές σε ένα αγόρι (πιθανότατα τον Σεσόγγωσι: στ. 3), ένα πατέρα (στ. 9), θέματα ιππομαχίας και οπλομαχίας (στ. 6), τα έτη των βασιλέων (στ. 7), τη νόμιμη ηλικία (στ. 8), δηλ. την ενηλικίωση ενός νέου. Στην οπίσθια πλευρά γίνεται λόγος για τη μοίρα κάποιου και τη βοήθεια του θεού· και πάλι είναι εύλογο να γίνεται αναφορά στον Σεσόγγωσι. Κατά τον O'Sullivan 1984 σελ. 39-40 φαίνεται ότι το παπυρικό σπάραγμα έχει ως θέμα την εκπαίδευση και την ενηλικίωση του νεαρού Αιγυπτίου. Ο Σεσόγγωσις εκπαιδεύεται στην ιππομαχία και οπλομαχία, όπως συνηθίζεται με τους βασιλιάδες, και έχοντας μόλις ενηλικιωθεί ζητεί κάτι από τον πατέρα του.

Το P.Oxy. 2466 ανακαλύφθηκε στην Οξύρυγχο, ανήκει στον 3ο μ.Χ. αιώνα και προέρχεται από κύλινδρο παπύρου. Αποτελείται από έξι σπαράγματα που σχηματίζουν μία σχεδόν πλήρη στήλη. Περιγράφονται πολεμικές συρράξεις μεταξύ Αιγυπτίων και Αράβων. Οι Άραβες βλέποντας τον στρατό τους να αποδεκατίζεται και τους Αιγυπτίους να δέχονται συνεχώς ενισχύσεις από άλλους νομούς τρέπονται σε άτακτη φυγή, και λίγοι μόνον, μεταξύ τους και ο αρχηγός του Ουέβηλις, σώζονται. Οι Αιγύπτιοι, φοβούμενοι δεύτερη εκστρατεία του Ουέβηλιος εναντίον τους με νέους συμμάχους, οχυρώνουν τα σύνορα με την Αραβία. Ο Σεσόγγωσις (εδώ 'Σεσόγγωσις', βλ. κατωτέρω), δεν είναι παρών στα γεγονότα, αλλά τα πληροφορείται από κάποιον Θάιμο, ίσως σύμμαχό του· εδώ τελειώνει η σωζόμενη στήλη. Το κείμενο λόγω της γλώσσας και του περιεχομένου αρχικώς εξεδόθη ως ιστορικό· η ομοιότητα της γραφής με το P.Oxy. 3319 (που όμως τελικώς δεν δικαιολογεί ταύτιση, βλ. κατωτέρω) οδήγησε την West, εκδότιδα του τελευταίου κειμένου, να περιλάβει και αυτόν τον πάπυρο στα αποσπάσματα του μυθιστορήματός μας, πρόταση που έχει γίνει γενικώς αποδεκτή. Ενδεχομένως, κατά τον O'Sullivan 1984 σελ. 42, στο P.Oxy. 2466 έχουμε μια σκηνή, κατά την οποία ο Σεσόγγωσις πληροφορείται την αποτραπέισα εισβολή των Αράβων στη χώρα του και συλλαμβάνει το σχέδιο να κατακτήσει την Αραβία.

Σαφέστερη εικόνα για το μυθιστόρημα του Σεσογγώσεως επέτρεψε να σχηματισθεί μόλις ο τρίτος από τους παπύρους, το P.Oxy. 3319. Ανακαλύφθηκε και αυτός στην Οξύρυγχο, ανήκει στον 3ο μ.Χ. αιώνα και προέρχεται από κύλινδρο παπύρου. Η γραφή είναι του λεγομένου αυστηρού ρυθμού, όπως σε πλήθος άλλων λογοτεχνικών κειμένων του 2ου και του 3ου αι. Οι δύο στήλες του κειμένου αρχικώς περιέχουν μια συνομιλία μεταξύ του Σεσογγώσεως και ενός Παμούνιος, που πιθανώς βρίσκονται στην αυλή ή στον κήπο ενός παλατιού. Από τη

συζήτηση μαθαίνουμε ότι ο Σεσόγγωσις υποδούλωσε τον πατέρα ενός κοριτσιού, προφανώς ηγεμόνα εκτός Αιγύπτου, ο πατέρας έδωσε την κόρη του στον Σεσόγγωσι ως μνηστή, και ο Σεσόγγωσις, αφού αντάλλαξαν υπόσχεση γάμου, ξεκίνησε για ‘τους πολέμους’. Στη συνέχεια της συζητήσεως ο Σεσόγγωσις εκφράζει την επιθυμία του στον Παμούνι να αποκαλύψει στο κορίτσι την ταυτότητά του, που άρα της είναι άγνωστη, και να ανακτήσει έτσι την αρχική του θέση, από την οποία φαίνεται για κάποιο λόγο να έχει εκπέσει. Ο Παμούνις όμως διαφωνεί, εφόσον ο Σεσόγγωσις θα δημιουργούσε έτσι στον εαυτό του νέα προβλήματα, και τον προτρέπει να συνεχίσει να εμφανίζεται ως έμπορος που έπεσε θύμα ληστών και έφθασε στον τόπο όπου διαδραματίζεται η σκηνή κατόπιν περιπλανήσεων. Ο Σεσόγγωσις πείθεται. Καθώς μιλούν, το κορίτσι, που ονομάζεται Μεαμήρις, πλησιάζει και τον κοιτάζει. Είναι προφανώς ερωτευμένη μαζί του, χωρίς να γνωρίζει την πραγματική του ταυτότητα. Αμέσως μετά, λαμβάνει χώρα ένα συμπόσιο, στο οποίο είναι παρούσα η Μεαμήρις, ενώ δεν ξέρουμε αν παρίσταται και ο Σεσόγγωσις: εδώ τελειώνει το σωζόμενο κείμενο. Αποδεικνύεται έτσι ότι δεν έλειπε από την ιστορία και το τυπικό για το ελληνικό μυθιστόρημα ερωτικό στοιχείο. Σημαντική είναι επίσης η διαπίστωση ότι ο Σεσόγγωσις υπέστη κάποιου είδους μεταβολή της τύχης και βρέθηκε σε ξένο τόπο, άγνωστος μεταξύ αγνώστων.

Όπως προείπα, η West θεώρησε ότι P.Oxy. 3319 και P.Oxy. 2466 ανήκουν στον ίδιο γραφέα και επομένως κύλινδρο, άποψη που δέχονται οι Stephens και Winkler 1995 σελ. 255 και η López Martínez 1998 σελ. 359. Όμως η ακριβέστερη παλαιογραφική ανάλυση των Funghi και Messeri Savorelli 1992 σελ. 86-88 απέδειξε ότι πρόκειται για διαφορετικούς γραφείς. Την άποψη αυτή υιοθετούν και οι ειδικοί Johnson 2004 σελ. 28-29 και Del Corso 2010 σελ. 260-261.

Ο καθορισμός της θέσεως των ως άνω αποσπασμάτων εντός του έργου και επομένως και της σχετικής τους σειράς βασίστηκε εκτός του περιεχομένου τους και στις σχετικές διηγήσεις του Ηροδότου και κυρίως του Διοδώρου. Βέβαιον είναι ότι το P.Oxy. 3319 έπεται των άλλων δύο σπαραγμάτων, εφόσον εδώ πόλεμοι και μνηστεία ανήκουν ήδη στο παρελθόν, ενώ στα άλλα δύο ο Σεσόγγωσις μόλις έχει ενηλικιωθεί και αρχίζει τους πολεμικούς του άθλους (Stephens - Winkler 1995 σελ. 248). Όσον αφορά στο 1826 και το 2466, ο O’Sullivan 1984 πιστεύει ότι το P.Oxy. 1826 με την αναφορά στην ανατροφή του Σεσογχώσεως πρέπει να τοποθετηθεί στην αρχή του έργου, ακριβώς όπως στη διήγηση του Διοδώρου (1.53.2-4), ενώ το P.Oxy. 2466, όπου παρουσιάζεται η αφορμή για την πρώτη εκστρατεία του ήρωα (Διόδωρος 1.53.5), στη συνέχεια. Αντιθέτως, η Ruiz-Montero 1989 σελ. 56, δεν θεωρεί απίθανο το P.Oxy. 1826 να ακολουθεί, εφόσον κατά την γνώμη της η πολεμική εξάσκηση που αναφέρεται εκεί λαμβάνει χώρα όχι στην Αίγυπτο, αλλά στην ίδια την Αραβία, σύμφωνα με τον Διόδωρο, 1.53.5: ‘τὸ μὲν οὖν πρῶτον ὁ Σεσόωσις ἀποσταλείς ὑπὸ τοῦ πατρὸς μετὰ δυνάμεως εἰς τὴν Ἀραβίαν, συστρατευομένων καὶ τῶν συντρόφων, περί τε τὰς θήρας διεπονήθη καὶ ταῖς

ἀνυδρίαῖς καὶ σπανοσιταῖς ἐγκαρτερήσας κατεστρέψατο τὸ ἔθνος ἅπαν τὸ τῶν Ἀράβων, ἀδούλωτον τὸν πρὸ τοῦ χρόνον γεγονός.’

Σύμφωνα με τους Stephens και Winkler 1995 σελ. 247-248 το P.Oxy. 1826 πιθανώς να περιέχει μια σκηνή κατά την οποία ο Σεσόγχοσις πλησιάζει τον πατέρα του για να ζητήσει την άδεια για την πρώτη του εκστρατεία, τα συμβάντα της οποίας περιγράφονται λεπτομερώς στο P.Oxy. 2466. Ο Σεσόγχοσις ωστόσο, δεν φαίνεται να συμμετέχει σε αυτήν τη μάχη, αλλά μαθαίνει για τις λεπτομέρειες σε μεταγενέστερο στάδιο, από κάποιον Θάιμο (στ. 27-28). Εξίσου πιθανή θεωρούν λοιπόν την υπόθεση ότι τα γεγονότα του P.Oxy. 2466 προηγούνται του P.Oxy. 1826, αφού ίσως η διαφυγή του Ουεβήλιος οδηγεί τον ήρωα να ζητήσει από τον πατέρα του την εντολή.

Ως προς το P.Oxy. 3319, γενικής αποδοχής έχει τύχει η γνώμη του O’Sullivan 1984 σελ. 43-44, ότι η σκηνή διαδραματίζεται στην Αραβία, στο βασίλειο του Ουεβήλιος, τον οποίον σε προγενέστερο στάδιο είχε καθυποτάξει ο Σεσόγχοσις και δεχθεί την κόρη του Μεαμήρι ως μνηστή. Τώρα, έπειτα από κάποια αντιστροφή της τύχης που ίσως να απηχεί τη δολοφονική επίθεση του αδελφού του ήρωα που μνημονεύουν ο Ηρόδοτος (2.107) και ο Διόδωρος (1.57.6-8), ο Σεσόγχοσις έχει καταφύγει άγνωστος (ίσως μεταμφιεσμένος) στο γειτονικό βασίλειο.

Στον χώρο της ελληνικής αφηγηματικής λογοτεχνίας το εγγύτερο παράλληλο και πιθανώς το πρότυπο του μυθιστορήματός μας αποτελεί το μυθιστόρημα του Νίνου (για τα κείμενα βλ. Stephens και Winkler 1995 σελ. 23-71). Εκτός από την ίδια τη μορφή των δύο πρωταγωνιστών, θρυλικών ηρώων της Αιγύπτου και της Ασσυρίας, η Stephens και ο Winkler 1995 σελ. 248 εντοπίζουν αξιοπρόσεκτες ομοιότητες και στη δομή και το περιεχόμενο: (1) παρουσιάζονται γεγονότα από την εποχή της ενηλικίωσης του πρωταγωνιστή, και μάλιστα (2) το βάπτισμα του πυρός, δηλ. η πρώτη του εκστρατεία, του Νίνου εναντίον των Αρμενίων, του Σεσογχώσεως κατά των Αράβων, (3) η μνηστεία του ήρωα με μία πολύ νέα κοπέλα («παῖς»), με τον γάμο να αναβάλλεται λόγω πολεμικών περισπασμών και (4) μία μετέπειτα αντιστροφή της τύχης του ήρωα. Η Stephens και ο Winkler 1995 σελ. 248-249 θεωρούν, χωρίς να μπορούν να το αποδείξουν, ότι το μυθιστόρημα του Σεσογχώσεως αποτελεί απομίμηση του μυθιστορήματος του Νίνου, εφόσον το τελευταίο μαρτυρείται ήδη τον 1ο μ.Χ. αιώνα και είναι εμφανώς υψηλότερων λογοτεχνικών αξιώσεων. Για τις υποτιθέμενες αναλογίες και των δύο έργων με την *Κύρου Παιδεία* του Ξενοφώντος και τον *Βίο του Αλεξάνδρου* του ψ.-Καλλιस्थένους βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 249-250· βλ. όμως τώρα και τη νέα προσέγγιση της Trnka-Amrhein 2020 (κατωτέρω, εισαγωγή στο P.Oxy. 5263).

Τα τελευταία χρόνια έχει ανακαλυφθεί και ένας αριθμός σπαραγμάτων αφηγηματικών κειμένων στην αιγυπτιακή γλώσσα και δημοτική γραφή, που αναφέρονται στον μυθικό

Σέσωστρι, δηλ. πάλι τον φαραώ που μας απασχολεί. Πρόκειται για τρεις ανέκδοτους δυστυχώς ακόμη παπύρους από τη βιβλιοθήκη του ιερού της αρχαίας Τεβτύνεως, χρονολογούμενους στον 1ο ή 2ο μ.Χ. αιώνα, βλ. για βιβλιογραφία Trnka-Amrhein 2016 σελ. 20 και τη συζήτηση του Ryholt 2010 σελ. 429-437 και κυρίως της Widmer 2002 σελ. 387-393. Από τη μέχρι τώρα μελέτη των ιδιαιτέρως αποσπασματικών και δυσερμήνευτων κειμένων, φαίνεται ότι ο Σεσόγγωσις εμφανίζεται σε αυτά ως πρίγκιπας, υιός του φαραώ Μοίριος (Amenemhat), ίσως όμως ακολούθως πλέον και ο ίδιος ως βασιλέας. Αναφέρονται πολεμικές συρράξεις και διάφορα τοπωνύμια, μεταξύ αυτών η Αραβία (βλ. ανωτέρω). Τίθεται το ερώτημα (που δεν μπορεί να απαντηθεί ασφαλώς πριν δημοσιευθούν τα δημοτικά κείμενα) αν υπάρχει άμεση συγγένεια μεταξύ του αφηγηματικού αυτού κειμένου και του μυθιστορήματος που μας απασχολεί· το ζήτημα μπορεί να συμβάλει στην ευρύτερη συζήτηση περί των σχέσεων ελληνικής και αιγυπτιακής μυθοπλασίας, βλ. π.χ. Rutherford 2013 σελ. 23-37.

Το διαθέσιμο στην ελληνική γλώσσα υλικό αυξήθηκε σημαντικά με την πρόσφατη έκδοση των δύο αποσπασμάτων που θα μας απασχολήσουν εν συνεχεία. Είναι πεζά αφηγηματικά κείμενα χωρίς αμφιβολία αναφερόμενα στον Σεσόγγωσι. Τόσο στο P.Oxy. 5262 όσο και στο P.Oxy. 5263 το όνομα του φαραώ απαντά με διπλό γ, δηλ. ως ‘Σεσόγγωσις’, όπως γράφεται και στο P.Oxy. 3319 και το P.Oxy. 2466. Η εκδοχή αυτή του ονόματος είναι γνωστή μόνον από μη φιλολογικούς παπύρους του 3ου-2ου π.Χ. αι. (ως απλό ανθρωπώνυμο), ενώ η παραλλαγή ‘Σεσόγγωσις’, που από τους παπύρους μας παρέχει μόνον το P.Oxy. 1826, μαρτυρείται σε λογοτεχνικά κείμενα (τον *Βίο του Αλεξάνδρου* και τον Μανέθωνα) και σχόλια (στον Αριστοφάνη και τον Απολλώνιο τον Ρόδιο)· βλ. Trnka-Amrhein 2016 σελ. 19-20.

Ενώ το 5262 μπορεί να αποδοθεί με απόλυτη βεβαιότητα στο μυθιστόρημα που γνωρίσαμε από τα παλαιότερα αποσπάσματα, στην περίπτωση του 5263 το ζήτημα έχει δυσκολίες, βλ. την εισαγωγή στο κείμενο αυτό και τα συμπεράσματα στο τέλος του κεφαλαίου.

P. Oxy. 5262 Σεσόγγωσις

Το απόσπασμα δημοσιεύθηκε το 2016 από την Yvona Trnka-Amrhein στον τόμο LXXXI των παπύρων της Οξυρύγχου²⁰.

Πρόκειται για ένα σπάραγμα κυλίνδρου από την Οξύρυγχο, γραμμένο στην εμπρόσθια όψη (recto) με την οπίσθια (verso) άγραφο. Το απόσπασμα σώζει το μέσον μιας στήλης κειμένου. Η γραφή είναι μια εξελιγμένη μορφή του ‘αυστηρού’ ύφους. Δεν απαντούν τόνοι, πνεύματα

²⁰ Trnka-Amrhein 2016 σελ. 21-24.

και σημεία στίξεως πλην μιας αποστρόφου μεταξύ συμφώνων στον στ. 3, ενώ απαντάται και το φωνολογικό φαινόμενο της εκθλίψεως. Η Trnka-Amrhein χρονολογεί τη γραφή στον τρίτο αιώνα μ.Χ.²¹

Η απόδοση στο ήδη γνωστό μας μυθιστόρημα είναι εντελώς ασφαλής, εφόσον σώζεται το όνομα του φαραώ 'Σεσόγγωσις' (στ. 7), με τη μορφή δηλ. που έχει στο P.Oxy. 3319, P.Oxy. 2466 και P.Oxy. 5263.

Επιπλέον, κατά την Trnka-Amrhein 2016 σελ. 21 η γραφή του P.Oxy. 5262 καθώς και η διάταξη του κειμένου είναι ίδιες με του P.Oxy. 2466. Το κείμενο που σώζουν οι δύο πάπυροι δεν φαίνεται να ανήκει στο ίδιο τμήμα της διηγήσεως, παρά τούτο όμως η Trnka-Amrhein θεωρεί πιθανότερη εκδοχή να προέρχονται από τον ίδιο κύλινδρο. Ο γραφέας είναι ένας από τους γνωστούς 'γραφείς της Οξυρύγχου', από τους οποίους έχουμε περισσότερα σωζόμενα έργα: πρόκειται για τον γραφέα A33 του Johnson 2004 σελ. 27-29, στον οποίο αποδίδονται και πάπυροι με κείμενα του Θουκυδίδη και του Δημοσθένη.

Η σχετική θέση των δύο αποσπασμάτων εντός του κυλίνδρου δεν είναι προφανής: εάν αληθεύει ότι το 2466 τοποθετείται στην αρχή της πολεμικής δράσεως του ήρωα (Stephens και Winkler 1995 σελ. 247-248), τότε θα πρέπει να προηγείται και του παρόντος σπαράγματος, όπου ο Σεσόγγωσις φαίνεται να βρίσκεται στο μέσο μιας περιπέτειας. Φυσικά μπορεί να πρόκειται για δύο κυλίνδρους από διαφορετικά βιβλία του έργου.

Ως προς το περιεχόμενο του καλύτερα διατηρημένου μέρους του παπύρου, περιγράφεται ένας τόπος με εύφορα λιβάδια, πλούσια σε καρπούς, που βρίσκεται κοντά στην Ερυθρά θάλασσα και στον οποίον έχει οδηγηθεί κάποιος, κατά πάσα πιθανότητα ο Σεσόγγωσις (στ. 3: 'ἀχθείς'). Δεν είναι σαφές αν οδηγείται με τη θέλησή του ή ως αιχμάλωτος. Αναφέρεται ακόμη ένας άνθρωπος, ίσως ένας έμπορος (στ. 6-8), ο οποίος παραχωρεί ή προσφέρει κάτι, μάλλον στον Σεσόγγωσι (στ. 9-10). Η Trnka-Amrhein 2016 σελ. 22 σημειώνει ότι το 'εὔβοτον καὶ πολύκαρπον' μέρος (στ. 4), στο οποίο διαδραματίζεται η σκηνή, θα μπορούσε να σχετίζεται με το ρεύμα, κοντά στο οποίο στο P.Oxy. 3319 στήλη Γ' 7-16 η Μεαμήρις βλέπει και ερωτεύεται τον Σεσόγγωσι (στ. 10-12: 'ἔστ[η]|κεν δὲ [καθ]ορῶσα τὴν τ[οῦ] | ὕδατος [ἐπί]ρροϊαν'). Σύμφωνα με την πιθανότερη ερμηνεία, η Μεαμήρις αυτή είναι η κόρη του βασιλέως των Αράβων, Ουεβήλιος. Ίσως λοιπόν η σκηνή και του παρόντος σπαράγματος τοποθετείται στην Αραβία (κοντά στην Ερυθρά θάλασσα, βλ. στ. 5), και αποτελεί το προοίμιο σειράς περιπετειών και επεισοδίων, στην οποία εντάσσεται και το 3319, ίσως από το ίδιο βιβλίο. Πάντως η Trnka-Amrhein παραδέχεται ότι αυτή είναι μόνον μία από τις δυνατές ερμηνείες.

²¹ Trnka-Amrhein 2016 σελ. 21.

]νεν μηδε[
]επεισθειση[
]αρην ἀχθεις ἐπι .[
 εὐβοτον καὶ πολὺκαρ[πον καὶ οὐ πο-
 5 λὸ δ' ἄπωθε τῆς ἐρυθρ[ᾶς θαλάσσης
 κείμενον. ὁ δὲ ἄνθρω[πος
 δε τὸν Σεσόγγωσιν ἀγα . [
 θεγ γὰρ ἦν ἔμπορος [
 [c.4]τω ἀπεμέρισεν[
 10 [c.2] . . . την ἀναγκαια[
 [c.2] [.] . [] [
 [c.2]νσυνεισ[. [. . .]κτη[
].. [c.8] [

Μετάφραση

...έχοντας οδηγηθεί σε (ένα μέρος) με εύφορα λιβάδια και πλούσιους καρπούς, που δεν βρισκόταν πολύ μακριά από την Ερυθρά θάλασσα. Ο άνθρωπος αυτός ... τον Σεσόγγωσι γιατί ήταν έμπορος ... απένειμε ... την απαραίτητη...

2: η Trnka-Amrhein 2016 σελ. 23 αναφέρει ως δυνατές ερμηνείες το 'πεισθείς' ή την γενική πτώση της μετοχής θηλυκού γένους 'πεισθείση[ς' ή την δοτική πτώση της μετοχής θηλυκού γένους 'πεισθείση'.

3: η Trnka-Amrhein 2016 σελ. 24 υποθέτει ότι με το 'ἐπί' εισάγεται εμπρόθετος που δηλώνει πού έχει οδηγηθεί ο Σεσόγγωσις. Την πρόταση του Parsons 'ἐπὶ κ[ῆπὸν τινα' δεν τη θεωρεῖ παλαιογραφικῶς πιθανή, αφού το τελευταίο σωζόμενο γράμμα φαίνεται να είναι μύ. Μία πιθανή συμπλήρωση θα ήταν ίσως το 'ἐπὶ μ[έρος]'.

4: η Trnka-Amrhein 2016 σελ. 24 παραπέμπει στον *Ἀλέξανδρον* του Πλουτάρχου, 59.1, με το παράλληλο ‘τῆς Ἰνδικῆς ... μοῖραν ... εὐβοτον δὲ καὶ καλλίκαρπον ἐν τοῖς μάλιστα’.

5: η Trnka-Amrhein 2016 σελ. 24 προτείνει τη συμπλήρωση ‘τῆς ἐρυθρ[ᾶς θαλάσσης]’, λαμβάνοντας υπόψη την ιστορική παράδοση. Ο Ηρόδοτος στο έργο του *Ἱστορίαι* 2.102.2 αναφέρει για τον βασιλιά Σέσωστρι ‘τὸν ἔλεγον οἱ ἱέρες πρῶτον μὲν πλοίοισι μακροῖσι ὀρμηθέντα ἐκ τοῦ Ἀραβίου κόλπου τοὺς παρὰ τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν κατοικημένους καταστρέφεσθαι, ἐς ὃ πλέοντά μιν πρόσω ἀπικέσθαι ἐς θάλασσαν οὐκέτι πλωτὴν ὑπὸ βραχέων’. Ο Διόδωρος Σικελιώτης στο έργο του *Βιβλιοθήκη ἱστορική* 1.55.2 αναφέρει ‘ἔπειτ’ εἰς μὲν τὴν Ἐρυθρὰν θάλατταν ἀπέστειλε στόλον νεῶν τετρακοσίων, πρῶτος τῶν ἐγχωρίων μακρὰ σκάφη ναυπηγησάμενος, καὶ τὰς τε νήσους τὰς ἐν τοῖς τόποις κατεκτήσατο καὶ τῆς ἠπείρου τὰ παρὰ θάλατταν μέρη κατεστρέψατο μέχρι τῆς Ἰνδικῆς’.

6-7: η Trnka-Amrhein 2016 σελ. 24 προτείνει τη συμπλήρωση ‘ὁ δὲ ἄνθρω[πος οὐκ εἶ]δε τὸν Σεσόγγωσιν’.

7: η Trnka-Amrhein 2016 σελ. 24 προτείνει την αποκατάσταση ‘ἀγαθ[όν]’, το θήτα είναι όμως αμφίβολο.

8: η Trnka-Amrhein 2016 σελ. 24 προτείνει ως συμπλήρωση είτε ‘ἐν]θεγ γὰρ ἦν ἔμπορος’ είτε μετά από εισήγηση του Parsons ‘πρόσ]θεγ γὰρ ἦν ἔμπορος’.

Ο ἔμπορος που αναφέρεται στο απόσπασμα είναι ίσως ο ‘ἄνθρω[πος]’ του στ. 6 ή σύμφωνα με μια άλλη ερμηνεία ο Σεσόγγωσις, μεταμφιεσμένος ως ἔμπορος. Στο P.Oxy. 3319 ο Σεσόγγωσις αποκρύπτει την πραγματική του ταυτότητα και παριστάνει ένα άτομο ταπεινῆς καταγωγῆς. Εάν η σκηνή του σπαράγματός μας ανήκει στην ίδια σειρά επεισοδίων (βλ. ανωτέρω), τότε ο ἔμπορος θα μπορούσε να ταυτίζεται με τον Σεσόγγωσι. Το πιο πιθανό όμως είναι να πρόκειται για διαφορετικό, δευτερεύον πρόσωπο στο μυθιστόρημα. Θα μπορούσε μάλιστα να σκεφθεῖ κανείς ότι είναι ο Παμούνις, ο συνομιλητής και σύμβουλος του Σεσογγώσεως στο 3319· εδώ θα είχαμε την πρώτη του εμφάνιση στο έργο.

9-10: η Trnka-Amrhein 2016 σελ. 24 προτείνει την συμπλήρωση ‘ἀπεμέρισεν - - - [π]ρὸς τὴν ἀναγκαία[ν τροφήν]’.

P. Oxy. 5263 Σεσόγγωσις

Το απόσπασμα εκδόθηκε επίσης στον τόμο LXXXI των Παπύρων της Οξυρύγχου το 2016. Βλ. Trnka-Amrhein 2016 σελ. 25-40.

Πρόκειται για δύο σπαράγματα ενός κυλίνδρου από την Οξύρυγχο, που σύμφωνα με την εκδότρια ανήκουν στον 2ο μ.Χ. αιώνα. Το λογοτεχνικό κείμενο είναι γραμμένο στην οπίσθια όψη (verso), ενώ η εμπρόσθια (recto) περιέχει ένα πολύ φθαρμένο κατάστιχο. Πρόκειται για

άλλη μία περίπτωση επαναχρησιμοποιημένου παπύρου, με το κείμενο του verso ως δεύτερη χρήση. Παρά τη χρήση του verso, η γραφή του κειμένου μας μαρτυρεί επαγγελματία γραφέα. Η γραφή του είναι κάπως ατημέλητη, στρογγυλόσχημη, με τα αρχικά γράμματα των στίχων να είναι ενίοτε διακοσμημένα και εμφανώς μεγαλύτερα σε μέγεθος από τα υπόλοιπα· τα γράμματα σε κάποια σημεία δίνουν την εντύπωση πως κρέμονται από μια νοητή άνω γραμμή²². Στο κείμενο απαντά το σημείο της διαίρεσεως και μία φορά το παραπλήρωμα του στίχου (Α΄ 22), το προσγεγραμμένο ιώτα σημειώνεται αναμφισβήτητα μία φορά (στήλη Β΄ στ. 29). Απαντούν πολλοί ιωτακισμοί. Και εδώ το όνομα του ήρωα γράφεται με -γγ- αντί του -γχ- (Β΄ 13).

Το σωζόμενο τμήμα του δευτέρου σπαράγματος του παπύρου αρχίζει με αναφορά σε πολεμικά γεγονότα, που φαίνονται να έχουν μόλις ολοκληρωθεί· παρών είναι ένας βασιλέας (Α΄ 14-15). Όπως υποδηλώνει η συνέχεια του κειμένου, μάλλον πρόκειται για τον Σεσόγχωσι και όχι για τον διαφορετικό βασιλέα που αναφέρεται στους στ. 21-22 της δεύτερης στήλης· η παρατήρηση έχει σημασία για την ερμηνεία του αποσπάσματος. Ακολούθως γίνεται λόγος για ταφές (των πεσόντων στον πόλεμο;) και μεταφορά μέσω πλοίων. Στο σημείο αυτό (Α΄ 19-21) φαίνεται να γίνεται μετάβαση σε νέα ενότητα της αφηγήσεως· απαριθμούνται διάφορες χώρες της Ευρώπης, πιθανώς ως κατακτήσεις του ήρωα, και αναφέρεται ένα ταξίδι με πλοίο (ναυτική εκστρατεία;). Στη δεύτερη στήλη ο Σεσόγχωσις παρουσιάζεται να εμπιστεύεται μία ‘παίδα’ (Β΄ 23) σε ένα βασιλέα· αμέσως μετά φεύγει ‘εις τὰ λεγόμενα ἄβατα’ (Β΄ 24), όπου βλέπει φαινόμενα παράδοξα και θαυμαστά, ‘πυρώδεις λίθους’ που πέφτουν στη θάλασσα (Β΄ 25-26) και το πτηνό φοίνικα (27 κεξ.).

Η Trnka-Amrhein 2016 σελ. 26 και εκτενέστερα στο Trnka-Amrhein 2020 σελ. 72-81 υποδεικνύει ότι η αφήγηση του παπύρου αναφέρεται σε οψιμότερη φάση του βίου του Σεσογώσεως από ό,τι τα υπόλοιπα κείμενά μας, εφόσον εδώ είναι πλέον βασιλιάς (βλ. ανωτέρω) και έχουν προηγηθεί πολλές και σπουδαίες κατακτήσεις (την ανακεφαλαίωση αυτών βλέπει η Trnka-Amrhein στους στ. 23-26 της πρώτης στήλης). Το ταξίδι του σε φανταστικούς πλέον τόπους, μετά την κατάκτηση όλης της οικουμένης, είναι ίσως το τελευταίο επεισόδιο της ζωής του (και επομένως του μυθιστορήματος)· τα αστρονομικά φαινόμενα και ο φοίνικας που συναντά στα ‘ἄβατα’ ίσως λειτουργούν ως οίωνοί του θανάτου του (βλ. Trnka-Amrhein 2020 σελ. 76-79, με πλήθος παραλλήλων από την αυτοκρατορική εποχή). Βέβαια, αν η ‘παῖς’ του Β΄ 23 είναι η Μεαμήρις του P.Oxy. 3319 (οπότε και ο βασιλέας που αναλαμβάνει να την φυλάξει μάλλον θα είναι ο πατέρας της, Ουέβηλις) και αν, όπως υποδηλώνει η όλη σκηνή, ο γάμος του ζεύγους δεν έχει ακόμη γίνει, θα αναμέναμε ο Σεσόγχωσις να επιστρέψει από το φανταστικό του ταξίδι και να ζήσει πολύ ακόμη μαζί της.

²² Trnka-Amrhein 2016 σελ. 25.

Όπως όμως παρατηρεί η Trnka-Amrhein 2016 σελ. 25-26, η 'παίς' θα μπορούσε να είναι απλώς μία δούλη ή μία άλλη κοπέλα ή και κόρη του ίδιου του πρωταγωνιστή.

Η Trnka-Amrhein 2020 βασίζει στο απόσπασμα που μας απασχολεί μία σειρά υποθέσεων σχετικών με την ειδολογική κατάταξη του μυθιστορήματος του Σεσογγώσεως: Εάν το έργο δεν ήταν περιορισμένο στις νεανικές περιπέτειες και έρωτες του ήρωα, αλλά τον παρακολουθούσε στην ώριμή του ηλικία και ίσως και μέχρι τον θάνατό του, τότε το εγγύτερο παράλληλο φαίνεται να είναι όχι τα πέντε μυθιστορήματα του 'ιδανικού έρωτα', αλλά ο *Βίος του Αλεξάνδρου*, εφόσον μάλιστα, πέρα από την ομοιότητα της πρωταγωνιστικής μορφής, και εκεί περιλαμβάνονται ταξίδια ενός κοσμοκράτορα σε φανταστικούς τόπους. Επιπλέον δεν φαίνεται απίθανο ότι υπάρχουν και διακειμενικές σχέσεις του κειμένου μας με μία τουλάχιστον από τις παραλλαγές του *Βίου*, βλ. Trnka-Amrhein 2020 σελ. 79-81.

Η Trnka-Amrhein προτείνει την υπαγωγή των κειμένων σε μία νέα υποκατηγορία, του 'βιογραφικού' μυθιστορήματος ή 'μυθιστορήματος ηγεμόνος', κατά την ορολογία που προτείνει. Εν παρόδω αναφέρει και την πιθανότητα ανάλογα χαρακτηριστικά να είχε και το μυθιστόρημα του Νίνου (Trnka-Amrhein 2020 σελ. 85). Ως προς τις αιγυπτιακές αφηγήσεις, ίσως το γεγονός ότι ο Σεσόγγωσις φαίνεται να εμφανίζεται και σε αυτές σε ωριμότερη ηλικία υποδηλώνει ότι απετέλεσαν σε κάποια έκταση έμπνευση για τον συγγραφέα του ελληνικού μυθιστορήματος του Σεσογγώσεως (Trnka-Amrhein 2020 σελ. 86-88).

Ήδη στην έκδοση του 2016, σελ. 26, η Trnka-Amrhein διερωτάται εναλλακτικώς μήπως το P.Oxy. 5263 δεν προέρχεται από το μυθιστόρημα στο οποίο ανήκουν οι άλλοι πάπυροι, αλλά από κάποια άλλη, πολύ περιληπτικότερη αφήγηση, λόγω του πλήθους των επεισοδίων που περιέχουν οι δύο στήλες του και την ταχύτητα με την οποία το ένα διαδέχεται το άλλο, χωρίς επαρκή ανάπτυξη. Βλ. τώρα Trnka-Amrhein 2020 σελ. 88: ίσως το P.Oxy. 5263 είναι τμήμα μιας βιογραφικής αφηγήσεως συγγενούς με τον *Βίο του Αλεξάνδρου* και με στοιχεία κοινά με τις δημοτικές διηγήσεις, ενώ οι υπόλοιποι μας πάπυροι ανήκουν σε ένα συμβατικό μυθιστόρημα με έντονο το ερωτικό στοιχείο. Η ταυτόχρονη κυκλοφορία διαφορετικών αφηγημάτων με τον ίδιο ψευδοϊστορικό ήρωα και γενικώς είναι πιθανή και ειδικώς στην περίπτωση που μας απασχολεί μπορεί να υποστηριχθεί βάσει του χωρίου του Διοδώρου 1.53.1: 'ἐπεὶ δὲ περὶ τούτου τοῦ βασιλέως οὐ μόνον οἱ συγγραφεῖς οἱ παρὰ τοῖς Ἑλλησι διαπεφωνήκασι πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ καὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον οἱ τε ἱερεῖς καὶ οἱ διὰ τῆς ᾠδῆς αὐτὸν ἐγκωμιάζοντες οὐχ ὁμολογούμενα λέγουσιν, κτλ.'

Για τη χρονολόγηση του έργου ιδιαίτερη σημασία έχει το τοπωνύμιο 'Δακίας' (Α' 24), κατά πάσα πιθανότητα στην αιτιατική του πληθυντικού, βλ. Trnka-Amrhein 2016 σελ. 27 για την πιθανότητα αυτό να αντανακλά τη διαίρεση της ρωμαϊκής επαρχίας της Δακίας σε τρία μέρη το 120 μ.Χ. ή την επανένωσή της ως *Tres Daciae* το 168 μ.Χ.

Απόσπασμα 1

]....[
].σ[c.2].. [c.3].. [
]. .α[.]. [.] γκα[.]ασ .[
]με .[.] .εμψ .ν[
5] .υτ ... υιτ . . υσ[
] . .ε[.] . . διδαξε[
] . . .εθ . []ν[
] . . ν . [.]ν[
] . λε[
10]ε . . ιβ[
]ασ . [
] . . . [
] . [

Απόσπασμα 2

Στήλη Α΄

].ε
]
]η .[] .
] .εα[] . σι
5]δ .[] .
] .[]

]χ
],ι
],[c.13],.
 10],[c.12],.
]ντην .[c.7]ν[. .] .δ
]σελαβον .[. .] .τεδυνη
]εισανηρ . . ωνμαχε
]ελθόντων πρὸς τὸν βασι-
 15 λέα αγγ]ειλάντων τὰ πραχθέν[τ]α
]σίδων ἐλυπεῖτο ορων
 τ]ελευτᾶν ἔταψεν τῆι εριω
]ς πλοῖα ἐμβληθῆναι καια
]ν τοῖς γονεῦσιν· ταῦτα δε
 20 Σεσογγώ]σεως [π]ράξεων ἐγένετο ομη
]ντο τοὺς τελευτήσαντας ἐν
]τὰ ἴδια ἀποκατασταθῆναι ἡ
]κ[ατ]ὰ κράτος καὶ Ἰταλίαν καὶ
], [. .] .νίαν καὶ Δακίας καὶ Γερ-
 25 μανίαν]κα[ι] ἄλλα πλείστα ἔθνη ι-
]ς τὰς λοιπὰς χώρας
 μ]έχρι νῦν ὑπὸ τῶν θεων
], . . ς δύσιν παραγίνεται
], . . . αστρεψάμενος καὶ
 30]ἀποστροφὴν ποιεῖται εἰς τὴν
], . υτου μέσον ἡμέρας σκότος
], [. .] . εἰσθαι ταῖς ναυσὶν αἰ[

] . γ ἐπέιχε οὕτως μακρ [

] . ναντο μετρησ . . [

35] . σ . [. . . .] [

] . [

] . [

28: I. παραγίνεται

Απόσπασμα 2

Στήλη Β'

. [

5 . [

. [

. . [

ε . . [

φ . [c. 30

10 . . [c. 30

πο . [c. 10] . [c. 20

πε . [. . .] ψ . [. .] φ . [.] . . [c. 14

Σεσ[ο]γγ[ωσ] . ιτο . ντο . [c. 11

μηκ . [c. 7] [c. 8] . . θ . [

15 ραο [. . . .] γσ . [. . . .] ησκ[. .] . πυ[

τα . Σεσόγ[γωσι]ν πε[. . .] . βασιλευ . [.] ισα[.] . . [

λιν οδετο[. . . .] γκ[] ἀσπάζεται τ . . [.] α . . [

τησιν ἦλθε[. . .] γ[. . . .] παλιν . [. .] [

Σεσόγ-

γωσις οθεν[.] . . μεη[c. 15

- 20 ἐξ ἀπροσδοκίτου ε . . ωσφ . . [. . .] . εστυγχα . []
 κυκλευτον τὸν κόσμον· ἐντειλάμενος[] τῷ βα-
 σιλεῖ ὁ Σεσόγ[γ]ωσις ἀσφαλῶς φυλάσσειν[]
 τὴν παῖδα εἰς τοὺς ἐσπερινούς της[]
 ἀπέπλεεν εἰς τὰ λεγόμενα ἄβατα του . []
- 25 πυρώδεις λίθους ἀπὸ τῶν ἀκτείνων το[] εἰς
 τὴν θάλασσαν ἐμπίπτοντας καὶ μεγ[] φοί-
 νεικα φθάνοντα ἐπὶ τῆς γῆς· ἐπὶ δὲ του . []
 ὄρνεον παμποίκιον τοῖς πτεροῖς επ . μ[] κε-
 φαλῆς τρίχας ἔχων ἀκτεινωτὸς ὦι κα . []
- 30 ονο[.] . . : ἐκάλεσεν δὲ αὐτὸν φοίνεικα μ[]
 φοι . [] c. 17]κενα[.] κ . . . η . []
 . υπ[] c. 17] . ιξασιοσεγε . []
 . . . [] c. 18] . . . υμια . []
 . τ . [] c. 21] . α . νη . . []
- 35 . ω . [] c. 22] . . []
 . . . [] c. 22] . . []
 . α . []

25: I. ἀκτίων 26: I. ἐμπίπτοντας 26-27: I. [φοί]νικα 29: I. ἀκτινωτός 30: I. φοίνικα

Μετάφραση

Απ. 2 – Στήλη Α΄:

‘αφού ήλθαν στον βασιλιά ... [και] ανακοίνωσαν όσα είχαν γίνει ... εκείνος (ο βασιλιάς;) λυπόταν έχοντας δει ... και βλέποντας ... να πεθαίνουν ... έδωσε εντολή (;) στην ... να τους βάλουν σε πλοία ... στους γονείς. Αυτά δε ... των πράξεων του Σεσογγώσεως υπήρξαν ... αυτούς που πέθαναν σε ... να αποκατασταθούν τα υπάρχοντά τους / να αποδοθούν στις

πατρίδες τους ... με όλες τις δυνάμεις και την Ιταλία και ... την –νία και τις (τρεις) Δακίες και τη Γερμανία ... και άλλα πάμπολλα έθνη ... [όσο για;] τις υπόλοιπες χώρες ... μέχρι τώρα από τους θεούς; ... στη δύση φτάνει ... αφού υπέταξε και ... στρέφεται προς άλληνη κατεύθυνση στην ... σκοτάδι στη μέση της ημέρας ... στα πλοία ... επικρατούσε σε τέτοια έκταση ... (που δεν μπορούσαν;) να μετρήσουν ...’.

Απ. 2 – Στήλη Β’:

Ο Σεσόγγωσις ... χαιρετίζει ... ήλθε ... πάλι ... ο Σεσόγγωσις ... απροσδόκητα ... τον κόσμο που μπορεί κανείς να διασχίσει. Και αφού διέταξε τον βασιλιά ο Σεσόγγωσις να φυλάσσει με ασφάλεια το κορίτσι ... απέπλεε προς τις δυτικές χώρες, στα λεγόμενα άβατα του ... πέτρες φλεγόμενες από τις ακτίνες [του ηλίου] που έπεφταν [μέσα στη] θάλασσα και ένα μεγάλο; ... φοίνικα που έφθανε στη γη ... πουλί με πολύχρωμα φτερά ... έχοντας ακτινωτά τις τρίχες [στο μέσο] της κεφαλής για το οποίο [δεν υπήρχε ακόμα κανένα όνομα;]· και τον ονόμασε φοίνικα...

Απ. 2 – Στήλη Α’:

12: Πιθανότατα κατά την Trnka-Amrhein ‘έλαβον’ σε γ’ πληθυντικό πρόσωπο, άρα έχουμε αναφορά σε μια ομάδα ανθρώπων που πιθανόν να ταυτίζονται με αυτούς που μνημονεύονται στους στ. 14-15.

14-15: Η Trnka-Amrhein προτείνει την συμπλήρωση -]ελθόντων πρὸς τὸν βασι|[λέα καὶ -αγγ]ειλάντων. Κατά πάσα πιθανότητα αυτοί που ήλθαν προς τον βασιλέα, δηλ. τον Σεσόγγωσι (βλ. την εισαγωγή), και του ανακοίνωσαν τα διατρέξαντα είναι οι ακόλουθοί του.

16: Μετά από εισήγηση του Parsons συμπληρώνει χωρίς καμία βεβαιότητα ‘ὄρων |[δὲ τοὺς ἄλλους ἐν δέει τοῦ τ]ελευτᾶν’.

17: Εἴτε πρόκειται για γραφή του ρήματος ‘έθαψεν’ με ψίλωση του δασέος, εἴτε, όπως προτιμά ο Parsons, για απλό σφάλμα του γραφέως αντί του ‘έταξεν’. Η ακόλουθη δοτική παραμένει ακατανόητη.

18: Η Trnka-Amrhein συμπληρώνει στα σχόλια το προφανές, ‘εἰ]ς πλοῖα ἐμβληθῆναι’.

18-19: Μετά από εισήγηση του Parsons ‘καὶ ἄ|[πετάξατο μετὰ δακρῶν]ν τοῖς γονεῦσιν’. Θα μπορούσε όμως να σκεφθεί κανείς και κάτι σαν ‘ἄ|[ποδοθῆναι - - -]ν τοῖς γονεῦσιν’.

19-20: Η φράση ίσως υποδηλώνει τη μετάβαση σε νέα φάση της αφηγήσεως. Η Trnka-Amrhein 2016 σελ. 36 καταγράφει με ερωτηματικό την πρόταση του Parsons ‘ταῦτα δὲ |[ἀρχὴ τῶν τοῦ Σεσογγώ]σεως πράξεων ἐγένετο’, στο άρθρο της του 2020 όμως, σελ. 75,

υποσ. 26, απορρίπτει τη συμπλήρωση της λέξεως ‘ἀρχή’, βάσει της θεωρίας της ότι στο σημείο αυτό γίνεται μετάβαση στο τελευταίο μέρος του μυθιστορήματος.

20-22: Ο Parsons προτείνει την αποκατάσταση ‘ὁμή[[ρους δὲ λαβόντες ἀνείλο]ντο τοὺς τελευτήσαντας, ἐν[[νοούμενοι ἕκαστον εἰς τὰ ἴδια ἀποκατασταθῆναι’, με αναφορά στους αιγυπτίους πεσόντες της μάχης για την οποία γινόταν λόγος στα προηγούμενα.

23-25: Ο Parsons, όπως πληροφορεί η Trnka-Amrhein 2016 σελ. 36, θεωρεί ότι εδώ αρχίζει το ταξίδι του Σεσογώσεως, του οποίου τη συνέχεια βλέπουμε στο τέλος της στήλης· ο ήρώας μας κινείται προς βορράν και πιθανώς να φθάνει μέχρι τη Θούλη, όπως άλλοι ταξιδιώτες σε αρχαίες αφηγήσεις. Η ίδια η Trnka-Amrhein όμως προτιμά την ερμηνεία ότι πρόκειται περί ανακεφαλαιώσεως των μέχρι αυτό το σημείο του βίου τού ήρωα περιπλανήσεων ή κατακτήσεων, βλ. το άρθρο της του 2020, σελ. 74-76 (βλ. για την όλη της ερμηνεία την εισαγωγή μας ανωτέρω). Οποσδήποτε το ‘κατὰ κράτος’ στον στ. 23 παραπέμπει σε επιθετική δραστηριότητα. Όπως και αν έχει, η εντελώς αναχρονιστική παρουσία του Σεσογώσεως σε ρωμαϊκές επαρχίες είναι ενδεικτική της εποχής συγγραφής του μυθιστορήματος· αν μάλιστα πρόκειται για κατακτήσεις του, τότε ο συγγραφέας μας με την τροποποίηση αυτή του θρύλου προσπαθεί να θεμελιώσει την ανωτερότητα του ήρωα και έναντι των ίδιων των κοσμοκρατόρων Ρωμαίων, κολακεύοντας έτσι το εγχώριο αιγυπτιακό του αναγνωστικό κοινό. Βλ. Trnka-Amrhein 2016 σελ. 26-27.

24] . [.] . νίαν: Ο Parsons στην Trnka-Amrhein 2016 σελ. 36 προτείνει τη συμπλήρωση σε ‘Παν]γονίαν’. Η ίδια η Trnka-Amrhein στο άρθρο τού 2020, σελ. 82, υποσ. 61, φαίνεται να προτιμά το ‘[’Ι]ωνίαν’, ώστε να συνδεθεί το σημείο αυτό του κειμένου με τις εκστρατείες του Σεσογώσεως σύμφωνα με τους ιστορικούς.

24 Δακίας: Για τη σημασία του πληθυντικού αυτού ως προς τη χρονολόγηση της συγγραφής του έργου βλ. στο τέλος της εισαγωγής. Βέβαια το κείμενο ίσως θα μπορούσε να αποκατασταθεί και διαφορετικά, δηλ. ‘καὶ Ἴταλίαν καὶ | - - - νίαν, καὶ Δακίας καὶ Γερ[[μανίας πολλοὺς τόπους] κτλ.’, οπότε θα είχαμε γενική ενικού και το χρονολογικό κριτήριο δεν θα ίσχυε.

26 κεξ.: Πρόκειται για ταξίδι ή εκστρατεία του Σεσογώσεως, κατα την οποία φθάνει στη δύση ή στρέφεται προς τη δύση (στ. 28) και βρίσκεται και σε θάλασσες όπου βασιλεύει σκοτάδι μέσα στην ημέρα (στ. 31). Ο Parsons στην Trnka-Amrhein 2016 σελ. 36 προτείνει π.χ.: ‘τὰς λοιπὰς χώρας | [βουλόμενος χειροῦσθαι μ]έχρι νῦν ὑπὸ τῶν θεῶν | [κεκώλυται. ζητῶν δὲ τὰ π]ρὸς δύσιν παραγίνεται | [εἰς Θούλην τὴν νῆσον, ἦν] καταστρεψάμενος καὶ | [χρόνον ἀναπαυσάμενος,] ἀπροστροφὴν ποιεῖται εἰς τὴν | [ἀρκτικὴν ζώνην. καὶ ἦν] αὐτοῦ μέσον ἡμέρας σκότος’

31: Σύμφωνα με την Trnka-Amrhein 2016 σελ. 36-37 το σκοτάδι εν μέσω της ημέρας είτε οφείλεται απλώς σε καταιγίδα ή άλλο αιφνίδιο φαινόμενο (όπως έκρηξη ηφαιστείου) είτε στον αρκτικό χειμώνα, εάν όντως η σκηνή διαδραματίζεται στον έσχατο βορρά (βλ. την αποκατάσταση του Parsons).

Απ. 2 – Στήλη Β΄:

15 κεξ.: Ο Parsons στο Trnka-Amrhein 2016 σελ. 37 εικάζει ότι ίσως η σκηνή που προηγείται της αναχωρήσεως του Σεσογώσεως διαδραματίζεται στη Θούλη, όπου έχει επιστρέψει ο ήρωας (βλ. ανωτέρω για την αποκατάσταση που προτείνει). Η Trnka-Amrhein 2020 σελ. 75 προτιμά την ερμηνεία ότι ο Σεσόγχοσις έχει εν τω μεταξύ επιστρέψει στην Αίγυπτο.

21: Η λέξη ‘κυκλευτός’ (ή κάποιο σύνθετο) δεν μαρτυρείται. Δεδομένων των ταξιδιών του ήρωα για τα οποία γίνεται λόγος στο απόσπασμα, η πιθανότερη ερμηνεία είναι σύμφωνα με την Trnka-Amrhein 2016 σελ. 37 ‘που μπορεί να περιηγηθεί κανείς’. Παραθέτει ως παράλληλο από τον *Βίο του Αλεξάνδρου*, παραλ. α, 1.3.5: ‘κόσμον κυκλεύσας’, με αναφορά στον Αλέξανδρο.

21-23: Για το πρόβλημα της ταυτότητας της ‘παιδός’ βλ. την εισαγωγή.

24: Κατά την πιθανή ερμηνεία της Trnka-Amrhein 2016 σελ. 38, πρόκειται για τις υποτιθέμενες ανεξερευνήτες περιοχές στα άκρα του κόσμου.

25-26: Κατά την Trnka-Amrhein 2016 σελ. 38 η αναφορά δεν είναι στο χρώμα των λίθων, αλλά σε ουράνια σώματα, ίσως διάττοντες αστέρες ή κομήτες, βλ. και Trnka-Amrhein 2020 σελ. 89· στο ίδιο άρθρο, σελ. 76-79, διατυπώνει την άποψη ότι ίσως τα ασυνήθιστα αυτά μετεωρολογικά φαινόμενα (σε συνδυασμό και με την εμφάνιση του φοίνικα, βλ. κατωτέρω) λειτουργούν ως οιωνοί, πιθανώς του θανάτου του Σεσογώσεως.

26 κεξ.: Για το πτηνό φοίνικα βλ. Trnka-Amrhein 2016 σελ. 38-40 και 2020 σελ. 90. Ως φαίνεται από τον στ. 30 ο Σεσόγχοσις ονόμασε το πτηνό, το οποίο επομένως υποτίθεται ότι εμφανίζεται στη γη για πρώτη φορά. Και αυτού η εμφάνιση έχει πιθανότατα κατά την Trnka-Amrhein προφητική λειτουργία, βλ. και το άρθρο της του 2020, σελ. 76-79.

Για το πτηνό φοίνικα γίνεται λόγος και στο μυθιστόρημα του Αχιλλέως Τατίου, 3.25. Η περιγραφή έχει κάποιες ομοιότητες με το χωρίο μας, βλ. 3.25.2-3: ‘τῆ χροιά ταῶς ἐν κάλλει δεύτερος. κεκέρασται μὲν τὰ πτερὰ χρυσῶ καὶ πορφύρα· ἀρχεὶ δὲ τὸν Ἥλιον δεσπότην, καὶ ἡ κεφαλὴ μαρτυρεῖ· ἔστεφάνωσε γὰρ αὐτὴν κύκλος εὐφυῆς· ἡλίου δὲ ἔστιν ὁ τοῦ κύκλου στέφανος εἰκῶν. κυάνεός ἐστιν, ῥόδοις ἐμπερήσ, εὐειδῆς τὴν θέαν, ἀκτίσι κομᾶ, καὶ εἰσὶν αὐτὰ πτερῶν ἀνατολαί.’ Οι ‘ακτινωτές’ τρίχες του φοίνικα (στ. 29) τονίζουν τη σχέση του με

τα ουράνια σώματα των στ. 25-26 και την κοινή τους αφηγηματική λειτουργία, βλ. Trnka-Amrhein 2020 σελ. 76.

28-30: Στην έκδοση προτείνονται οι συμπληρώσεις ‘ὄρνεον - - ἐπὶ μ[έσῳ τῆς κε]|φαλῆς τρίχας ἔχων ἀκτεινωτὸς (ἴσως ἀντὶ τοῦ ‘ἔχων ἀκτινωτάς’), ὦι καὶ [οὐκ ἦν] | ὄνο[μ]α’.

Ἡ συμβολή των νέων αποσπασμάτων στη μελέτη του μυθιστορήματος

Με την έκδοση των νέων αποσπασμάτων ενισχύεται η εντύπωση ότι το μυθιστόρημα του Σεσογώσεως ήταν σχετικά δημοφιλές: διαθέτουμε τέσσερεις διαφορετικούς πατύρους από δύο αιώνες, αν και το P.Oxy. 5263 ανήκει στο έργο, ενώ για τα περισσότερα από τα μη σωζόμενα μυθιστορήματα δεν έχουμε πάνω από ένα πάπυρο. Ακόμη και αν το 5263 προέρχεται από διαφορετικό αφήγημα (βλ. την εισαγωγή στο κείμενο αυτό), διατηρεί την αξία του ως μάρτυρα τού ενδιαφέροντος που έτρεφε το αναγνωστικό κοινό στην Αίγυπτο για τη θρυλική μορφή της αιγυπτιακής ιστορίας. Και τα νέα αποσπάσματα είναι προϊόντα επαγγελματιών γραφέων, τα αντίγραφα απευθύνονταν λοιπόν σε αναγνώστες κάποιου οικονομικού και άρα κοινωνικού και μορφωτικού επιπέδου· βλ. ιδίως το 5262, έργο ενός από τους γνωστούς επαγγελματίες γραφείς τής πόλεως τής Οξυρύχου, από τον οποίον έχουμε και έργα κλασικών συγγραφέων.

Το απόσπασμα 5262 λόγω του μικρού του μεγέθους δεν επιτρέπει ιδιαίτερη πρόοδο στην ανασύνθεση της πλοκής του μυθιστορήματος· στηρίζει πάντως την εικασία ότι ο Σεσόγωσις υπέστη οδυνηρή μεταστροφή της τύχης που τον οδήγησε εκτός Αιγύπτου. Το 5263 αντιθέτως γεννά μία μεγάλη σειρά από ερωτήματα, είτε ανήκει στο ίδιο με τα υπόλοιπα κείμενα μυθιστόρημα είτε όχι: στην πρώτη περίπτωση μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι το μυθιστόρημά μας δεν περιοριζόταν στα νεανικά χρόνια του βασιλέως, αλλά τον ακολουθούσε και ως την ωριμότητά του και ίσως και μέχρι τον θάνατο· έτσι σαφώς απομακρυνόμαστε από τα πέντε πλήρη μυθιστορήματα και προσεγγίζουμε τον ψευδο-Καλλισθένη, ενώ αναφέεται και το ερώτημα, μήπως κάτι ανάλογο ισχύει και για το μυθιστόρημα τού Νίνου. Η Trnka-Amrhein θεωρεί μάλιστα ενδεδειγμένο τον καθορισμό μιας νέας υποκατηγορίας του μυθιστορήματος, του ‘βιογραφικού μυθιστορήματος’ ή ‘μυθιστορήματος ηγεμόνος’. Νέο στοιχείο, επίσης κοινό με τον *Βίο του Αλεξάνδρου*, είναι και τα θαυμαστά και παράδοξα του ταξιδιού του Σεσογώσεως (πρβλ. σχετικώς και τον Αντώνιο Διογένη). Πολύ ενδιαφέρουσα είναι επίσης η πιθανή προσαρμογή του θρύλου έτσι ώστε ο Σεσόγωσις να εμφανίζεται ως αρχαίος κατακτητής της Ιταλίας (άρα και της ίδιας της Ρώμης) και των βορείων επαρχιών της αυτοκρατορίας· φαίνεται να πρόκειται για ένα είδος ήπιας αντιρρομαϊκής προπαγάνδας. Αξιοπαρατήρητη είναι και η δυστυχώς προς το παρόν όχι επαρκώς αποδεδειγμένη υπόνοια

ότι υπάρχει επιρροή από εγχώριο δημοτικό αφηγηματικό υλικό. Τέλος για τη λογοτεχνική αποτίμηση του έργου δεν είναι χωρίς σημασία η διαφορά του ύφους και του αφηγηματικού ρυθμού μεταξύ του αποσπάσματος αυτού και των άλλων.

Εάν αντιθέτως το P.Oxy. 5263 πρέπει να αποδοθεί σε ένα άλλου είδους αφήγημα, πέρα των χαρακτηριστικών του που ήδη αναφέρθηκαν και διατηρούν τη γενική τους αξία, προστίθεται και το πολύ ενδιαφέρον στοιχείο της πολλαπλής λογοτεχνικής πραγματεύσεως της ίδιας μορφής, αφενός σε ένα κάπως πιο συμβατικό μυθιστόρημα με έμφαση στη νεανική ηλικία και τους έρωτες του ήρωα, αφετέρου σε ένα ίσως πιο λαϊκότροπο ανάγνωσμα, εγγύτερο στον *Βίο του Αλεξάνδρου* και πιθανώς και με αιγυπτιακές επιρροές.

Αντώνιος Διογένης

Το μυθιστόρημα του Αντωνίου Διογένους *Τὰ ὑπὲρ Θούλην ἄπιστα* δεν έχει σωθεί από τα βυζαντινά χειρόγραφα, το περιεχόμενό του όμως μας είναι αδρομερώς γνωστό χάρη στην έμμεση παράδοση, κυρίως στη σύνοψη του Πατριάρχη Φωτίου στη *Βιβλιοθήκη* κεφ. 166. Το έργο απετελείτο από 24 βιβλία²³. Μετά από μακρό και περιπετειώδες ταξίδι ο βασικός ήρωας, ο Αρκάς Δεινίας, είχε φθάσει με τους συντρόφους του (Δημοχάρη, Καρμάνη, Μηνίσκο και Άζουλι) στη νήσο Θούλη. Εκεί γνώρισε τη Δερκυλλίδα που, έχοντας αναγκασθεί να εγκαταλείψει με τον αδελφό της Μαντινία (βλ. κατωτέρω, σχόλιο στο Ρ.Οxy. 4760, 9) την πατρίδα της Τύρο λόγω των μηχανορραφιών του αιγυπτίου ιερέως και μάγου Παάπιδος, είχε επίσης περιπλανηθεί σε όλη την οικουμένη, πρώτα με τον αδελφό της, αργότερα χωρίς εκείνον αλλά με άλλους συντρόφους (τον Κήρυλλο και τον Αστραίο)· μετά από πολλές και παράδοξες περιπέτειες βρέθηκε στους Λεοντίνους της Ιταλίας, όπου συνάντησε πάλι τον αδελφό της αλλά και τον Πάαπι, ο οποίος κατεδίωξε τα δύο αδέλφια μέχρι που κατέληξαν και οι τρεις στη Θούλη. Εκεί με τις μαγικές του δυνάμεις τους βύθισε σε κατάσταση νεκροφάνειας που διαρκούσε όλη την ημέρα και τους άφηνε τις νύκτες, έχασε όμως και ο ίδιος τη ζωή του. Μετά από πολλές ακόμη περιπέτειες των δύο, ο Άζουλις κατόρθωσε να λύσει τη μαγεία, η Δερκυλλίς και ο Μαντινίας επέστρεψαν στην Τύρο και ο Δεινίας με τον Καρμάνη και τον Μηνίσκο συνέχισε το ταξίδι του ‘ὑπὲρ τὴν Θούλην’, όπου είδαν διάφορα ‘ἄπιστα’, θαυμαστά και παράδοξα φαινόμενα και τόπους. Με μαγικό τρόπο ο Δεινίας κατόπιν έφθασε στην Τύρο, όπου επανενώθηκε με τη Δερκυλλίδα.

Το έργο διακρινόταν για το εξαιρετικά περίπλοκο αφηγηματικό του πλαίσιο: όλη η δράση των ηρώων παρουσιαζόταν υπό μορφήν αφηγήσεως του ηλικιωμένου πλέον Δεινία στον συμπατριώτη του Κύμβα, στην Τύρο. Αυτόπτης μάρτυς για ένα μέρος των αφηγουμένων, ο Δεινίας μετέφερε για τα υπόλοιπα παλαιότερες αφηγήσεις των άλλων ηρώων, κυρίως της Δερκυλλίδος, αλλά π.χ. και του Αζούλιδος, προς τον ίδιον· αυτές μπορούν να περικλείουν και παρένθετες αφηγήσεις άλλων προσώπων του έργου, π.χ. τις περιπέτειες του Μαντινία μετά το χωρισμό του από την αδελφή του· ο Μαντινίας τις εξιστόρησε στη Δερκυλλίδα στους Λεοντίνους, η οποία τις αφηγήθηκε στον Δεινία στη Θούλη, ο οποίος με τη σειρά του τις μεταφέρει στον Κύμβα στην Τύρο.

Η ίδια η αφήγηση του Δεινία όμως, που όπως είπαμε ταυτίζεται σχεδόν με το μυθιστόρημα, παρουσιάζεται στον αναγνώστη εντεταγμένη σε ένα περαιτέρω πλαίσιο, σχετικώς αληθοφανές και ιστορικώς αναγνωρίσιμο: Οι λόγοι του Δεινία προς τον Κύμβα υποτίθεται ότι διεσώθησαν καταγεγραμμένοι με πρωτοβουλία του σε σειρά πινακίδων από ξύλο

²³ Κατά το πρότυπο της *Οδύσσειας*, που γενικώς εμπνέει τον συγγραφέα, βλ. Fusillo 1990 σελ. 15.

κυπαρισσιού, που ετάφησαν μαζί του· αυτές ανακαλύφθηκαν όταν μετά την κατάκτηση της Τύρου από τον Μέγα Αλέξανδρο στρατιώτες υπό τις εντολές του άνοιξαν τον τάφο του Δεινία και άλλων από τους ήρωες· ο εκ των μακεδόνων στρατηγών Βάλαγρος (Βάλακρος) με επιστολή γνωστοποιεί στη σύζυγό του Φίλα την ανακάλυψη και κυρίως το περιεχόμενο των πινακίδων. Σε ένα τελευταίο επίπεδο της αφηγήσεως εμφανίζεται ο ίδιος ο δημιουργός του έργου, ο Αντώνιος Διογένης, προτάσσοντας του έργου επιστολή προς κάποιον Φαυστίνο, όπου εξέθετε, όχι εντελώς σοβαρά, τις συγγραφικές του αρχές και τις πηγές του, και προς την αδελφή του Ισιδώρα, στην οποία και αφιέρωνε το μυθιστόρημα. Για το πρόβλημα της σχέσεως μεταξύ των δύο επιστολών βλ. Stramaglia 2006 σελ. 293, υποσ. 32.

Όπως φαίνεται από την παρουσίαση που προηγήθηκε, επρόκειτο για ένα όλως ιδιότυπο μυθιστόρημα. Το ερωτικό στοιχείο δεν έλειπε εντελώς (Φωτίου *Βιβλιοθήκη* 166, 109a 25-27: ‘έν ταύτη τῇ Θούλῃ Δεινίας κατ’ ἔρωτος νόμον ὀμιλεῖ Δερκυλλίδι τινὶ καλουμένη’· 110b 4-5: ‘καὶ ὡς Θρουσκανὸς τις Θουλίτης, ἔραστὴς διάπυρος Δερκυλλίδος, κτλ.’· 110b 13: ‘καὶ τοὺς ἔρωτας Μαντινίου, καὶ ὅσα διὰ τοῦτο συνέβη’), δεν είχε όμως, ως φαίνεται, την κεντρική θέση που του αποδίδουν οι γνωστοί μας μυθιστοριογράφοι· αντ’ αυτού το έργο έβριθε πλουσιότατου γεωγραφικού, περιηγητικού, παραδοξογραφικού, ψευδοφιλοσοφικού υλικού (πυθαγορείου χαρακτήρος, βλ. στη συνέχεια). Στις ιδιαιτερότητες αυτή οφείλεται ασφαλώς, όπως σημειώνουν η Stephens και ο Winkler 1995 σελ. 101 και 110, και η εκτίμηση της οποίας έχαιρε το έργο στην αρχαιότητα, όπως αντικατοπτρίζεται από τον ασυνήθιστο για μυθιστόρημα πλούτο της έμμεσης παραδόσεως: εκτός του Φωτίου έχουμε αναφορές ή παραθέματα στον Πορφύριο, τον Ιωάννη τον Λυδό, τον Συνέσιο και άλλους, βλ. για τα κείμενα Stephens - Winkler 1995 σελ. 120-147, και τη συζήτηση του Stramaglia 2006 σελ. 294-297. Για το ερωτικό στοιχείο στο μυθιστόρημα βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 109-112, για τη σχέση με την περιηγητική γραμματεία και τις ιστορίες παράδοξων ταξιδιών σελ. 103-109.

Το ‘πυθαγόρειο’ υλικό που αναφέρθηκε ανωτέρω είχε τη θέση του περί το μέσον του έργου και τη μορφή αφηγήσεως προς τη Δερκυλλίδα του Αστραίου, μαθητή του Πυθαγόρα. Μέρος αυτού έχει σωθεί από τον Πορφύριο στον *Πυθαγόρου Βίον*, βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 132-147. Έχει υποστηριχθεί ότι το όλο έργο αποσκοπούσε στην προώθηση της φιλοσοφικής αυτής τάσεως· η Stephens και ο Winkler 1995 σελ. 112-114 εντοπίζουν μία σειρά από επιπλέον στοιχεία που θα μπορούσαν με μεγαλύτερη ή (ως επί το πλείστον) μικρότερη πιθανότητα να συνδεθούν με την πυθαγόρεια φιλοσοφία, θεωρούν όμως ότι ο όλος τόνος του μυθιστορήματος δεν μαρτυρεί γνήσια προσήλωση σε αυτήν και ότι η ανίχνευση των προθέσεων του Αντωνίου Διογένηος δεν προάγεται με τέτοιες μονομερείς ερμηνείες. Βλ. και Stephens 1996 σελ. 677-678.

Ιδιαιτέρως γοητευτικά για τη σύγχρονη επιστήμη είναι δύο χαρακτηριστικά του έργου, όπως προκύπτουν από τη σύνοψη του Φωτίου: κατά πρώτον, η περίπλοκη αφηγηματική δομή, με τα αλληπάλληλα στρώματα της αφηγήσεως. Βλ. το επεξηγηματικό διάγραμμα, Stephens - Winkler 1995 σελ. 115, και την όλη συζήτηση στις σελ. 114-118· ο Fusillo 2002 σελ. 798 μιλά για ένα ‘πολυφωνικό’ έργο. Έπειτα η ηθελημένα αντιφατική στάση του συγγραφέως στο ζήτημα της αλήθειας της αφηγήσεώς του, όπως προκύπτει από την επιστολή προς τον Φαυστίνο και διάφορες συγγραφικές του επιλογές: ενώ φαίνεται να προσπαθεί να θεμελιώσει τη γνησιότητα των αφηγουμένων ‘άπιστων’ με την επίκληση πηγών (111a 38-40: ‘προτάττει δὲ καὶ ἐκάστου βιβλίου τοὺς ἄνδρας οἱ τὰ τοιαῦτα προαπεφάναντο, ὡς μὴ δοκεῖν μαρτυρίας χηρεύειν τὰ ἄπιστα’) και με το αληθοφανές πλαίσιο της ανακαλύψεως των πινακίδων (που όμως και αυτό αντιφάσκει με την παρουσία του Αντωνίου Διογένους ως του δημιουργού της ιστορίας), παραδέχεται ο ίδιος ότι πλάττει ‘ἄπιστα καὶ ψευδῆ’ (111a 35-36) και μνημονεύει (ως πρόδρομό του;) τον Αντιφάνη τον Βεργαίο (112a 4-6), συνώνυμο των ψευδών, εξωφρενικών ιστοριών. Βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 102-109· Stephens 1996 σελ. 676-677. Για τη Θούλη ως αντικείμενο υπερβολικών ταξιδιωτικών αφηγήσεων και την προγραμματική λειτουργία του τίτλου *Τὰ ὑπὲρ Θούλην ἄπιστα* βλ. Fusillo 1990 σελ. 11.

Για τον συγγραφέα Αντώνιο Διογένη δεν έχουμε άλλες πηγές. Φυσικά δεν μπορεί να ευσταθεί η εικασία του Φωτίου (166, 111b 42 - 112a 4) που τον τοποθετεί ‘οὐ λίαν πόρρω τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου’, για λόγους και γραμματολογικούς (βάσει της πολύ οψιμότερης εμφανίσεως του μυθιστορήματος) και ονοματολογικούς (το ρωμαϊκό όνομα). Στηριζόμενος σε παλαιότερες συμβολές, ο Stramaglia 2006 σελ. 293-294 θεωρεί επί τη βάσει προσωπογραφικών (‘Φαυστίνος’) και ιστορικών στοιχείων πιθανό *terminus ante quem* για τη δημοσίευση του μυθιστορήματος το έτος 96 μ.Χ. Αν αυτό ισχύει, αποτελεί ακόμη μία ανατροπή στην προσπάθεια ανασυνθέσεως της ιστορίας του μυθιστορήματος, εφόσον δεν θα περιμέναμε ένα τόσο εξελιγμένο δείγμα του γένους να εμφανίζεται τόσο νωρίς στην ιστορία του. Π.χ. ο Fusillo 2002 σελ. 798 θεωρούσε τον Β΄ μ.Χ. αι. πιθανότερο από τον Α΄, ακριβώς ως εποχή μεγαλύτερης ‘ωριμότητας’ της αφηγηματικής τέχνης (την αξία ενός τέτοιου επιχειρήματος αμφισβητούν δικαιολογημένα ήδη η Stephens και ο Winkler 1995 σελ. 119). Για το συγγενές ζήτημα της σχέσεως του έργου με τα *Ἀληθῆ διηγήματα* του Λουκιανού βλ. Stamaglia 2006 σελ. 297 υποσ. 56.

Δύο παπυρικά κείμενα έχουν ήδη αποδοθεί με βεβαιότητα στο μυθιστόρημα: Το πρώτο είναι το PSI 1177 (πρώτη έκδοση το 1931), σπάραγμα οπισθογράφου κυλίνδρου με γεωργικό κατάστιχο στο recto και το λογοτεχνικό κείμενο, γραμμένο σε ‘αυστηρό ρυθμό’ του τέλους του Β΄ ή των αρχών του Γ΄ αι., στο verso (Mertens-Pack³ 95· Stephens - Winkler 1995 σελ. 148-153). Σώζεται μία στήλη, στην οποία μία γυναίκα αφηγείται την προσπάθειά της να συνεννοηθεί με τη δούλη της Μυρτώ, η οποία ως φαίνεται έχει χάσει τη λαλιά της· η

αφηγήτρια λύνει το πρόβλημα δίνοντας στη Μυρτώ μία ξύλινη πινακίδα για να γράψει όσα δεν μπορεί να της πει. Το μήνυμα της Μυρτούς προειδοποιεί την κυρία της για ένα μεγάλο κίνδυνο που την απειλεί από κάποιον άνδρα και την προτρέπει να μιλήσει με την τροφό της. Δικαιολογημένα η σκηνή έχει σχετισθεί με την περίληψη του Φωτίου, *Βιβλιοθήκη* 166, 109a 39 - 109b 2: ‘καὶ ὡς τὰ ἐν Ἄιδου παρ’ αὐτοῖς ἴδοι [δηλ. η Δερκυλλίς] καὶ πολλὰ τῶν ἐκεῖσε μάθοι, διδασκάλῳ χρωμένη Μύρτῳ [*I. Μυρτοῖ;*] θεραπαινίδι οἰκεία, πάλαι τὸν βίον ἀπολιπούση καὶ ἐκ τῶν νεκρῶν τὴν δέσποιναν ἀναδιδασκούση’· ὅπως ἔχει παρατηρηθεί, το πιθανότερο είναι οι σκηνές να μην ταυτίζονται, αλλά το επεισόδιο του παπύρου να διαδραματίζεται στην Τύρο, πριν ακόμη από τη φυγή της Δερκυλλίδος (της αφηγήτριας εδώ) και τον θάνατο της Μυρτούς. Ο κίνδυνος που τις απειλεί προέρχεται χωρίς αμφιβολία από τον Πάαπι, στου οποίου τις μαγικές τέχνες πιθανότατα οφείλεται και η αφωνία της Μυρτούς. Βάσει των πληροφοριών του Φωτίου μπορούμε να εικάσουμε ότι το επεισόδιο το αφηγείται σε πρώτο επίπεδο η Δερκυλλίς στον Δεινία, και σε δεύτερο ο Δεινίας στον Κύμβα. Βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 148-149. Η Stephens και ο Winkler στη σελ. 148 υιοθετούν τη γνώμη παλαιότερων μελετητών ότι η παράλειψη επεισοδίων είναι εντελώς αναμενόμενη σε μία περίληψη· το ίδιο πρόβλημα θα αντιμετωπίσουμε και στη συνέχεια επανειλημμένως.

Ο δεύτερος πάπυρος είναι το P.Oxy. 3012 (Mertens-Pack³ 95.1), βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 154-157· εξεδόθη το 1974 και προέρχεται από την αρχή κυλίνδρου, δηλ. βιβλίου του μυθιστορήματος, του οποίου σώζει και τον αριθμό, γραμμένο από δεύτερο χέρι (‘δ’, το πιθανότερο, ή ‘[ι]δ’ ή ‘[κ]δ’). Το κείμενο είναι στην εμπρόσθια όψη, με την οπίσθια άγραφή, και είναι γραμμένο και αυτό σε ‘αυστηρό ρυθμό’· χρονολογείται στον πρώιμο Γ’ μ.Χ. αι. Έχουμε αφήγηση της Δερκυλλίδος προς τον Δεινία (σώζονται και τα δύο ονόματα), που συνέχιζε από το τέλος του προηγούμενου βιβλίου· γίνεται λόγος για μία επιστολή που βύθισε τη Δερκυλλίδα στη συμφορά. Η Stephens και ο Winkler 1995 σελ. 154 υποδεικνύουν μία σειρά λεξιλογικών ομοιοτήτων με το PSI 1177 και θεωρούν άξιο συζητήσεως το ενδεχόμενο οι δύο πάπυροι να σώζουν όμορα τμήματα του μυθιστορήματος, από την αρχή των περιπετειών της Δερκυλλίδος.

Δύο ακόμη πάπυροι για τους οποίους έχει προταθεί η ίδια απόδοση είναι το P.Dubl. C3 (Mertens-Pack³ 2621, Stephens - Winkler 1995 σελ. 158-172) και το P.Mich. inv. 5 (Mertens-Pack³ 2636, Stephens - Winkler 1995 σελ. 173-178). Ο πρώτος σώζει μία ρητορικός περίτεχνη περιγραφή τρικυμίας που απειλεί το πλοίο του οποίου επιβαίνει ο αφηγητής· το μόνο επιχείρημα επί του οποίου είχε βασισθεί η υπαγωγή του στα *Ἄπιστα*, η παλαιογραφικώς αβέβαιη ανάγνωση του ονόματος της Δερκυλλίδος, φαίνεται ότι τελικώς δεν μπορεί να τύχει αποδοχής (σύμφωνα με αυτοψία του D. Obbink, βλ. Parsons 2006 σελ. 17). Στον δεύτερο ο ομιλών απαριθμεί τις απεριόριστες μαγικές του δυνάμεις, για να καταλήξει ότι μόνο για τον έρωτα δεν γνωρίζει ‘φάρμακον’· η αφορμή των διακηρύξεων αυτών είναι, όπως προκύπτει

από τη συνέχεια, η κατάσταση της κόρης του συνομιλητή του, που έχει ερωτευθεί ένα ‘καλὸν εἶδωλον’. Ἐχει προταθεί η ταύτιση του ομιλητή με τον Πάαπι, της κόρης με τη Δερκυλλίδα· η υπόθεση είναι όμως εξαιρετικά αβέβαιη (θα μπορούσε κανείς να διερωτηθεί τι λόγο θα είχε ο Πάαπις να αποκαλύψει τις μαγικές του δυνάμεις στους οικοδεσπότες του στην Τύρο).

P.Oxy. 4760, Αντώνιος Διογένης

Το κείμενο ανακαλύφθηκε στην Οξύρυγχο και δημοσιεύθηκε το 2006 από τον Peter J. Parsons (Mertens-Pack³ 95.11). Πρόκειται για τέσσερα σπαράγματα, με το λογοτεχνικό κείμενο στην πλευρά με τις οριζόντιες ίνες (recto), ενώ η οπίσθια πλευρά (verso) έχει επαναχρησιμοποιηθεί για ένα κείμενο μη φιλολογικού χαρακτήρα. Η γραφή του recto είναι ημι-επισεσυρμένη, έργο έμπειρου γραφέα, με έντονα στοιχεία του ‘γραφειοκρατικού ρυθμού’ (Chancery style). Ο Parsons 2006 σελ. 9 την χρονολογεί στον όψιμο Β΄ ή πρώιμο Γ΄ αιώνα μ.Χ. Δεν απαντούν σημεία στίξεως, λείπει η απόστροφος στον στ. 9 του απ. Β΄, όπου φαίνεται να υπάρχει έκθλιψη, ενώ το προσγεγραμμένο ιώτα παραλείπεται στον στ. 6 του Β΄ απ. και ίσως και στον στ. 4 του ίδιου αποσπάσματος.

Η απόδοση στο μυθιστόρημα του Αντωνίου Διογένους βασίζεται στο όνομα ‘Πάαπις’ (απ. Α΄ 2) σε συνδυασμό με το περιεχόμενο του απ. Β΄ (βλ. κατωτέρω) και μπορεί να θεωρηθεί εντελώς βέβαιη. Ο Πάαπις ήταν ο μοχθηρός αιγύπτιος μάγος που είχε προκαλέσει τις συμφορές της Δερκυλλίδος και των δικών της, βλ. την εισαγωγή.

Δεν είναι δυνατόν να συνδυασθούν μεταξύ τους τα τέσσερα μικρά αποσπάσματα ώστε να προκύψει συνεχές κείμενο (ούτε μπορεί να θεωρηθεί αδιαμφισβήτητο ότι και τα τέσσερα προέρχονται από το ίδιο τμήμα του κυλίνδρου)· για μία δυνατότητα που εξετάζει αλλά τελικώς απορρίπτει ο Parsons βλ. στη συνέχεια, σχόλιο στο απ. Β΄ 10. Για την ανασύνθεση του νοήματος μπορούμε να στηριχθούμε μόνον στο όνομα του Παάπιδος στο απ. Α΄, καθώς και στην αναφορά στο απ. Β΄ σε ένα ‘πηρίδιον τῶν βιβλίων’ (στ. 4-5) και ένα ‘κιβώτιον’ (στ. 8). Φαίνεται βέβαιον ότι πρόκειται για τα μαγικά σύνεργα του Παάπιδος, για τα οποία γίνεται λόγος σε δύο σημεία της περιλήψεως του Φωτίου 166, 109a 17 κεξ.: “Ἐπειτα ὡς λαβόντες Μαντινίας καὶ Δερκυλλίς ἐκ Λεοντίνων τὸ Παάπιδος πηρίδιον μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ βιβλίων καὶ τῶν βοτανῶν τὸ κιβώτιον, ἀπαίρουσιν εἰς Ῥήγιον, κτλ.” και 110b 23 κεξ. (από το 24ο και τελευταίο βιβλίο του έργου): ‘ὡς κατανοήσοι τῆς γοητείας τὸν τρόπον, καθ’ ὃν Πάαπις ἐγοήτευσεν Δερκυλλίδα καὶ Μαντινίαν νυκτὶ μὲν ζῶντας ἐν ἡμέρᾳ δὲ νεκροὺς εἶναι, καὶ ὡς ἀπήλλαξεν αὐτοὺς τοῦ πάθους, τὸν τε τρόπον τῆς τιμωρίας ταύτης καὶ δὴ καὶ τῆς ἰάσεως ἐκ τοῦ πηριδίου ἀνευρῶν τοῦ Παάπιδος, ὃ συνεπεφέροντο Μαντινίας καὶ Δερκυλλίς.’

Ειδικότερα, στο 109a 17 κεξ. έχουμε ένα επεισόδιο από τις περιπλανήσεις της Δερκυλλίδος, μετά την αναχώρησή της από την πατρίδα της Τύρο και πριν από την άφιξή της στη Θούλη: έχει συλληφθεί και οδηγηθεί στους Λεοντίνους, ενώπιον του τυράννου Αινησιδήμου, όπου συναντάται πάλι με τον Πάαπι αλλά και με τον αδελφό της Μαντινία (Μαντία): τα δύο αδέλφια φεύγουν από τους Λεοντίνους με τα μαγικά σύνεργα του Παάπιδος, που τους καταδιώκει. Στο 110b 23 κεξ. η σκηνή διαδραματίζεται στη Θούλη, όπου ο Άζουλις, χρησιμοποιώντας το 'πηρίδιον', ελευθερώνει επιτέλους τη Δερκυλλίδα και τον αδελφό της από τα μάγια του Παάπιδος που τους ανάγκαζαν να πεθαίνουν κάθε ημέρα και να επιστρέφουν στη ζωή τη νύκτα (βλ. 110a 41-110b 4 και 111b 14-17): ο Πάαπις είναι ήδη νεκρός, έχοντας πληγεί με ξίφος από ένα κάτοικο της Θούλης, ερωτευμένο με τη Δερκυλλίδα, που τον θεώρησε ως φαίνεται δολοφόνο της (110b 4 κεξ.: 'καὶ ὡς Θρουσκανός τις Θουλίτης, ἔραστῆς διάπυρος Δερκυλλίδος, ἰδὼν πεσοῦσαν τῷ ἐκ Παάπιδος πάθει τὴν ἐρωμένην καὶ ὑπεραλγῆσας, ἀθρόον τε ἐπιστάς, παίει ξίφει ἐκ τοῦ αἰφνιδίου τὸν Πάαπιν καὶ ἀναιρεῖ, τοῦτο μόλις τῶν μυρίων κακῶν τέλος εὐράμενον').

Άλλες ενδείξεις που παρέχει το κείμενο του απ. Β' είναι το όνομα 'Μαντίας' (στ. 9), πιθανότατα η ορθή μορφή του ονόματος του αδελφού της Δερκυλλίδος που μέχρι τώρα ήταν βάσει της περιλήψεως του Φωτίου γνωστός ως 'Μαντινίας' (βλ. το σχόλιο στον στίχο): το ρήμα 'συνκαταφλεχθείη' (I. 'συγκαταφλεχθείη', στ. 7) και το ουσιαστικό 'στραυρῷ' (στ. 4: η ανάγνωση όμως δεν είναι βέβαιη), που θα μπορούσαν να υποδηλώνουν τον θάνατο ενός κακούργου στην πυρά: και η πιθανή αναφορά σε 'ἄρχοντες' στον στ. 10 (τοῖς ἀρχοῦ[]). Στο απ. Δ' γίνεται λόγος για κάποιους που φωνάζουν (στ. 4: '] εβησαν .['), ίσως το παριστάμενο πλήθος (στ. 5: ']εστηκοτες[').

Η σκηνή της καύσεως ανθρώπου ή αντικειμένων, μεταξύ αυτών ίσως και του 'πηριδίου' του Παάπιδος, που φαίνεται να περιγράφεται στο απ. Β', δεν περιέχεται στην περίληψη του Φωτίου: όπως παρατηρεί ο Parsons 2006 σελ. 10, αυτό είναι αναμενόμενο λόγω της φύσεως μιας περιλήψεως, όταν μάλιστα αυτή αφορά σε ένα τόσο φορτωμένο με συναρπαστικά επεισόδια αφήγημα. Ούτε η παρουσία του Μαντίου και 'ἀρχόντων', δηλ. των αξιωματούχων κάποιας πόλεως, βοηθεί ιδιαίτερος. Ο Parsons 2006 σελ. 10 και 13-14 συζητεί τις διάφορες δυνατότητες συμπληρώσεως, ερμηνείας και εντάξεως του απ. Β' στα συμφραζόμενα της περιλήψεως του Φωτίου, χωρίς να μπορεί να καταλήξει σε βέβαιο συμπέρασμα. Πιθανότερη φαίνεται οπωσδήποτε η εκδοχή ότι ο καιόμενος είναι ο Πάαπις, είτε ζωντανός (τότε στους Λεοντίνους, σε μία περιπέτεια από την οποία τελικώς σώθηκε) είτε και ήδη νεκρός (τότε στη Θούλη). Για μία αβέβαιη προσπάθεια του Parsons να ανασυνθέσει το νόημα του όλου κειμένου βλ. κατωτέρω, σχόλιο στο απ. Δ' 2-5.

Ο πάπυρος, παρά την περιορισμένη του έκταση και τα προβλήματα της ερμηνείας, έχει ενδιαφέρον όχι μόνον ως μία ακόμη μαρτυρία της δημοτικότητας του έργου στην Αίγυπτο, αλλά και ως ένδειξη της ανεπάρκειας της περιλήψεως του Φωτίου. Αν η σκηνή που σώζει προέρχεται από το 24ο βιβλίο (βλ. ανωτέρω), το P.Oxy. 4760 μαρτυρεί ότι αντιγράφονταν και κυκλοφορούσαν και τα υστερότερα βιβλία του ασυνήθιστα εκτενούς μυθιστορήματος.

απόσπασμα Α΄

κ .[

Πάαπς [

ηξιουσ .[

απόσπασμα Β΄

1] . .[

] .επα .[

] .ευων καιπ .σ

] .σ .αυρω τὸ δὲ πη-

5 [ρίδιον]ων βιβλίων περι

] .αυτου τῷ τραχη-

]ν συγκαταφλεχθείη

κι]βώτιον παρεθη

] . ὁ Μαντίας

10]ν τοῖς ἀρχου-

] .[

7 I. συγκαταφλεχθείη

απόσπασμα Γ΄

1] διαφθείρειν

] .υμενοστα

] .σημων

απόσπασμα Δ΄

1] .ν .[

] .τουτοτω[

] .λευσαντω[

] .εβοησαν .[

5] εστηκοτες[

] ρομ .[

] ων .[

] . .[

Μετάφραση:

Απόσπασμα Β΄:

--- στον σταυρό (;), και το δισάκι με --- τα βιβλία --- στον λαιμό --- να καεί μαζί του ---
κιβώτιο --- ο Μαντίας --- τους άρχοντες (;)

Απόσπασμα Α΄:

2: Για τον τονισμό του αιγυπτιακού ονόματος στην Ελληνική βλ. Parsons 2006 σελ. 12-13· ο
‘ελληνοπρεπής’ τονισμός (‘Πάαπης’ και όχι ‘Παᾶπης’) ακολουθήθηκε και εδώ (και στα
αποσπάσματα του Φωτίου, όπου ο R. Henry τονίζει ‘Παάπης’).

Απόσπασμα Β΄:

4: Ο Parsons σελ. 13 προτείνει ως δυνατή ανάγνωση και συμπλήρωση ‘τ]ῶ σταυρῶ’ την πιθανή σημασία αυτής της συμπληρώσεως σχολιάζει στη σελ. 14 (βλ. και την εισαγωγή εδώ).

4-5: ως βραχύτερη δυνατή αποκατάσταση ο Parsons 2006 σελ. 13-14 προτείνει το ‘τὸ δὲ πη[[ρίδιον τ]ῶν βιβλίων’ (από όπου προκύπτει στίχος 20 γραμμάτων), εναλλακτικώς ‘τὸ δὲ πη[[ρίδιον μετὰ τ]ῶν βιβλίων’ (24 γραμμάτων). Δυνατή όμως είναι και πολύ εκτενέστερη συμπλήρωση: έτσι το μήκος των στίχων παραμένει αβέβαιο.

4-7: ο Parsons 2006 σελ. 14 προτείνει δύο εναλλακτικές ερμηνείες: είτε κάποιος κρεμά το δισάκι στον λαιμό του ανθρώπου που είναι δεμένος στον σταυρό για να καεί και εκείνο, είτε το κρεμά στον δικό του λαιμό για να μην καεί. Εάν τελικώς το ‘πηρίδιον’ και το ‘κιβώτιον’ κάηκαν, πρέπει να βρισκόμαστε στο 24ο βιβλίο, αφού αυτά (τουλάχιστον το πρώτο) χρησιμοποιήθηκαν για την ίαση της Δερκυλλίδος και του αδελφού της.

9] .: Κατά τον Parsons 2006 σελ. 14 ίσως ‘άλ]λ’.

9 ὁ Μαντίας: βλ. και απ. Δ’ 6 με το σχόλιο. Όπως σημειώνει ο Parsons 2006 σελ. 14, το όνομα του αδελφού της Δερκυλλίδος στον Φώτιο απαντά 13 φορές, γενικώς υπό τη μορφή ‘Μαντινίας’· σε τρία όμως σημεία (166, 110b 13, 110b 29, 111b 12) φέρεται ως διάφορος γραφή το ‘Μαντίας’. Το ίδιο όνομα απαντά και στο P. Oxy. 4761, του οποίου η απόδοση στο μυθιστόρημα δεν είναι εντελώς βέβαιη· βλ. στη συνέχεια. Ο Parsons (βλ. και σελ. 10) θεωρεί λοιπόν άξια μελέτης την εκδοχή το γνήσιο όνομα να είναι το ‘Μαντίας’, το δε ‘Μαντινίας’ να είναι παραφθορά των αντιγραφέων του Φωτίου, ή ακόμη και μνημονικό σφάλμα του Πατριάρχη.

10: Ο Parsons σελ. 14 αναφέρει το ενδεχόμενο το απ. Γ’ να έχει τη θέση του ακριβώς κάτω από το απ. Β’, οπότε θα προέκυπτε το κείμενο ‘ὁ Μαντίας | [- - - ἐκέλευσε]ν τοῖς ἄρχου[[σιν - - -] διαφθεῖρειν | [- - -]’, δηλ. ‘ὁ Μαντίας παρότρυνε τους ἄρχοντες να καταστρέψουν - - -’. Όμως οι ίνες της οπίσθιας πλευράς δεν συνηγορούν υπέρ της τοποθετήσεως αυτής.

Απόσπασμα Γ’:

2: βλέπε κατωτέρω, σχόλιο στο απ. Δ’ 2-5.

Απόσπασμα Δ’:

2-5: Ο Parsons σελ. 15 προτείνει με δισταγμό τις συμπληρώσεις ‘τοῦτο τῶ[ν ἀρχόντων (ἐπι)κ]ελευσάντω[ν - - - πάντε]ς ἐβόησαν - - - (οἱ περι)ἔστηκότες’ στη σ. 10 αναφέρει τη θεωρητική δυνατότητα να συνδυασθούν τα απ. Β’-Δ’ ώστε να προκύψει (από το Β’ 9 κεξ.) κείμενο με το ακόλουθο νόημα: ‘ὁ Μαντίας παρότρυνε τους ἄρχοντες - - - να καταστρέψουν - - - επειδή φοβόταν - - - και όταν ἔδωσαν τις σχετικές διαταγές, ὅλοι οι παριστάμενοι

ζητωκραύγασαν' (δηλ. στο απ. Γ' 2 συμπληρώνει 'φοβ]ούμενος'). Αναγνωρίζει όμως ότι μία τέτοια αποκατάσταση δεν μπορεί να θεωρηθεί ιδιαίτερος πιθανή.

6: Ο Parsons σελ. 15 προτείνει ως πιθανή την αποκατάσταση '-]ρ ὁ Μα[ντίας'.

P.Oxy. 5354, Αντώνιος Διογένης

Το παπυρικό απόσπασμα P.Oxy. 5354 (Mertens-Pack³ 0095.12) εκδόθηκε στον τόμο LXXXIII των Παπύρων της Οξυρύγχου, το 2018 (Parsons 2018 σελ. 54-63).

Το απόσπασμα είναι γραμμένο στην οπίσθια όψη (verso), ενώ η εμπρόσθια (recto) περιέχει ένα μη φιλολογικό κείμενο, ίσως κατάλογο φορολογικών εσόδων. Το κείμενο του verso αποτελεί τη δεύτερη χρήση του κυλίνδρου. Σώζονται εν μέρει δύο στήλες κειμένου, με την πρώτη στήλη να διατηρείται καλύτερα, ενώ από τη δεύτερη στήλη σώζονται λίγα γράμματα από τις αρχές των στίχων. Η γραφή είναι μικρού μεγέθους και ανειμένη, οι στήλες ασυνήθιστα μεγάλου ύψους (σχεδόν 50 στίχων), η γενική εμφάνιση ατημέλητη. Απαντά η άνω τελεία, ίσως προσθήκη δεύτερου χεριού, η διαστολή μεταξύ ομοίων συμφώνων (στ. 8), η διαίρεση, καθώς και η παράγραφος (στήλη β' στ. 38-39). Η έκθλιψη γράφεται χωρίς απόστροφο, το προσγεγραμμένο ιώτα ίσως παραλείπεται (στ. 41), το νυ στο τέλος του στίχου σημειώνεται ως οριζόντια κεραία (στ. 43). Τα παλαιογραφικά παράλληλα που προσάγει ο Parsons 2018 σελ. 54 ανήκουν στον όψιμο Β' και στον πρόιμο Γ' αι., η διαστολή στον στ. 8 ως στοιχείο γενικώς όψιμο συνηγορεί υπέρ του Γ' αι.

Πρόκειται περί πεζού αφηγήματος, με πρωτοπρόσωπη αφήγηση· η απόδοσή του στο μυθιστόρημα του Αντωνίου Διογένους βασίζεται και εδώ σε ένα όνομα, το 'Καρμάνης' (στήλη α' στ. 7). Αυτός ήταν σύμφωνα με την περίληψη του Φωτίου σύντροφος του Δεινία στις μακρές του περιπλανήσεις, μαζί με τον Μηνίσκο και τον Άζουλι (109a 22-23: 'οἱ συνεφάπτονται τῆς πλάνης Καρμάνης καὶ Μηνίσκος καὶ Ἄζουλις')· δεν γνωρίζουμε σε ποιο σημείο του ταξιδιού του συνάντησε τον καθένα τους ο πρωταγωνιστής. Επιπλέον κατά τον Parsons στο κείμενο ίσως απαντά και το όνομα του Μηνίσκου, αν πρέπει έτσι να συμπληρωθεί η αρχή του στ. 41, ']ισκω'. Δεν υπάρχει αμφιβολία ως προς την απόδοση στα *Ἐπὲρ Θούλην ἄπιστα*.

Το σωζόμενο κείμενο είναι αρκετά εκτενές, λόγω όμως της κακής διατηρήσεως και της άγνοιάς μας ως προς το αφηγηματικό πλαίσιο (βλ. στη συνέχεια) παραμένει εν πολλοίς ακατανόητο. Όπως ήδη ελέχθη, έχουμε πρωτοπρόσωπη αφήγηση· ο αφηγητής είχε αποφασίσει να επιστρέψει κάπου, να παραδώσει κάτι και να φύγει· ακολούθως έφθασε σε κάποιο οίκημα, εισήλθε και συνάντησε τον Καρμάνη και άλλους. Τα πράγματα εδώ γίνονται δραματικότερα, καθώς ο αφηγητής (ή λιγότερο πιθανώς τρίτο πρόσωπο, βλ. σχόλιο στους στ.

9-12) διεπίστωσε ή νόμισε ότι κάποια δύστυχη γυναίκα έχει χαθεί, προς μεγάλη του λύπη και μεταμέλεια· απεφάσισε να αναλάβει δράση, μεταβαίνοντας κάπου και περιμένοντας εκεί μία ηλικιωμένη γυναίκα, αφού πρώτα αναζητήσει κάποιον βοηθό. Μετά μία σειρά στίχων από τους οποίους δεν έχουν διατηρηθεί παρά τα τελευταία γράμματα, το κείμενο γίνεται πάλι κατανοητό από τον στ. 41 κεξ.: ο αφηγητής και ένας συνοδός του, πιθανώς ο Μηνίσκος, μετέβησαν σε κάποιο σπίτι με τα ξίφη τους κρυμμένα· το βρήκαν κλειστό και έρημο, πήγαν σε κάποιο σημείο απέναντι και - - -.

Ούτε αυτό το επεισόδιο μπορούμε με βεβαιότητα να το εντάξουμε στην περίληψη του Φωτίου. Σε αυτήν ο Καρμάνης μνημονεύεται τρεις φορές: εισαγωγικώς στο 109a 23 (βλ. το κείμενο ανωτέρω)· στο 110b 35-38, όπου εξιστορείται η τελευταία φάση των περιπλανήσεων του Δεινία, μετά την ίαση της Δερκυλλίδος και του αδελφού της στη Θούλη ('Δεινίας δὲ ἅμα Καρμάνη καὶ Μηνίσκῳ, ἀποχωρισθέντος αὐτοῖς Ἀζούλιδος, πρὸς τὰ ὑπὲρ τὴν Θούλην τὴν πλάνην ἐξέτεινον')· και τέλος στο 111a 11-12, στη λήξη των κοινών περιπετειών Καρμάνου, Δεινίου και Μηνίσκου 'ὑπὲρ τὴν Θούλην': 'εἶτα καὶ ὡς ἡ Σίβυλλα τὴν μαντικὴν ἀπὸ Καρμάνου ἀνέλαβε'. Τα δύο πρώτα χωρία αποτελούν συγχρόνως και τις μοναδικές αναφορές του Μηνίσκου από τον Φώτιο. Εφόσον η τελευταία φάση των περιπετειών των τριών ηρώων (110b 35 - 111a 12) φαίνεται να περιελάμβανε κυρίως 'ἄπιστα', υλικό παραδοξογραφικό, ίσως είναι προτιμότερο να τοποθετήσουμε το επεισόδιο του παπύρου μας, που δεν έχει εμφανώς τέτοιο χαρακτήρα, στο προηγούμενο μέρος του μυθιστορήματος. Επίσης, εφόσον εμφανίζονται ο Καρμάνης και (ίσως) ο Μηνίσκος, το επεισόδιο δεν μπορεί να ανήκει στις περιπέτειες της Δερκυλλίδος πριν από την άφιξή της στη Θούλη. Είτε λοιπόν έχουμε ένα μέρος από την ιστορία του Δεινία και των συντρόφων του (ή και μόνων των συντρόφων του), είτε μία σκηνή στην ίδια τη Θούλη, όπου έχουν συγκεντρωθεί προς το τέλος του έργου όλοι οι ήρωες.

Στο σχόλιό του στον στ. 11 ο Parsons σχετίζει την αναφορά σε μία δύσμοιρη γυναίκα που είναι ή φαίνεται νεκρή (στ. 11-12) και σε κρυμμένα ξίφη (στ. 42) με το επεισόδιο του φόνου του Παάπιδος από τον Θρουσκανό (110b 4-10: 'καὶ ὡς Θρουσκανός τις Θουλίτης, ἐραστῆς διάπυρος Δερκυλλίδος, ἰδὼν πεσοῦσαν τῷ ἐκ Παάπιδος πάθει τὴν ἐρωμένην καὶ ὑπεραλήσας, ἀθρόον τε ἐπιστάς, παίει ξίφει ἐκ τοῦ αἰφνιδίου τὸν Πάαπιν καὶ ἀναιρεῖ, τοῦτο μόλις τῶν μυρίων κακῶν τέλος εὐράμενον. Καὶ ὡς Θρουσκανός, ἐπεὶ Δερκυλλίς ἔκειτο δοκοῦσα νεκρά, ἑαυτὸν ἐπικατασφάττει'· βλ. και ανωτέρω, εισαγωγή στο P.Oxy. 4760). Παρόλο που, όπως τονίζει ο Parsons, η σχέση δεν είναι ιδιαίτερος στενή, η σειρά των επεισοδίων των σχετικών με τον φαινομενικό θάνατο της Δερκυλλίδος αποτελεί όντως το μόνο σημείο της περιλήψεως του Φωτίου όπου μπορεί να ενταχθεί το κείμενο του σπαράγματός μας· αν αυτό δεν ισχύει, τότε θα είχαμε και εδώ δευτερεύον επεισόδιο

αποσιωπηθέν από τον Φώτιο (βλ. ανωτέρω, εισαγωγή στο P.Oxy. 4760, και κατωτέρω, εισαγωγή στο P.Oxy. 4761).

Ως προς τον (άρρενα, βλ. στ. 5 και 14) αφηγητή, ο Parsons 2018 σελ. 54, έχοντας δικαιολογημένα αποκλείσει τον Καρμάνη και τον Μηνίσκο, θεωρεί πιθανότερο υποψήφιο τον Δεινία. Ίσως όμως να πρόκειται για τον Άζουλι, που όπως διαβάζουμε στον Φώτιο, 166 110b 20-33, εμφανιζόταν ως αφηγητής πρώτου επιπέδου στο 24ο βιβλίο (αφηγητής δευτέρου επιπέδου ήταν όμως και εδώ, όπως σε όλο το έργο, ο Δεινίας²⁴): ‘Ο δὲ εἰκοστὸς τέταρτος λόγος εἰσάγει Ἄζουλιν διηγούμενον, κάκειθεν Δεινίαν τοῖς ἔμπροσθεν αὐτῷ μυθολογηθεῖσι πρὸς Κύμβαν συνείροντα τὰ Ἀζούλιδος, ὡς κατανοήσοι κτλ.’ (110b 20-23): εκεί ο Άζουλις εξιστορούσε πώς διέγινωσε τη φύση της μαγείας που δέσμευε τη Δερκυλλίδα και τον αδελφό της και πώς την έλυσε (βλ. και την εισαγωγή στο P.Oxy. 4760). Ίσως εδώ έχουμε μία σκηνή από την αφήγηση αυτή, π.χ. την πρώτη συνάντηση του Αζούλιδος με τη φαινομενικώς νεκρή ηρωίδα.

Στήλη Α΄:

- 1]ειμενου . . ὑφέλοιντό τι τωνν
]υτον ἰ[. .]αι διεγνώκειν· ουπο . . . εδι-
] αῦθι[ς] ἀναστρέφειν καὶ περὶ τ[ο]ήν . . . [] . . α
] . πε . . []υρειν ἔστ’ ἂν ἀφικομεν
5]εις ἀποδοῦς δ’ ἀπαλλαγείην· του
]υμην· ὡς δὲ ἔνδον ἐγενόμην . . . ε[]
]τους μὲν ἀμφὶ τὸν Καρμάνην . . . [] .
] καταλαμβάνω καὶ τὰ εἰωθότα πραττ[] .
] . σως ἐν ἡμέρας διαστήματι· αὐτὸς δὲ
10]ατιον εἰσδραμῶν [] . . κατὰ τῆς κλει-
]θεις πρηνῆς εδ. [] . . τὴν ἀθλίαν
] . δη ἀπολομένην· καὶ εὐθύς μοι μετε-
]μη περιέμεινα πάντα τὰ περὶ αὐτῆς
]γαρυ . ε . . . ν ἔφην πρὸς ἑμαυτὸν εἰ
15]ευειν ἔμελλες ἀνανδρ . . αἰδια
]ρ . στ[]να περι κα[]μαθειν . .
] . τατης· κα[] . η . . ἐπειδὴ βεβαιω[]
] . νκαι . . εινεινα . . . [] καὶ μὲν δὴ αυ
] . . . : καὶ τὴν γρ . . . εκ . περιμενειν

²⁴ Ὅτι ο Δεινίας ως τελικός αφηγητής διατηρούσε αμετάβλητη την πρωτοπρόσωπη αφήγηση των πληροφοριοδοτών του φαίνεται από το PSI 1177 και το P.Oxy. 3012.

20] . . ς εἴ τινα δυ[ν]αίμην βοηθὸν επα
] .ρ χειρὸν δυο ἀλλήλοιν
] . . .ιν . . . τα υ καὶ τὸν
] [] .ερε . απροσ
]χειριδι
 25] . και
]ασκα
]κελα
]υσοδη
] .αζου
 30] . .ε
] . . .εσ .
] . .δε
] . . υ .
] . μ . .
 35] . υ . . .
] . π . . .
] . . .
] [] .υκτιε . []φερο
] πων . σ . η πρα
 40] . . αυτους καταμεγειν .
]ισκω βαζίζω . κρύπτοντες
 τ]ὰ ξίφη, ἀφικνούμεθα
]γ οἰκίαν καὶ ὡς κεκλιμένη(ν)
] καὶ οὐδένα πρὸς ταῖς θύραις
 45]ογ (οὐπω ἄρα ἀφίκετο α
]κογε . τὸν καταντικρὸ
] . [. .] . φανως στησας
] . [] . . . κε·
 ἐν]ταῦθα

41: I. βαδίζω

43: I. κεκλειμένην

Στήλη Β΄:

ε . . [] . . κα []
η . περιμεν . []
εις . . []
οσα . []
5 []
εισδρα []
πλει . . []
των []
10 και . . []
μοιω []
τερω []
νιδιο []
γο . . . []
15 . . []
ελωσ []
ουν []
διατα []
20 μαικε . []
κρικου []
ρ [] ν'εδ . []
ε [] η . αν . []
οισεδ . []
25 βλιαπα []
ον . . . []
νασκα []
φ'αισδ []
30 ιδων . []
ραμμ . []
μα . . []
ελλ . []
φ . . αυ . []
35 ινεσ []

...ρω[
...υ.[

...ειν[
ν . . κα . . [

40 [

 . . και . [

 . α . . . [

 . . [] . . [

 . . . [

45 . [

 . [

Μετάφραση:

- - - αφαιρούσαν κάτι από τα / τους - - - είχα αποφασίσει· - - - πάλι να επιστρέψω και γύρω από - - - μέχρις ότου φθάσει - - - και αφού το (;) δώσω, να φύγω. - - - 'Όταν όμως μπήκα μέσα - - - τον Καρμάνη και τους συντρόφους του - - - βρίσκω και τα συνηθισμένα - - - στο διάστημα μιας ημέρας· εγώ ο ίδιος από την άλλη (ή: εκείνος ο ίδιος) μπήκα τρέχοντας στο δωμάτιο (;) - - - σωριάστηκα και - - - τη δύσμοιρη - - - είχε πια χαθεί· και αμέσως θα είχα μετανιώσει (;), αν (;) δεν περίμενα να μάθω (;) όλα όσα την αφορούσαν - - - είπα στον εαυτό μου - - - είχες σκοπό να - - - (στ. 18 κεξ.·) και βεβαίως - - - και τη γριά εκεί να περιμένω - - - μήπως μπορούσα κάποιον βοηθό να φέρω (;) - - - χειρότερο δύο - - - ο ένας τον άλλον - - - (στ. 41 κεξ.·) με τον Μηνίσκο (;) πηγαίνω. Κρύβοντας - - - τα ξίφη, φτάνουμε - - - στο σπίτι, και καθώς κλεισμένο - - - και κανέναν στην είσοδο - - - επομένως ακόμη δεν έφτασε - - - απέναντι - - -

Στήλη Α΄:

1 κεξ.· Ο Parsons σελ. 59 υπολογίζει ότι στις αρχές των στ. 1-22 έχουν χαθεί περίπου 10-12 γράμματα, στις αρχές των στ. 40-46 περίπου 15-17, επί τη βάση πιθανών συμπληρώσεων των στ. 13 και 42.

- 1: Στο τέλος του στίχου ο W.B. Henry διαβάζει ‘τῶν ἕγδον’, βλ. Parsons σελ. 59.
- 2: Ο Parsons σελ. 60 προτείνει ως πιθανές συμπληρώσεις ‘παρ’ α]ὐτὸν ἴ[εσθ]αι διεγνώκειν· οὐ πολὺ δὲ δι[αλιπών (-οῦσα)’.
5: Ο εκδότης προτείνει δείγματος χάριν τη συμπλήρωση ‘ἵνα δοίην πίστ]εις’.
- 8: Η ιδέα του Parsons σελ. 60 ‘τὰ εἰωθότα πράττ[ο]ν[τας]’ φαίνεται ικανοποιητικότερη από την αντιπρόταση του Henry ‘τὰ εἰωθότα πράττω’, καθώς μας παρέχει την αναμενόμενη λόγω του ‘καταλαμβάνω’ κατηγορηματική μετοχή.
- 9-10: Φαίνεται πολύ ελκυστική η πρόταση του Parsons σελ. 60, ‘αὐτὸς δὲ | [εἰς τὸ δωμ]άτιον εἰσδραμών’, με αναφορά είτε στον αφηγητή είτε (πολύ λιγότερο πιθανώς) σε άλλο πρόσωπο, π.χ. τον Καρμάνη.
- 10-11: Στο μέσο του στίχου ο Parsons θεωρεί πιθανή ανάγνωση το ‘[κ]αί’. Για τη συνέχεια μεγαλύτερη πιθανότητα έχει η πρόταση της H. Schmedt (Parsons 2018 σελ. 60), ‘κλεί[νης]’, με ιωτακισμό αντί του ‘κλίνης’· βλ. το αντίστροφο φαινόμενο στον στ. 43. Πρβλ. Ηλιοδώρου 6.9.1: ‘καὶ ἅμα λέγουσα ρίπτει κατὰ τῆς κλίνης ἐπὶ πρόσωπον ἑαυτὴν ἀθρόον’. Ας σημειωθεί και το ‘ἐπὶ πρόσωπον’ ως παράλληλο για το ‘πρηνής’ του παπύρου μας.
- 11-12: Στην αρχή μάλλον η κατάληξη μετοχής παθητικού αορίστου. Για τη λέξη μετά το ‘πρηνής’ ο Parsons σελ. 61 σκέπτεται το ‘ἐδό[κο]ν’ (με συνέχεια ‘τὴν ἀθλίαν | [πενθεῖν ὡς] ἤδη ἀπολομένην’), ο Henry το ‘ἐδά[κρ]υ[ο]ν’ ή ‘ἐδά[κρ]υεν’· και οι δύο προτάσεις παρουσιάζουν παλαιογραφικώς δυσκολίες.
- 12-14: Ο Parsons σελ. 61 προτείνει τις συμπληρώσεις ‘εὐθύς μοι μετε|[μέ]λησεν ἂν εἰ] μὴ περιέμεινα πάντα τὰ περὶ αὐτῆς | [μαθεῖν]’, όπου το ‘ἂν’ στον στ. 13 είναι προσθήκη του Henry. Στο συμπλήρωμα του στ. 13 βασίζει και τον υπολογισμό της εκτάσεως του χάσματος στους στ. 1-22. Πάντως μετά το δραματικό στιγμιότυπο των στ. 9-12 εκ πρώτης όψεως θα ανέμενε κανείς να ακολουθεί ‘αμέσως [έγινε αυτό ή εκείνο]’, όχι ‘αμέσως [θα το μετάνιωνα, αν] δεν είχα αναμείνει ...’, σύμφωνα με τη συμπλήρωση του Parsons.
- 14-18: Η αποκατάσταση και ερμηνεία του κειμένου δεν έχει επιτευχθεί. Για τους στ. 16-17 πάντως ο Parsons σελ. 61 έχει την πειστική πρόταση ‘κα[ῖ] μαθεῖν τι (λιγότερο πιθανόν το ‘τά’) | [περὶ τῆς ἀθλι]ωτάτης’.
- 18: Το ‘καὶ μὲν δὴ’ πιθανότατα κατά τον Parsons σελ. 61 σηματοδοτεῖ τη μετάβαση στην επόμενη φάση του επεισοδίου. Για τη συνέχεια αναφέρει δύο προτάσεις του Henry, ‘αὐ|[τὸς - -] ή ‘αὐ|[θις - -]’. Μήπως (αν ισχύει το δεύτερο) ο αφηγητής επανέρχεται στην απόφασή του των πρώτων στίχων; Πρβλ. στ. 2, ‘διεγνώκειν’.
- 19: Ο Parsons θεωρεῖ δυνατή την ανάγνωση ‘καὶ τὴν γραῦν ἐκῆ περιμένειν’· πιθανώς εκδηλώνεται ἔτσι μία απόφαση ή πρόθεση του αφηγητή, της οποίας την εκπλήρωση βλέπουμε στους τελευταίους στίχους.

20-21: Εδώ φαίνεται ο αφηγητής να αναζητεί βοηθό για το εγχείρημα που έχει αποφασίσει· ο Parsons σελ. 61 συμπληρώνει ‘βοηθὸν ἐπα|[γαγέσθαι]’, αντικείμενο στο ‘δυναίμην’. Στη συνέχεια, στ. 21, αποκαθιστά το κείμενο ως ακολούθως· ‘[οὐ γὰρ χεῖρον δύο ἀλλήλοιν]’, με την ερμηνεία ‘γιατί δεν είναι άσχημο να είναι δύο ... [που να βοηθούν] ο ένας τον άλλον’. Ως εντελώς αβέβαιη εικασία για τη λέξη πρὶν ἀπὸ το ‘ἀλλήλοιν’ αναφέρει το ‘ἐτα|[ί]ρ[ο]υς’. Η σκέψη θα μπορούσε ίσως να έχει τη μορφή γενικότερης ‘γνώμης’, βλ. Schmedt 2018 σελ. 220, υποσ. 24 και γενικώς κατωτέρω, σχόλιο στο P.Oxy. 4761, στ. 15-19· πρβλ. Ιλιάδος Κ 223 ‘σὺν τε δὺ’ ἐρχομένω καὶ τε πρὸ ὃ τοῦ ἐνόησεν’. Αξιοσημείωτη είναι και η χρήση του δυϊκού, στοιχείο αττικισμού.

24: Κατά τον Parsons σελ. 61 ίσως ένας τύπος της λέξεως ‘ἐγχειρίδιον’, πρβλ. στ. 42 και το δεύτερο παράλληλο ἀπὸ τον Ηρωδιανό που παρατίθεται στο σχόλιό μας στους στ. 41-42.

41: Ο Parsons σελ. 62 προτείνει τη συμπλήρωση ‘σὺν / ἅμα (τῷ) Μην]ίσκῳ’, βλ. ἐδὴ την εισαγωγή, χωρίς όμως να μπορεί να αποκλείσει μία εναλλακτική ὅπως π.χ., το ‘νεαν]ίσκῳ’. Ὅπως και αν έχει, πιθανώς πρόκειται για τον ‘βοηθόν’ του οποίου την παρουσία εἶχε κρίνει επιθυμητή ο αφηγητής στους στ. 20-21.

βαζίζω: κατὰ τον Parsons σελ. 62 μάλλον ἀπλὸ γραφικὸ σφάλμα παρά ἀποτέλεσμα συγχύσεως του -δ- με το -ζ-.

41-42: Ο Parsons σελ. 62 προτείνει τη συμπλήρωση ‘κρύπτοντες | [δὲ ὑπὸ ταῖς ἐσθῆσι τ]ὰ ξίφῃ’, με παράλληλα ὅπως ο Ηρωδιανός 7.4.4: ‘κρύπτοντες ὑπὸ ταῖς ἐσθῆσιν ἃ ἔφερον αὐτοσχεδίου πολέμου ὅπλα’· πρβλ. και 7.4.6: ‘αὐτοὶ δὲ λαβόντες ἐγχειρίδια ὑποκόλπια προσίασι τῷ ἐπιτρόπῳ’. Στο συμπλήρωμα του στ. 42 βασίζει και τον υπολογισμό της εκτάσεως του χάσματος στους στ. 40-46.

43-46: Ο Parsons σελ. 62 προτείνει δείγματος χάριν την ακόλουθη ἀποκατάσταση του κειμένου: ‘[μετ’ οὐ πολὺ ἐπὶ τῆ]ν οἰκίαν καὶ ὡς κεκλ(ε)μῆνη(ν) | [αὐτὴν εὐρίσκομεν] καὶ οὐδένα πρὸς ταῖς θύραις | [ἰστάμενον θυρωρ]όν (οὔπω ἄρα ἀφίκετο α-|[- - - ἦ]κον εἰς τὸν καταντικρύν’. Για τους στ. 45-46 σκέπτεται την εκδοχή ‘Α|[ζουλις]’, την χαρακτηρίζει όμως μάλλον ἀπίθανη· βλ. και ἐδὴ, τελευταία παράγραφο της εισαγωγής. Για την αρχή του στ. 47 προτείνει κάποιο ουσιαστικό ὅπως ‘οἶκον’ ἢ ‘πύργον’.

Στήλη Β΄:

13: Ο Parsons σελ. 62 με υπόδειξη του Henry προτείνει τη συμπλήρωση ‘θεραπαι]νίδιο[ν]’, και παραβάλλει τον στ. 12 του PSI 1177.

21: Ἴσως ‘νε]κρικῶ-’ (Henry).

26: Ἴσως ‘βι]βλία’ (Henry).

29: Ο Parsons σελ. 63 με υπόδειξη του Henry προτείνει ως πιθανή συμπλήρωση ‘ἐ]φ’ αἶς’.

P.Oxy. 4761, μυθιστόρημα (Αντώνιος Διογένης:)

Το P.Oxy. 4761 (Mertens-Pack³ 2621.01), επίσης από την Οξύρυγχο, δημοσιεύθηκε το 2006 από τον Parsons. Το κείμενο είναι γραμμένο στην πλευρά με τις οριζόντιες ίνες, ενώ η οπίσθια όψη είναι άγραφη. Σώζεται το άνω μέρος μιας στήλης, το τέλος κάποιων στίχων της προηγουμένης και ελάχιστα ίχνη της επομένης. Η γραφή είναι δείγμα του ‘αυστηρού ρυθμού’, έργο επαγγελματία βιβλιογράφου, και χρονολογείται από τον Parsons 2006 σελ. 16 στον τρίτο ή πρώιμο τέταρτο αιώνα μ.Χ. Για τη στίξη χρησιμοποιείται το κενό διάστημα και η άνω τελεία, ενώ σημειώνεται η διαίρεση πάνω από το ιώτα και το ύψιλον. Επί εκθλίψεως δεν σημειώνεται απόστροφος, το προσγεγραμμένο ιώτα παραλείπεται.

Το σπάραγμα μπορεί με σχετική βεβαιότητα να αποδοθεί σε μυθιστόρημα, καθώς σώζει μία περιπετειώδη σκηνή τυπική για το γένος. Κάποιος συμβουλεύει ένα ‘παίδα’ (στ. 4-5) να μην ξεκινήσει μόνος του για την πατρίδα λόγω των κατά την οδό κινδύνων· το ίδιο πρόσωπο παροτρύνει μία ομάδα ‘παίδων’ (στ. 5-6) να φύγει αμέσως, προφανώς μαζί με τον αποδέκτη της πρώτης συμβουλής. (Για την ερμηνεία αυτού του τμήματος του κειμένου βλ. όμως και σχόλιο στους στ. 1-5.) Εκείνοι πείθονται και φεύγουν ταχέως, καταδιώκονται όμως αδιάκοπα από μία ομάδα γυναικών (‘παρθένοι’, στ. 13)· τελικώς ως φαίνεται διαφεύγουν από την καταδίωξη, υπό την καθοδήγηση ενός Μαντίου (στ. 22), ο οποίος ίσως πρέπει και να ταυτισθεί με τον ‘παίδα’ των πρώτων στίχων.

Το όνομα ‘Μαντίας’ οδήγησε τον Parsons 2006 σελ. 16-17 να εξετάσει το ενδεχόμενο να πρόκειται και εδώ για απόσπασμα από το μυθιστόρημα *Τὰ ὑπὲρ Θούλην ἄπιστα*: βλ. ανωτέρω, σχόλιο στο P.Oxy. 4760 απ. Β’ 9 για την πιθανότητα να πρόκειται για τον αδελφό της Δερκυλλίδος· ακόμη και αν αυτό δεν ισχύει, η παρουσία του ονόματος στο 4760, του οποίου η απόδοση στον Αντώνιο Διογένη είναι βέβαιη, διατηρεί την αξία της ως επιχειρήματος υπέρ της υπαγωγής και του 4761 στο ίδιο έργο.

Ούτε αυτή η εικασία (βλ. ανωτέρω για το 4760) μπορεί όμως να επαληθευθεί βάσει της περιλήψεως του Φωτίου. Στη σελ. 17 ο Parsons παραπέμπει στο χωρίο 166, 109b 34-37, όπου αναφέρεται ένα φύλο πολεμιστριών γυναικών, που θα μπορούσαν δηλαδή ίσως να είναι οι ‘παρθένοι’ που καταδιώκουν τους νέους στο σπάραγμά μας: ‘Ἐντεῦθεν ἐπιμυθεύεται ὅπως τά τε ἄλλα Δερκυλλίς εἶδέ τε καὶ ὑπήνεγκε, καὶ ὡς ἐν Ἀρτάβροις ἦχθη, οὗ γυναικες μὲν πολεμοῦσιν, ἄνδρες δὲ οἰκουροῦσι καὶ τὰ γυναικῶν ἐπιμελοῦνται’. Ὅπως όμως δικαιολογημένα ο ίδιος αντιτείνει, η συνάντηση αυτή συγκαταλέγεται στις περιπέτειες της Δερκυλλίδος, η οποία στη φάση αυτή έχει χωρισθεί από τον αδελφό της (109b 11, ‘ἤδη τοῦ ἀδελφοῦ διασπασθεῖσα’): αν πάλι ο Μαντίας του παπύρου (και του P.Oxy. 4760) δεν είναι ο αδελφός της ηρωίδας αλλά δευτερεύων χαρακτήρας, γιατί δεν τον αναφέρει ο Φώτιος στο σημείο αυτό της περιλήψεώς του (ενώ μνημονεύει ως συντρόφους στις περιπλανήσεις της

Δερκυλλίδος τον Κήρυλλο και τον Αστροαίο); Θα πρέπει λοιπόν, αν θέλουμε να εμμείνουμε στην απόδοση του σπαράγματος στον Αντώνιο Διογένη, να υποθέσουμε και πάλι (βλ. ανωτέρω, εισαγωγή στο P.Oxy. 4760 και στο P.Oxy. 5354) ότι πρόκειται για έλασσον επεισόδιο που ο Πατριάρχης δεν θεώρησε απαραίτητο να συμπεριλάβει στη σύνοψή του (Parsons, σελ. 17). Αν ο Μαντίας είναι όντως ο αδελφός της Δερκυλλίδος, η περιπέτειά του θα συγκαταλέγεται μεταξύ εκείνων που είχε να διηγηθεί στη Δερκυλλίδα μετά την επανένωσή τους στους Λεοντίνους και εκείνη τελικώς, στη Θούλη πλέον, αφηγείται στον Δεινία· Φωτίου *Βιβλιοθήκη* 166, 110a 9-15: ‘τὸν ἀδελφὸν Μαντινίαν, ὃς πολλὰ πλανηθεὶς, καὶ πολλῶν ἀπιστοτάτων θεαμάτων περὶ τε ἀνθρώπους καὶ ἕτερα ζῶα περὶ τε αὐτὸν ἥλιον καὶ σελήνην καὶ φυτὰ καὶ νήσους μάλιστα ἐξηγητὴς αὐτῆ [δηλ. τῆ Δερκυλλίδι] καταστάς, ὕλην ἄφθονον παρέσχε μυθοποιίας ἀπαγγέλλειν ὕστερον τῷ Δεινία· ἄπερ αὐτὸς συνείρων εἰσάγεται διηγούμενος τῷ Ἀρκάδι Κύμβᾱ’. Δεδομένου ότι ο τελικός αφηγητής είναι ο Δεινίας, δεν εκπλήσσει η τριτοπρόσωπη αφήγηση.

Ο Bernsdorff 2006 σελ. 7 υποσ. 2 αναφέρει ως εναλλακτική λύση την ένταξη του επεισοδίου στις μεταγενέστερες περιπέτειες του αδελφού της Δερκυλλίδος στη Θούλη (110b 13-14: ‘καὶ τοὺς ἔρωτας Μαντινίου, καὶ ὅσα διὰ τοῦτο συνέβη, καὶ ἕτερα ὅμοια κατὰ Θούλην τὴν νῆσον’): εφόσον όμως σε αυτό το σημείο ο Μαντίας (Μαντίας) υπόκειται ήδη στα μάγια του Παάπιδος που τον καθιστούν νεκρό μόλις ξημερώνει (βλ. ανωτέρω, εισαγωγή στο 4760), δεν θα περίμενε κανείς να μπορεί να πορευέται ‘ἡμέραν ὅλην καὶ νύκτα’ (4761, 21).

Ένα άλλο κριτήριο που επιστρατεύει ο Parsons 2006 σελ. 16 προς επαλήθευση της αποδόσεως στα *Ἐπεὶ Θούλην ἄπιστα* είναι υφολογικό, οι περιπτώσεις χασμωδίας που απαντούν στο σπάραγμα (π.χ. 3: ‘μόνῳ ἔσται’, 13: ‘παρθένοι οὐδ’ αὐταὶ ἀνίεσαν’): τα σωζόμενα αποσπάσματα του μυθιστορήματος (βλ. την εισαγωγή) δεν είναι όμως αρκούντως εκτενὴ ὥστε να γίνει γόνιμη σύγκριση.

Εάν όντως το απόσπασμα ανήκει στον Αντώνιο Διογένη, η άγνωστη μέχρι τώρα σκηνή με τις επίμονες διώκτριες προστίθεται στα θαυμαστά και παραδόξα επεισόδια που φαίνεται ότι χαρακτήριζαν το μυθιστόρημα. Επιβεβαιώνεται επίσης το (αναμενόμενο) νεαρό της ηλικίας του Μαντίου (αν πρόκειται για τον αδελφό της Δερκυλλίδος).

Στήλη Β΄

βουλοι [. . . .] ἀγαπῶεν ἂν ἐνταῦ-
θα μένοντες παρὰ ταῖς γυναιξίν,
αὐτῷ δὲ ἄπορος μόνῳ ἔσται ἢ οἴκα-
δε ὁδός. ἀσθενὲς γὰρ εἷς καὶ παῖς πλα-

- 5 νόμμενος, ἐκέλευε δὴ καὶ τοῖς παι-
 σὶν φεύγειν ἀμεταστρεπτὴ καὶ
 αὐ .[.] . . οἱ δὲ ἐπέιθοντο
 . . . [. π]λεῖον εἰδότες
 . . . [. .] α . [. . . . κ]ινδύνου τινὸς
- 10 προσιόντος ἀ[ἴσ]θόμενον ταῦτα
 ξυμβουλεύειν. οἱ[ἴ] μὲν δὴ ὑπῆγον
 τῆς ὁδοῦ ὡς τάχους εἶχον, αἱ δὲ [. . .]
 παρθένου οὐδ' αὐταὶ ἀνίσταν, [ἀλ-
 λ' ἐδίωκον, π . [. . .] αὐτὰς ἐξοισ[τρῶ-]
- 15 σης τῆς τῶν [π]α[ἴ]δων φυγῆς . [. . .]
 φυ . [. .] γὰρ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις . [. . .]
 [. . .] ν τὸ ἀποδιδρᾶσκον, τ[ὸ δὲ]
 εὐθὺ λημφθὲν εὐκατα[φρόνη-]
 τον. πολλάκ[ις] μὲν οὖν παρ' ὀ[λί-]
- 20 γον ἦλθον ἐλ[ε]ῖν, διώκουσαι [δὲ]
 ἡμέραν ὅλην καὶ νύκτα ἐπόμει-
 ναι ἠνώχλουν. ἀλλ' ὁ Μαντία[ς]
 ἄλλας καὶ ἄλλας σκολιάς ὀδ[οὺς]
 ὑπεξαγαγὼν ἔλαθεν ἀφι[. . .]
- 25 [. . .] . [. . .] [. . .]

11 l. συμβουλεύειν

Μετάφραση:

- - - θα ἦταν ευχαριστημένοι να μείνουν ἐδῶ πλάι στις γυναῖκες, για τον ἴδιον ὅμως μόνον του θα εἶναι ἀδιάβατος ο δρόμος για την πατρίδα. Γιατί το μεμονωμένο άτομο, και μάλιστα ἓνα νεαρό παιδί περιπλανώμενο, εἶναι ἀδύναμο. Προέτρεπε λοιπὸν και τους νεαροὺς να

φύγουν χωρίς να στραφούν πίσω και - - - εκείνοι πείθονταν - - - γνώριζε περισσότερα - - - ότι έχοντας νιώσει κάποιον κίνδυνο να πλησιάζει έδινε αυτές τις συμβουλές. Εκείνοι λοιπόν ξεκίνησαν την πορεία όσο πιο γρήγορα μπορούσαν, οι κοπέλες όμως ούτε κι αυτές τα παρατούσαν, αλλά τους καταδίωκαν, καθώς - - - τις ερέθιζε η φυγή των νεαρών· γιατί στις επιθυμίες αυτό που ξεφεύγει - - -, ενώ αυτό που αμέσως πέφτει στα χέρια σου εύκολα καταφρονείται. Πολλές φορές λοιπόν κόντεψαν να τους πιάσουν, και καταδιώκοντάς τους για μια ολόκληρη ημέρα και νύκτα στο κατόπι τους, τους ταλαιπωρούσαν. Αλλά ο Μαντίας οδηγώντας τους κρυφά από πλήθος λοξών δρόμων, χωρίς να γίνει αντιληπτός έφθασε - - -

Στήλη Β΄:

1-5: Για την ερμηνεία των στίχων αυτών βλ. τη συμβολή του Bernsdorff 2006: ο Parsons είχε θεωρήσει ότι μέχρι το ‘πλα|νώμενος’ έχουμε ευθύ λόγο του ‘συμβούλου’ (και μάλιστα με αποστροφή στον ‘παίδα’, βλ. σχόλιο στον στ. 4-5), εκδοχή που συνεπάγεται διάφορα ερμηνευτικά προβλήματα. Πολύ προτιμότερη είναι η προσέγγιση του Bernsdorff, κατά τον οποίο και οι στίχοι αυτοί ανήκουν στον αφηγητή.

Ως προς το πρόσωπο του οποίου οι λόγοι (κατά τον Bernsdorff) μεταφέρονται από τον αφηγητή στους στ. 1-5 και το οποίο είναι και το υποκείμενο του ‘έκέλευε’ στον στ. 5, ο Parsons 2006 σελ. 20 θεωρεί ότι πρόκειται για άνθρωπο πρεσβύτερο από τον συνομιλητή του (λόγω της χρήσεως του ‘παίς’ στον στ. 4), που ο λόγος του έχει προφητικό τόνο· ως χαρακτήρες του μυθιστορήματος που θα μπορούσαν να εμφανίζονται να προφητεύουν το μέλλον ο Parsons μνημονεύει τον Αστραίο και τον Ζάμολξι (Ζάλμοξι). Και ο Bernsdorff συμφωνεί ότι πρόκειται περί τετάρτου προσώπου (δηλ. παρά τον ‘παίδα’ [Μαντία;], τους ‘παίδας’ και τις γυναίκες) και ότι ο λόγος του έχει προφητικό χαρακτήρα, σχετίζει μάλιστα με αυτόν τον χαρακτήρα την παρατήρηση των στ. 8-11: οι νεαροί πείσθηκαν να φύγουν, θεωρώντας ότι εκείνος που τους παρότρυνε είχε γνώση του μέλλοντος (Bernsdorff 2006 σελ. 10).

Μία άλλη λύση όμως, εξίσου πιθανή, είναι να μη διακρίνουμε τέταρτο πρόσωπο στην αφήγηση, αλλά να αποδώσουμε το περιεχόμενο των στ. 1-5 στον ‘παίδα’ (μάλλον τον Μαντία), που προσπαθεί ο ίδιος να πείσει τους ‘παίδας’ να μην παραμείνουν κοντά στις ‘παρθένους’, αλλά να φύγουν μαζί του· στην προσπάθειά του αυτή τους λέει ότι ο ίδιος (‘αὐτῶ’, στ. 3) θα έχει μεγάλα προβλήματα στην επιστροφή, αν χρειασθεί να φύγει μόνος του, χωρίς εκείνους. Οι στ. 1-2 ίσως ολοκληρώνουν ένα άλλο επιχείρημά του, προορισμένο να τους πείσει ότι και τους ίδιους συνέφερε να φύγουν· λόγω της απώλειας της προηγουμένης στήλης, δεν υπάρχει τρόπος να το ανασυνθέσουμε. Η πρόταση αυτή έχει το πλεονέκτημα ότι

απλοποιεί κάπως την ερμηνεία της σκηνης και συνάδει και με την πρόταση του Bernsdorff για τον στ. 7 (βλ. το σχόλιο στους στ. 6-7) και του Parsons για τον στ. 9 (βλ. το σχόλιο στους στ. 7-11).

1-2: υποκείμενο του ‘ἀγαπῶεν ἄν’ είναι πιθανότατα οι ‘παῖδες’ των στ. 5-6, βλ. Parsons σελ. 16 και Bernsdorff 2006 σελ. 11.

2 ταῖς γυναιξίν: οι ‘παρθένοι’ των στ. 12-13. Ο Parsons 2006 σελ. 16-17 κλίνει προς την εκδοχή ότι πρόκειται περί Αμαζόνων ή κάποιας ανάλογης γυναικείας ομάδας, επικαλούμενος τις γυναίκες των Αρτάβρων στην περίληψη του Φωτίου (βλ. εδώ την εισαγωγή) και το μυθιστόρημα της Καλλιγόνης, με τις Αμαζόνες υπό τη Θεμιστώ και την ίδια την ισάξιά τους Καλλιγόνη (βλ. εδώ, P.Oxy. LXXXIII 5355). Πάντως η καταδίωξη των στ. 11 κεξ. φαίνεται να έχει ερωτικά κίνητρα (Parsons σελ. 21): στους στ. 1-2 ίσως δηλώνεται ότι οι νεαροί θα μπορούσαν να επιλέξουν με τη θέλησή τους να παραμείνουν στο πλάι των γυναικών αυτών, πράγμα που σημαίνει τουλάχιστον ότι δεν πρόκειται για τερατώδη μυθικά πλάσματα.

3: Την ορθή ερμηνεία του ‘μόνω’ (βλ. τη μετάφραση) υπέδειξε ο Bernsdorff 2006 σελ. 10-11, ενώ ο Parsons μεταφράζει ‘[o]nly for (you your?)self will the road home be impossible’.

4-5: ο Parsons είχε θεωρήσει ότι το ‘EIC’ του παπύρου είναι το ‘εἰς’, ιωνικός τύπος ισοδύναμος με το ‘εἶ’, ερμηνεύοντας την πρόταση ως μέρος ευθέως λόγου (βλ. εδώ, σχόλιο στον στ. 1 κεξ.): ‘for you are a weak thing and a wandering boy’. Την αδιαμφισβήτητα ορθή επανερμηνεία υπέδειξε στον Bernsdorff ο Martin West, βλ. Bernsdorff 2006 σελ. 9-11. Όπως παρατηρεί ο Bernsdorff σελ. 9 με υποσ. 16, πρόκειται για μία ‘γνώμη’, όπως η εκτενέστερη των στ. 15-19 (βλ. το σχόλιο), και αυτή με το ‘γάρ’ στην αρχή της. Η συσσώρευση γνωμών είναι ενδιαφέρον υφολογικό στοιχείο. Αποδεικνύεται τέλος ότι η γλώσσα του σπαράγματος δεν παρουσιάζει ιωνισμούς, αντιθέτως προς την άποψη του Parsons 2006 σελ. 16 (και 20): τον δεύτερο υποτιθέμενο ιωνισμό, τον τύπο ‘ξυγβουλεύειν’ αντί του ‘συμβουλεύειν’ στον στ. 11, ο Bernsdorff 2006 8-9 τον ερμηνεύει ικανοποιητικότερα ως αττικιστικό στοιχείο.

5-6: Για τη σημασία του ‘παῖς’ εδώ, στον στ. 4 και στον στ. 15 βλ. Parsons σελ. 20· η γνώμη του ότι πρόκειται περί νεαρών, όχι δούλων, επιβεβαιώνεται και από την επανερμηνεία των στ. 4-5 από τον Bernsdorff, βλ. ανωτέρω.

6-7: Ο Bernsdorff σελ. 11 προτείνει τη συμπλήρωση ‘καὶ | αὐτ[ῶ] ἔπεσθ]αι’.

7-11: Το νόημα είναι σχετικά σαφές: εξηγείται γιατί οι ‘παῖδες’ αποδέχθηκαν την παρότρυνση του συνομιλητή τους. Μεταξύ των δυνατών αποκαταστάσεων των στ. 8 κεξ. που συζητεί ο Parsons σελ. 20, ιδιαίτερης προσοχής άξια είναι η ‘ἔδ[ο] [κουν γὰρ π]λεῖον εἰδ[ό]τα | τ[ὸ]ν [M]αγ[τίαν κ]ινδύνου τινὸς κτλ.’, που συμφωνεί με την ανωτέρω, σχόλιο στους στ. 1-5, διατυπωθείσα ερμηνεία ότι ο συνομιλητής των νέων είναι ο ίδιος ο Μαντίας.

11-12: Ο Bernsdorff 2006 σελ. 9 υποσ. 12 παρατηρεί ότι όμοια φράση απαντά μόνον στους *Βατράχους* του Αριστοφάνους (174: ‘*ὑπάγεθ’ ὑμεῖς τῆς ὁδοῦ*’), και συνδέει τη χρήση με τον ισχυρισμό του Αντωνίου Διογένης (Φωτίου *Βιβλιοθήκη* 166, 111a 35) ότι είναι ποιητής ‘*κωμωδίας παλαιᾶς*’.

14: Ο Parsons σελ. 21 προτιμά την εισήγηση του Obbink, π[ά]λιν], που συνεπάγεται ότι έχει ήδη εκδηλωθεί η επιθυμία των γυναικών. Τη συμπλήρωση του R. Coles ‘π[ά]νυ]’ την απορρίπτει ως βραχύτερη του χάσματος.

15-19: Μία ‘*γνώμη*’, βλ. και σχόλιο στους στ. 4-5· για τη χρήση ‘*γνωμῶν*’ από τον συγγραφέα μας και την υφολογική τους λειτουργία βλ. Schmedt 2018 σελ. 220-221. Το νόημα είναι σαφές: ‘*ὅ,τι ξεφεύγει ποθείται, ὅ,τι πέφτει εύκολα στα χέρια σου δεν το εκτιμάς ιδιαίτέρως*’ (παράλληλα από την ποίηση δίνει ο Parsons σελ. 21). Ως προς την ακριβή διατύπωση του πρώτου σκέλους της αντιθέσεως (στ. 15-17), ο Parsons σελ. 21-22 προτείνει ‘*π[έ]φουκ[ε] γὰρ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις ε[ὔδο]κ[ι]μῆιν τὸ ἀποδιδράσκον*’.

24-25: Ο Parsons σελ. 22 προτείνει τη συμπλήρωση ‘*ὑπεξαγαγὼν ἔλαθεν ἀφι[κόμε]νος*’].

Η συμβολή των νέων παπύρων στη γνώση του μυθιστορήματος

Οι νέοι πάπυροι επιβεβαιώνουν τη διάδοση του μυθιστορήματος στην Αίγυπτο τον Β΄ - Γ΄ αι.· με πέντε πλέον παπύρους, *Τὰ ὑπὲρ Θούλην ἄπιστα* είναι από τα παπυρολογικώς καλύτερα μαρτυρούμενα δείγματα του είδους. Σε αντίθεση με τα δύο παλαιότερα σπαράγματα, που φαίνονται να προέρχονται από πρόωμη φάση των περιπετειών της Δερκυλλίδος, εδώ ίσως έχουμε αποσπάσματα από το τελευταίο βιβλίο (το P.Oxy. 4760 και το P.Oxy. 5354), το έργο λοιπόν φαίνεται ότι κυκλοφορούσε πλήρες. Χαρακτηριστική είναι και η ποικιλία της ‘εκδοτικής’ μορφής, από την κανονική καλλιγραφία (P.Oxy. 4761) μέχρι την ανειμένη γραφή του γραμμένου σε επαναχρησιμοποιημένο κύλινδρο 5354· την ποικιλία του αναγνωστικού κοινού που ενδιέφερε ο Αντώνιος Διογένης είχε επισημάνει και επί τη βάσει των παπύρων ο Stramaglia 2006 σελ. 295-296.

Στο ζήτημα της χρονολογήσεως του συγγραφέως (βλ. τη γενική εισαγωγή ανωτέρω) η μαρτυρία των παπύρων μας δεν επιτρέπει ιδιαίτερη πρόοδο, αφού δεν είναι αρχαιότεροι του οψίμου Β΄ αι. μ.Χ.

Η έλλειψη αντιστοιχίας μεταξύ των σπαραγμάτων μας και της περιλήψεως του Φωτίου επιβεβαιώνει έτι περαιτέρω τη μεγάλη συμπύκνωση αυτής και τη συνακόλουθη παράλειψη πλήθους επεισοδίων. Δικαιολογείται λοιπόν ίσως και η υποψία ότι μπορεί να λανθάνουν αταύτιστα αποσπάσματα του μυθιστορήματος, επειδή το κείμενό τους και δεν έχει

αντιστοιχία στη σύνοψη του Φωτίου και δεν περιέχει κάποιο από τα ανθρωπωνύμια που είναι, όπως αποδεικνύεται και από τις προκείμενες περιπτώσεις, το ασφαλέστερο κριτήριο αποδόσεως.

Ως προς τα ανθρωπωνύμια, βάσει του P.Oxy. 4760 και του 4761 μπορεί πλέον να θεωρηθεί πολύ ισχυρή η πιθανότητα ότι το όνομα του αδελφού της Δερκυλλίδος ήταν όχι 'Μαντινίας', αλλά 'Μαντίας'.

Υφολογικώς ενδιαφέρουσα είναι η παρουσία 'γνωμών', βλ. σχόλια στο P.Oxy. 4761, 15-19 και στο 5354, 20-21· ίσως να πρόκειται περί σταθερού χαρακτηριστικού του ύφους του Αντωνίου Διογένους, που μπορεί πιθανώς στο μέλλον να χρησιμεύσει για την ταύτιση άλλων σπαραγμάτων. Γλωσσικώς μπορεί να σημειωθεί και η χρήση του δυϊκού στο P.Oxy. 5354, 20 και του τύπου 'ξυν-' στο P.Oxy. 4761, 11· βλ. και το σχόλιο στους στ. 11-12 του ίδιου κειμένου.

Από απόψεως περιεχομένου η πρόοδος δεν είναι πολύ μεγάλη, πράγμα αναμενόμενο δεδομένης της εκτάσεως και πολυπλοκότητας του μυθιστορήματος. Στο 4760 βλέπουμε μία άγνωστη σκηνή καύσεως κάποιου, ίσως του νεκρού ήδη Παάπιδος· στο 5354 ένα ιδιαίτερος δραματικό επεισόδιο, που θυμίζει αρκετά τα γνωστά μας μυθιστορήματα και μπορεί να έχει σχέση με τη νεκροφάνεια της Δερκυλλίδος· στο 4761 μία σκηνή καταδιώξεως ανδρών από γυναίκες, μία δηλαδή από την ατέλειωτη σειρά των περιπετειών των περιπλανωμένων ηρώων σε παράξενους και θαυμαστούς τόπους.

Μητίοχος και Παρθενόπη

Η ύπαρξη του μυθιστορήματος που συμβατικώς ονομάζεται *Μητίοχος και Παρθενόπη*²⁵ ήταν άγνωστη μέχρι το 1895, έτος εκδόσεως του πρώτου παπυρικού του σπαράγματος. Έκτοτε, και ιδίως τα τελευταία χρόνια, η παπυρολογική και φιλολογική έρευνα έχει εντοπίσει μεγάλο αριθμό περαιτέρω μαρτύρων, αξιοσημείωτων και για την ποικιλία τους: πλην των παπυρικών αποσπασμάτων, για τα οποία θα γίνει εκτενέστερα λόγος κατωτέρω, και μαρτυριών της εμμέσου παραδόσεως, διαθέτουμε και εικαστικά έργα (ψηφιδωτά) εμπνευσμένα από το μυθιστόρημα (ή ίσως από θεατρική του διασκευή): το ‘μαρτύριον’ της Αγίας Παρθενόπης, σωζόμενο σε αραβική και αποσπασματικώς σε κοπτική μετάφραση του ελληνικού πρωτοτύπου, έργο στο οποίο φαίνεται να έχουν ενσωματωθεί επεισόδια από τις περιπλανήσεις της ομώνυμης μυθιστορηματικής ηρωίδας: κυρίως όμως μία πολυτιμότερη σειρά πηγών από τον χώρο της περσικής λογοτεχνίας. Ως φαίνεται, το ελληνικό μυθιστόρημα απετέλεσε - μέσω ενδιάμεσων σταδίων που δεν μπορούμε να ανασυνθέσουμε²⁶ - πρότυπο για το ποίημα του Πέρση Abu'l-Qāsim ‘Unṣurī (περ. 970 - περ. 1040), αυλικού ποιητή στο βασίλειο των Γαζναβιδών, *Vāmiq u ‘Adhrā* (‘Ο εραστής και η παρθένος’). Από ένα χειρόγραφο του έργου αυτού έχουν σωθεί (στη στάχωση ενός αραβικού θεολογικού κειμένου) μερικά φύλλα που περιέχουν την αρχή του: εκτός αυτών υπάρχει μία σειρά παραθεμάτων σε περσικές λεξικογραφικές πραγματείες, και περίληψη ενός μέρους του εντεταγμένη σε ένα άλλο αφηγηματικό συμπλήμα. Όλες οι ως άνω πηγές έχουν συγκεντρωθεί, επανεκδοθεί (όπου αυτό ήταν δυνατό) και σχολιασθεί από τον Hägg και τον Utas 2003· βλ. την αναλυτική παρουσίασή τους κατά σειρά ανακαλύψεως ή σχετίσεως με το μυθιστόρημα στις σελ. 4-22 του βιβλίου.

Οι επώνυμοι ήρωες του έργου, ο Μητίοχος και η Παρθενόπη, είναι ιστορικά πρόσωπα, μαρτυρούμενα στον Ηρόδοτο, ο οποίος άρα απετέλεσε την πηγή του αγνώστου μας μυθιστοριογράφου. Ο Μητίοχος ήταν ο πρεσβύτερος υιός του ήρωα του Μαραθώνος Μιλτιάδη: ο Ηρόδοτος, 6.41.2-4 αφηγείται πώς κατά τη φυγή του Μιλτιάδη από τη θρακική Χερσόνησο περί το τέλος της ιωνικής επανάστασεως οι Φοίνικες αιχμαλώτισαν το πλοίο του οποίου επέβαινε ο Μητίοχος και τον παρέδωσαν στον βασιλέα Δαρείο, ο οποίος όμως του φέρθηκε με φιλοφρονητικό τρόπο. Παρουσιάζοντας τον Μητίοχο ο Ηρόδοτος (6.41.2) μας πληροφορεί: ‘τῶν Μιλτιάδου παίδων ὁ πρεσβύτατος - - - Μητίοχος, οὐκ ἐκ τῆς Ὀλόρου τοῦ Θρήκος ἐὼν θυγατρὸς ἀλλ’ ἐξ ἄλλης’, έχοντας ήδη πει, 6.39.2: ‘Μιλτιάδης - - - γαμέει Ὀλόρου τοῦ Θρηκίων βασιλέος τὴν θυγατέρα Ἥγησιπύλην.’

²⁵ Ο πραγματικός τίτλος ίσως ήταν *Παρθενόπη*, το όνομα της ηρωίδας, όπως στην περίπτωση της *Καλλιρόης* βλ. Hägg 1987 σελ. 184, υποσ. 1.

²⁶ Βλ. Hägg - Utas 2003 σελ. 193-203.

Η Παρθενόπη εμφανίζεται στο μυθιστόρημα ως κόρη του τυράννου ('βασιλέως') της Σάμου Πολυκράτους· η μορφή είναι εμπνευσμένη από τη θυγατέρα του τυράννου αυτού που αναφέρει, χωρίς να την κατονομάζει, ο Ηρόδοτος, 3.124, και η οποία λόγω προφητικού ονείρου προσπάθησε μάταια να προφυλάξει τον πατέρα της από τη θανάσιμη παγίδα του Πέρση Οροίτη (βλ. για το όλο επεισόδιο 3.120-125). Η επιμονή της ενόχλησε τον Πολυκράτη: 'ὁ δέ οἱ [δηλ. τῆ θυγατρὶ] ἠπέιλησε, ἦν σὼς ἀπονοστήση, πολλόν μιν χρόνον παρθενεύσεσθαι. ἡ δὲ ἠρήσατο ἐπιτελέα ταῦτα γενέσθαι· βούλεσθαι γὰρ παρθενεύεσθαι πλέω χρόνον ἢ τοῦ πατρὸς ἐστερῆσθαι.' Από την αναφορά αυτή στη μακρά παρθενία της νέας θα εμπνεύσθηκε και ο μυθιστοριογράφος το όνομα 'Παρθενόπη', εκτός και αν το ήντλησε από άλλη ιστορική πηγή, άγνωστη σε εμάς· βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 79· Hägg - Utas 2003 σελ. 8.

Οι άμεσες και έμμεσες μαρτυρίες έχουν επιτρέψει αδρομερή ανασύνθεση του έργου, ασφαλή για τα πρώτα μέρη, όπου οι πηγές μας είναι πολυάριθμες, αρκετά υποθετική για τα υπόλοιπα· βλ. Hägg - Utas 2003 σελ. 213-250. Ιδιαίτερα προβλήματα παρουσιάζει το περσικό (και δευτερευόντως το κοπτικό / αραβικό) υλικό ως οδηγός για την ανασύνθεση του ελληνικού μυθιστορήματος: στα ελάχιστα τμήματα για τα οποία σώζονται και τα δύο κείμενα, παρατηρούνται αποκλίσεις της περσικής διασκευής από το ελληνικό πρωτότυπο· κάτι τέτοιο είναι αναμενόμενο, λόγω της χρονικής αποστάσεως και των διαφορετικών πολιτιστικών συμφραζομένων. Επίσης δεν είναι εύκολο να αναγνωρισθούν τα ελληνικά ονόματα του πρωτοτύπου στην περσική τους μεταγραφή· βλ. Hägg - Utas 2003 σελ. 184-187.

Η πλοκή του μυθιστορήματος φαίνεται πάντως ότι ήταν η ακόλουθη: Γάμος του Πολυκράτους - γέννηση της Παρθενόπης - η ανατροφή και παιδεία της - ο Μητίοχος εγκαταλείπει τη Χερσόνησο λόγω των μηχανορραφιών της μητριάς του Ηγησιπύλης (βλ. ανωτέρω) - καταφεύγει στη Σάμο, στον συγγενή του Πολυκράτη - στο Ήραϊον της νήσου αυτής συναντά την Παρθενόπη και τη μητέρα της· οι δύο νέοι αισθάνονται κεραυνοβόλο ερωτική έλξη - ο Μητίοχος γίνεται ευμενώς δεκτός από τον Πολυκράτη, παρακάθεται σε ένα συμπόσιο, όπου και η Παρθενόπη, και γίνεται λόγος περί έρωτος - ο έρωτας κατακυριεύει τους δύο νέους - μετά από αρχικές δυσκολίες, οι γονείς της Παρθενόπης δέχονται τη μνηστεία τους, μετά τον θάνατο της μητέρας όμως ο Πολυκράτης αλλάζει γνώμη - ο Πολυκράτης χάνει τη ζωή του στα χέρια των εχθρών του - κάποιος, πιθανότατα ο γνωστός από τον Ηρόδοτο 'γραμματιστής' του Πολυκράτους Μαιάνδριος (Ίστ. 3.123 και 142-148) σφετερίζεται τον θρόνο του, φυλακίζει τους δύο νέους, διεκδικεί την Παρθενόπη και, όταν εκείνη τον αρνείται, την πωλεί ως δούλη (;) - αρχίζουν οι περιπλανήσεις της Παρθενόπης, που την οδηγούν από την Ανατολή (εδώ ίσως εντάσσεται ένα επεισόδιο που απηχείται στο 'Μαρτύριον' της Αγ. Παρθενόπης, σκηνοθετημένη αυτοκτονία της ηρωίδας για να απαλλαγεί από την ερωτική καταδίωξη του βασιλέως των Περσών) μέχρι τη Δύση (μεταξύ άλλων στα

χέρια του τυράννου του Ρηγίου Αναξιλάου) - ίσως παραλλήλως γινόταν λόγος και για τις περιπέτειες του Μητιόχου - τελικώς η Παρθενόπη ανακτά την ελευθερία της, σμίγει οριστικά με τον Μητιόχο, και ίσως επιστρέφει στη Σάμο όπου ανεβαίνει στον θρόνο του πατέρα της.

Πλην των δύο πρωταγωνιστών, του Πολυκράτους, του Αναξιλάου (επίσης γνωστού από τον Ηρόδοτο, 6.23.2· 7.165· 7.170.4), του Μιλτιάδου και της Ηγησιπύλης, και άλλες ιστορικές μορφές απαντούσαν στο μυθιστόρημα, όπως ο φιλόσοφος Αναξιμένης και ο ποιητής Ίβυκος (βλ. στη συνέχεια). Μεταξύ των πέντε πλήρων μυθιστορημάτων μας το πλησιέστερο παράλληλο για την τοποθέτηση της δράσεως στην κλασική εποχή και τη συμπερίληψη ιστοριογραφικώς μαρτυρημένων μορφών είναι η *Καλλιρόη* του Χαρίτωνος: η ηρωίδα είναι η κόρη του γνωστού από τον Θουκυδίδη Συρακουσίου ηγέτη Ερμοκράτους, ο οποίος και εμφανίζεται σε διάφορα σημεία της δράσεως· άλλα ιστορικά πρόσωπα αυτού του έργου είναι το βασιλικό ζεύγος της Περσίας, Αρταξέρξης και Στάτειρα. Για τον χαρακτήρα των δύο αυτών αφηγημάτων ως οιονεί 'ιστορικών μυθιστορημάτων' βλ. την ανάλυση του Hägg 1987· όπως παρατηρεί ο Hägg, σελ. 198-199, το (ψευδο-)ιστορικό στοιχείο φαίνεται να είχε στο μυθιστόρημα που μας απασχολεί ακόμη εντονότερη παρουσία από ό,τι στην *Καλλιρόη*. Εντελώς αναμενόμενη είναι και η έλλειψη ιστορικής ακρίβειας, βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 79-80: ο φόνος του Πολυκράτους από τον Οροίτη συνέβη το 522/521 π.Χ., η γέννηση του Μητιόχου μεταξύ 528 και 516, η συνάντησή τους υπο τις περιγραφόμενες συνθήκες θα ήταν λοιπόν αδύνατη.

Η εποχή συγγραφής του *Μητιόχου και Παρθενόπης* δεν μπορεί να προσδιορισθεί με βεβαιότητα. Έχει προταθεί επί τη βάσει γλωσσικών επιχειρημάτων (και παρά την πολύ περιορισμένη έκταση του σωζόμενου πρωτοτύπου κειμένου) ακόμη και ο Α΄ αι. π.Χ. Πάντως υπέρ ότι πρόκειται περί πρωίμου στην ιστορία του γένους δείγματος συνηγορεί και η μεγάλη διάδοση και δημοτικότητα του (ως κάτι καινοφανούς, δηλαδή) και οι αναλογίες με την *Καλλιρόη*, που κατά το πλείστον χρονολογείται στον Α΄ μ.Χ. αι. Βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 80-81· Hägg - Utas 2003 σελ. 1 με υποσ. 2, και κατωτέρω, συζήτηση του O.Bodl. 2175. Ας σημειωθεί και η γνώμη του Tilg 2010 σελ. 92-105, ότι και αυτό το έργο ανήκει στον Χαρίωνα.

Ο εκτενέστερος και σημαντικότερος πάπυρος του μυθιστορήματος (Mertens-Pack³ 2622) αποτελείται από τρία σπαράγματα της συλλογής του Βερολίνου (P.Berol. 7927 + 9588 + 21179), τα οποία εξεδόθησαν με διαφορά πολλών ετών μεταξύ τους (1895, 1933, 1976)· η συνένωση και των τριών, η αποκατάσταση του κειμένου και η οριστική ερμηνεία οφείλεται στον Maehler 1976· βλ. και τις επανεκδόσεις, Stephens - Winkler 1995 σελ. 81-93, López Martínez 1998, αρ. 13, και Hägg - Utas 2003 σελ. 23-35. Το κείμενο είναι γραμμένο στην οπίσθια όψη ενός καταστίχου από τον Αρσινοίτη νομό· η γραφή είναι ανεπίσημη, με έντονα

στοιχεία της επισευρμένης, αλλά οπωσδήποτε προέρχεται από επαγγελματία· βλ. Cavallo 1996 σελ. 31-32· ο Cavallo, σελ. 15, τη χρονολογεί στο πρώτο ήμισυ του Β' μ.Χ. αι. Σώζονται δύο στήλες· η σκηνή διαδραματίζεται σε συμπόσιο του Πολυκράτους στη Σάμο, με παρόντες τον Μητίοχο και την Παρθενόπη. Ο Μητίοχος, ερωτώμενος από τον Πολυκράτη, εκθέτει τις πλεκτάνες τής Ηγησιπύλης που τον αποξένωσαν από τον πατέρα του και τον ανάγκασαν να εγκαταλείψει τη Χερσόνησο και να ζητήσει καταφύγιο στη Σάμο· οι λόγοι του προκαλούν τον θαυμασμό των παρισταμένων. Ο Πολυκράτης τον προτρέπει να λησμονήσει τις συμφορές του μετέχοντας στο συμπόσιο, και ο παριστάμενος Αναξιμένης ο Μιλήσιος του προτείνει να αναπτύξει το θέμα του έρωτα, πράγμα που προκαλεί ταραχή στους δύο νέους· ο Μητίοχος, επιδεικνύοντας τη ρητορική του παιδεία, αναλαμβάνει να ανασκευάσει την παραδοσιακή εικόνα του Έρωτος ως μικρού τοξοφόρου θεού, και προτείνει μία 'επιστημονική' ερμηνεία του φαινομένου: 'έρως | [δ' ἔστ]ιν κίνημα διανοίας ὑπὸ [κ]άλλους γινόμε[νον] καὶ ὑπὸ συνηθείας αὐξόμενον' (στ. Β' 60-62). Επειδή συζητώντας το θέμα λέει ότι ο ίδιος δεν έχει ακόμη αισθανθεί τον έρωτα και εύχεται να μη φθάσει ποτέ να τον νιώσει (στ. Β' 59-60), εξοργισμένη η Παρθενόπη, στην οποία ακολουθῶς δίδει τον λόγο ο Αναξιμένης, αρχίζει να υπεραμύνεται της παραδοσιακής ερμηνείας, το σωζόμενο κείμενο όμως εδώ τελειώνει. Βλ. για τα προβλήματα της ερμηνείας, ιδίως τις σημαντικές αποκλίσεις του περσικού κειμένου, Hägg - Utas 2003 σελ. 26-35· 188-190· 225-230· 252. Όπως έχει παρατηρηθεί, το ζεύγος λόγων των δύο πρωταγωνιστῶν αντιστοιχεί στο ρητορικό προγύμνασμα της 'ἀνασκευῆς' (Μητίοχος) και 'κατασκευῆς' (Παρθενόπη), και μάλιστα με ένα θέμα αγαπητό στις ρητορικές σχολές, βλ. Stramaglia 1996 σελ. 124, Hägg - Utas 2003 σελ. 28 με τις υποσ. 14 και 18· πρβλ. εδώ την εισαγωγή στο P.Oxy. 4811.

Η σχέση του οστράκου O.Bodl. 2175 (Mertens-Pack³ 2622.1) με το μυθιστόρημα είναι βέβαιη, αν και έχει αμφισβητηθεί το ακριβές είδος της. Βλ. τις επανεκδόσεις Stephens - Winkler 1995 σελ. 93-94, López Martínez 1998, αρ. 15, και Hägg - Utas 2003 σελ. 38-41. Λόγω βλάβης του οστράκου έχουν χαθεί η αρχή και το τέλος του κειμένου, που όμως ούτως ή άλλως δεν μπορεί να είχε ιδιαίτερη έκταση. Σε ό,τι σώζεται ο Μητίοχος αποτελείται στην προφανώς απύσχα Παρθενόπη, την ερωτά αν τον έχει λησμονήσει, ενώ ο ίδιος, αφότου εκείνη έφυγε (;), έχει χάσει τον ύπνο του ... Πρόκειται πιθανότατα για απόσπασμα από το μυθιστόρημα που κάποιος μαθητής έγραψε στο όστρακο ως σχολική άσκηση ή απλώς από προσωπική προτίμηση. Μπορεί να ήταν μέρος επιστολής του Μητιόχου προς την ηρωίδα, ή και μονολόγου του, είτε από την πρώτη φάση των ερώτων τους στη Σάμο είτε και από τον καιρό των περιπλανήσεων που υπέστησαν χωρισμένοι πλέον· βλ. Stramaglia 1996 σελ. 122-124· Hägg - Utas 2003 σελ. 39-41, 188 και 235. Δεν φαίνεται να υπάρχει ιδιαίτερος λόγος να προκριθεί αντί της αποδόσεως στο ίδιο το μυθιστόρημα η εναλλακτική που προτείνουν η Stephens και ο Winkler 1995 σελ. 93, ότι άμεση πηγή του αποσπάσματος είναι ρητορική

άσκηση ή θεατρική παράσταση εμπνευσμένη από το μυθιστόρημα· βλ. και Hägg - Utas 2003 σελ. 39-40. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η παλαιογραφική χρονολόγηση του οστράκου στις πρώτες δεκαετίες του Α΄ μ.Χ. αι. από τον G. Cavallo (στον Stramaglia 1996 σελ. 123-124)· αν ισχύει, σημαίνει ότι το ίδιο το μυθιστόρημα πρέπει να ανήκει ήδη στον προηγούμενο αιώνα.

Αβέβαιη είναι τέλος η απόδοση στο μυθιστόρημα του P.Oxy. 435 (Mertens-Pack³ 2623)· βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 95-100, López Martínez 1998, αρ. 14, και Hägg - Utas 2003 σελ. 35-38. Ο πάπυρος ανακαλύφθηκε στην Οξύρυγχο, φέρει το κείμενο στην εμπρόσθια όψη και είναι άγραφος στο verso. Η γραφή, επαγγελματική αλλά όχι ιδιαίτερος καλλιγραφική, χρονολογείται από τον Cavallo 1996 σελ. 15 και 31 στον Β΄ μ.Χ. αι. Σώζονται τμήματα δύο στηλών, το κείμενο όμως είναι κατανοητό μόνον στην αρχή της πρώτης. Αναφέρονται ‘οί Κερκυραῖοι’ (στ. Α΄ 1), που επαινούν κάποιον ‘Δημο[. . .]γ’ (στ. 2-3) και τον καθιστούν ‘τῆς παρθε|[. . .]ης φύλακ[α]’ (στ. 6-7)· στη συνέχεια σώζεται και το ‘τοῦ γάμου’ (στ. 9). Η πρόταση το αδέσποτο σπάραγμα να αποδοθεί στο μυθιστόρημά μας είχε στηριχθεί στην συμπλήρωση ‘τῆς Παρθε|[νόπ]ης’ στους στ. 6-7 (Zimmermann). Πλέον έρχεται να την ενισχύσει η μαρτυρία των περσικών πηγών ότι στο ποίημα του ‘Unṣurī εμφανιζόταν και κάποιος ‘Damkhasīnūs’, ο οποίος με τέχνασμα έσωσε την ‘Adhrā από τα χέρια ενός δουλεμπόρου και προαγωγού (Hägg - Utas 2003 σελ. 154-155 και 168)· το υποκείμενο ελληνικό όνομα φαίνεται να είναι το ‘Δημόξενος’, τύπος που μπορεί να αποκατασταθεί στους στ. 2-3 του P.Oxy. 435: ‘Δημό|[ξενο]γ’· βλ. τα σχόλια στις εκδόσεις. Πιθανώς λοιπόν η Κέρκυρα να αποτελούσε ένα σταθμό των περιπετειών της Παρθενόπης, βλ. Hägg - Utas 2003 σελ. 36-38 και 244. Εφεκτικότεροι η Stephens και ο Winkler 1995, σελ. 95-96, μνημονεύουν εναλλακτικώς την απόδοση σε ρητορικό λόγο της κλασικής εποχής ή σε πεζή παράφραση ή υπόθεση έργου της Νέας Κωμωδίας.

P. Mich. inv. 3402: Μητίοχος και Παρθενόπη

Το απόσπασμα (Mertens-Pack³ 2622.11) δημοσιεύθηκε το 2001 από τον Jean Alvares και τον Timothy Renner στα πρακτικά του 22^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Παπυρολογίας· βλ. και την επανέκδοση, Hägg - Utas 2003 σελ. 41-45. Το λογοτεχνικό κείμενο είναι γραμμένο στην οπίσθια όψη (verso), ως δεύτερη χρήση τού κυλίνδρου, ενώ η εμπρόσθια (recto) περιέχει ένα κατάστιχο λογαριασμών. Σώζεται το κάτω αριστερό μέρος μιας στήλης και ελάχιστα, ακατανόητα ίχνη από την προηγούμενη. Η γραφή, έργο έμπειρου γραφέως, είναι ανεπίσημη, ατημέλητη, με έντονα τα στοιχεία της επισευρμένης. Οι πρώτοι εκδότες του παπύρου τη

χρονολογούν στον τρίτο αιώνα μ.Χ.²⁷ Δεν απαντούν σημεία στίξεως, εκτός μιας αβέβαιης άνω στιγμής στον στ. 5.

Στον στ. 8 το σπάραγμα σώζει το όνομα 'Μητίοχος'· τα συμφραζόμενα και η μαρτυρία των περσικών πηγών (βλ. κατωτέρω) επιτρέπουν την ασφαλή του απόδοση στο μυθιστόρημά μας.

Αν και δεν μπορεί να αποκατασταθεί συνεχές κείμενο, αφού φαίνεται ότι έχει χαθεί μεγάλο μέρος ακόμη και των καλύτερα σωζομένων στίχων (Alvares - Renner 2001 σελ. 36), είναι σαφές ότι η σκηνή ήταν μία μουσική παράσταση / ερμηνεία (βλ. κυρίως στ. 8: 'ψαλμῶ τῆς λύρα[ς]', που επιτρέπει να ερμηνευθούν ως μουσικοί όροι και άλλες λέξεις τού κειμένου) ενώπιον κοινού (στ. 7: 'πάντες α[ι]τουῆτες')· θέμα της παραστάσεως ήταν (από ό,τι μπορούμε να διακρίνουμε) οι έρωτες θεών με θνητές, του Πανός με την Πίτυν και του Απόλλωνος με τη Δάφνη (στ. 12-13). Ο τραγουδιστής φαίνεται να είναι ο Μητίοχος, βλ. στ. 8 (αν και αυτό δεν είναι εντελώς βέβαιον).

Έχουμε λοιπόν δύο θεματικές χαρακτηριστικές για το ελληνικό μυθιστόρημα, τη μουσική και τους έρωτες των θεών· βλ. για τους τελευταίους Alvares - Renner 2001 σελ. 38, υποσ. 8, και ειδικώς για τις αναφορές των γνωστών μας μυθιστοριογράφων στους δύο ατυχείς έρωτες του αποσπάσματος Hägg - Utas 2003 σελ. 45. Ιδιαίτερος άξια λόγου είναι η σκηνή στον Αχιλλέα Τάτιο 1.5.4-7, μετά το πρώτο κοινό δείπνο τού ήρωα με τη Λευκίππη και τη μητέρα της στην Τύρο: 'ὡς δὲ ἤμεν ἀπὸ τοῦ δείπνου, παῖς ἔρχεται κιθάραν ἄρμωσάμενος, τοῦ πατρὸς οἰκέτης, καὶ ψιλαῖς τὸ πρῶτον διατινάξας ταῖς χερσὶ τὰς χορδὰς ἔκρουε· καὶ τι κρουμάτιον ὑπολιγῆνας ὑποψιθυρίζουσι τοῖς δακτύλοις, μετὰ τοῦτο ἤδη τῷ πλήκτρῳ τὰς χορδὰς ἔκρουε καὶ ὀλίγον ὅσον κιθαρίσας συνῆδε τοῖς κρούμασι. τὸ δὲ ἄσμα ἦν Ἀπόλλων μεμφόμενος τὴν Δάφνην φεύγουσαν καὶ διώκων ἅμα καὶ μέλλων καταλαμβάνειν, καὶ γινομένη φυτὸν ἢ κόρη, καὶ Ἀπόλλων τὸ φυτὸν στεφανούμενος. τοῦτό μοι μᾶλλον ἄσθὲν τὴν ψυχὴν ἐξέκαυσε· ὑπέκκαυμα γὰρ ἐπιθυμίας λόγος ἐρωτικός. κτλ.' Το επεισόδιο είναι ενδιαφέρον και λόγω της τεχνικής μουσικής ορολογίας, χρήση της οποίας φαίνεται ότι γινόταν και στο εδώ συζητούμενο σπάραγμα, και λόγω της θέσεώς του στις απαρχές της ερωτικής ιστορίας Λευκίππης και Κλειτοφώντος.

Και στην περίπτωσή μας φαίνεται πολύ πιθανόν ότι η μουσική επίδειξη λαμβάνει χώρα μετά από δείπνο και ότι η όλη σκηνή είχε τη θέση της στην αρχή του μυθιστορήματος, πριν αρχίσουν οι περιπλανήσεις των δύο πρωταγωνιστών· δεν είναι επίσης απίθανο ότι το τραγούδι θα εξήπτε το ερωτικό πάθος της Παρθενόπης (Hägg - Utas 2003, σελ. 231) ή του Μητίοχου ή και των δύο. Εδώ τραγουδιστής δεν είναι ένας δούλος, αλλά πιθανώς ο ίδιος ο ήρωας· ίσως εκμεταλλεύθηκε την ευκαιρία να επιδείξει και τα μουσικά του χαρίσματα

²⁷ Alvares και Renner 2001 σελ. 36-37.

ενώπιον της Παρθενόνης, του Πολυκράτους και των Σαμίων αυλικών, όπως στο συμπόσιο του Mertens-Pack³ 2622 είχε επιδείξει τη ρητορική του δεινότητα.

Μία πιο συγκεκριμένη πρόταση για την ένταξη του επεισοδίου στο μυθιστόρημα διατυπώνουν ο Hägg και ο Utas 2003 σελ. 43-44 και 230-232: στους στ. 181 κεξ. του τμήματος που σώζεται από το ποίημα του ‘Uḥṣurī παρουσιάζεται ο ‘αιιδός’ τής αυλής του Fuluqrāt (Πολυκράτους), Īfuqūs (Ίβυκος)· εκείνος σε ένα συμπόσιο (μάλλον το ίδιο του Mertens-Pack³ 2622) υμνεί την ομορφιά των δύο ηρώων, και μετά το τέλος του τραγουδιού του αφήνει από τα χέρια το μουσικό του όργανο (‘barbat’, από το ελλ. ‘βάρβιτος’). Τότε ο ήρωας Vāmiq σηκώνεται γοητευμένος, απλώνει το χέρι του και παίρνει – στο σημείο αυτό, στ. 192, το κείμενο διακόπτεται από χάσμα 15 περίπου στίχων, μετά το οποίο η αφήγηση έχει πλέον περάσει σε μία μακρά συζήτηση των συνδείπνων περί του ‘πρώτου εύρετοῦ’ του μουσικού οργάνου· βλ. για το περσικό κείμενο Hägg - Utas 2003 σελ. 104-107. Στο χαμένο λόγω του χάσματος περσικό κείμενο αντιστοιχεί κατα τον Hägg και τον Utas το ελληνικό τού σπαράγματός μας: [ο Μητίοχος παίρνει στα χέρια του τη λύρα], αρχίζει να παίζει, οι παριστάμενοι τον ενθαρρύνουν να τραγουδήσει, και εκείνος επιλέγει θέμα ερωτικό.

Στήλη Β’:

[ca. 2] . [ca. 5] [. [1-2] . . . ω . [.] ουτο[. [1-2] ωνυχι τῆ λαϊᾶ . [.] ρ . [[2-3] ης προσέκρουεν ελε[5 [1-2] . διαστήμασιν προση[. [1-2] . οὔτως εἰπόντος βο . [. [1-2] . καὶ πάντες α[ἰ]τουόντες αὐ[. [1-2] Μητίοχος ψαλμῶ τῆς λύρα[ς . [.] . νενφηνασε . . . λε . . . μολ[. . . . [10 π[ε]πειραμένος αλ[3-4]ενησκα[α . [.] ω προσηνη κ [.] . [

ηδ[.] . δὲ Πίτυος ἔρωτα κα[
 . [ca. 2] καὶ Δάφνης ὁμοιοτη[

Μετάφραση

... με το αριστερό (χέρι του) ... χτυπούσε [με το πλήκτρο από ελεφαντόδοντο;] ... σε διαστήματα ... αφού έτσι μίλησε, αναφώνησαν (;) ... και όλοι ζητώντας [του] να ... ο Μητίοχος περνώντας τα δάχτυλα πάνω από τις χορδές τής λύρας ... παρουσιάζοντας ... πεπειραμένος ... φιλικά (;) ... τον έρωτα της Πίτυος και [του Πανός ... και του Απόλλωνος] και της Δάφνης, ομοιότητα ...

Στήλη Β΄:

3: Οι Alvares και Renner σελ. 37 θεωρούν ότι το ']ωνυχι' είναι είτε το τέλος ενός συνθέτου ή η δοτική του 'όνυξ' με εσφαλμένη γραφή (ο γραφέας δεν διαπράττει γενικώς ορθογραφικά λάθη· πρβλ. πάντως το 'ενφηνας' αντί του 'έμφήνας' στον στ. 9). Αν πρόκειται για τη δεύτερη περίπτωση, θα είναι μέρος της λεπτομερούς περιγραφής του παιξίματος του μουσικού οργάνου.

4: Όπως παρατηρούν οι Alvares και Renner σελ. 37, το ρήμα 'προσκρούειν' δεν χρησιμοποιείται κανονικά για το παίξιμο μουσικού (εγχόρδου) οργάνου (ενώ σύνηθες είναι το 'κρούειν', 'κρούμα', πρβλ. το απόσπασμα από τον Αχιλλέα Τάτιο στην εισαγωγή στον πάπυρο). Για το τέλος του στίχου προτείνουν τη συμπλήρωση 'έλε[φαντίνω πλήκτρω', που βέβαια δεν μπορεί να θεωρηθεί ασφαλής. Άλλη δυνατότητα θα ήταν π.χ. το 'έλε[γε', ανταποδιδόμενο από το 'είπόντος' στον στ. 6.

6-7: Αν και η σύνταξη δεν είναι σαφής, φαίνεται ότι αφού κάποιος (ο Μητίοχος;) μίλησε, μία ομάδα ανθρώπων (τού) ζητεί κάτι, ίσως με φωνές (βλ. Alvares και Renner σελ. 38 για τη συμπλήρωση 'βοή[σαντες' στο τέλος του στ. 6). Το πιθανότερο λοιπόν είναι ότι οι παριστάμενοι (μάλλον στο συμπόσιο) ζητούν από τον Μητίοχο να κάνει αυτό που δηλώνεται στους στ. 8 κεξ., δηλ. να τραγουδήσει συνοδεύοντας το τραγούδι του στη λύρα.

9: Πιθανότατα 'ένφήνας (l. έμφήνας)', με υποκείμενο τον Μητίοχο. Στο τέλος του στίχου ο Alvares και ο Renner σελ. 38 προτείνουν τη συμπλήρωση 'μόλ[ις', ενώ ο Hägg (Hägg - Utas 2003 σελ. 42 και 44) προτιμά ένα τύπο της λέξεως 'μολπή'.

10: Η μετοχή, και πάλι με αναφορά στον Μητίοχο, μπορεί να έχει σχέση είτε με τη μουσική του εμπειρία είτε με τον έρωτα που έχει αρχίσει να δοκιμάζει (πρβλ. την ατυχή διακήρυξή

του στο Mertens-Pack³ 2622 στ. Β' 58-60: 'ἴσα|[σι δ' οἶ] ἤδη τοῦ παιδὸς (δηλ. του Ἐρωτα) πάθους εἰληφότες πείραν· ἐγὼ | [δέ γ' οὖ]πω – μηδὲ πειραθείην τὸ σύνολον')· βλ. Alvares - Renner σελ. 39-40, Hägg - Utas 2003 σελ. 44 (με παράλληλο από τον Ηλιόδωρο 3.17.3: 'πρῶτον καὶ ταῦτα πειρόμενον ἔρωτος'· ο λόγος είναι για τον Θεαγένη. Πρβλ. και Λόγγο 1.19.1: 'τοιαῦτα ὁ βέλτιστος Δάφνις ἔπασχε καὶ ἔλεγεν, οἶα πρῶτον γευόμενος τῶν ἔρωτος ἔργων καὶ λόγων').

11: Οι Alvares και Renner σελ. 38 προτείνουν τη συμπλήρωση 'αὔ[τ]ῶ προσηνή'· μήπως γίνεται λόγος για τη στάση της Παρθενόπης έναντι του Μητιόχου;

12: Οι Alvares και Renner σελ. 38 προτείνουν την αποκατάσταση 'ἤδ[ε]ι' ('ήξερε') ή και 'ἤδη' ('ήξερα'), ενώ το μάλλον αναμενόμενο 'ἤδε', πρόταση του Hägg, δεν μπορεί να αναγνωσθεί (Hägg - Utas 2003 σελ. 42, υποσ. 67).

Στο τέλος του στίχου πιθανότατα είναι η συμπλήρωση του Hägg (Hägg - Utas 2003 σελ. 42) 'κα[ῖ] Πανός'.

Η συμβολή του αποσπάσματος στη γνώση του μυθιστορήματος

Το απόσπασμα φαίνεται να επιβεβαιώνει τη στενή σχέση περσικής αποδόσεως και ελληνικού πρωτοτύπου, συνηγορεί λοιπόν και αυτό υπέρ της ανασυγκροτήσεως του δευτέρου βάσει της πρώτης. Κατά τα άλλα αποτελεί μία ακόμη μαρτυρία για τη σημασία της μουσικής και των μυθικών παραδειγμάτων ερώτων στο ελληνικό μυθιστόρημα. Η ως φαίνεται πυκνή χρήση τεχνικής ορολογίας της μουσικής θυμίζει το αντίστοιχο χωρίο του Αχιλλέως Τατίου (βλ. την εισαγωγή) και μπορεί να αποτελεί, όπως και σε εκείνον, στοιχείο ρητορικής επιτηδεύσεως.

Λολλιανού Φοινικικά

Το μυθιστόρημα στο οποίο ανήκει το κατωτέρω απόσπασμα μας ήταν ήδη γνωστό από σπαράγματα δύο διαφορετικών πατύρων, ένας εκ των οποίων κατ' ευτυχή σύμπτωση σώζει και το όνομα του συγγραφέως και τον τίτλο του έργου: πρόκειται για τα *Φοινικικά* κάποιου Λολλιανού, βλ. σχετικώς κατωτέρω. Βλ. τις επανεκδόσεις, Stephens - Winkler 1995 σελ. 314-357 και López Martínez 1998 αρ. XIV (19-20). Το έργο διακρινόταν από άμετρη εντυπωσιοθηρία και εν μέρει σκανδαλοθηρικό περιεχόμενο.

Το πρώτο εκδεδωμένο σπάραγμα του μυθιστορήματος, δημοσιευμένο το 1915, είναι το P.Oxy. XI 1368 (Mertens-Pack³ 1284.2), που χρονολογείται στον Β' / Γ' αι. (Cavallo 1996, σελ. 15 και 34). Το κείμενο είναι γραμμένο στην οπίσθια όψη του πατύρου, ενώ η εμπρόσθια πλευρά καταλαμβάνεται από φορολογικούς καταλόγους· σώζεται το άνω μέρος μιας στήλης, με ίχνη μόνον της προηγούμενης. Κάποιος Γλαυκέτης ταξιδεύει έφιππος μέσα στη νύκτα, όταν του εμφανίζεται το φάντασμα ενός νέου και του υποδεικνύει το σημείο όπου κείται το πτώμα του με εκείνο μιας ωραίας κόρης, επίσης δολοφονημένης· ως φαίνεται, το φάντασμα τον παρακαλεί να φροντίσει για την ταφή τους. Ο Γλαυκέτης κατανεύει και το φάντασμα εξαφανίζεται. Ο ήρωας φθάνει στην 'κόμην' που ήταν ο προορισμός του, και καταλύει σε ένα στάβλο· μόλις πέφτει να κοιμηθεί, κατεβαίνει στον στάβλο μία γυναίκα — εδώ το κείμενο τελειώνει. Η απόδοση στα *Φοινικικά* κατέστη δυνατή αφού έγινε γνωστός ο δεύτερος πάπυρος, και βασίζεται στο όνομα του ήρωα, βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 325. Για την ερμηνεία βλ. και Casanova 2010 σελ. 122-124.

Ο δεύτερος πάπυρος, P.Colon. inv. 3328 (Mertens-Pack³ 1284.3), ανήκει στη συλλογή του Πανεπιστημίου της Κολωνίας και η οριστική του έκδοση έγινε το 1972 από τον A. Henrichs. Πρόκειται για 46 σπαράγματα ενός παπυρικού κώδικα από τρία τουλάχιστον διαφορετικά του φύλλα· η σειρά τους δεν μπορεί να εξακριβωθεί με απόλυτη βεβαιότητα (βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 329-331). Πάντως σώζονται δύο εσωτερικοί τίτλοι βιβλίων του έργου (από τους οποίους μαθαίνουμε συγγραφέα και τίτλο), ένας του πρώτου, ο δεύτερος ενός από τα επόμενα βιβλία (που πρέπει να ήταν τουλάχιστον τρία). Ο πάπυρος είναι γραμμένος από δύο γραφείς ή ένα γραφέα που εναλλάσσει δύο τύπους γραφής, και μπορεί να χρονολογηθεί στο μέσον του Β' αι. μ.Χ. (Cavallo 1996 σελ. 15 και 34)

Σώζονται, περισσότερο ή λιγότερο αποσπασματικά, τέσσερις διαφορετικές σκηνές: πρώτα μία αιμαχία που διακόπτει προσωρινώς μία γιορτή γυναικών· αναφέρεται εδώ το όνομα του Γλαυκέτη. Βλ. για την ερμηνεία Casanova 2010 σελ. 124-125. Μετά μία ερωτική σκηνή: ένας πρωτοπρόσωπος αφηγητής εκθέτει πώς συναντήθηκε σε κρυφό δωμάτιο ενός πορνείου με

κάποια γυναίκα (οπωσδήποτε εταίρα) ονόματι Περσίδα και πρωτογνώρισε μαζί της τον έρωτα· η Περσίς θέλησε να του δώσει τα κοσμήματά της ως αμοιβή για την ‘διακόρησιν’ (A.2 recto 10)²⁸, και όταν εκείνος αρνήθηκε, κάλεσε τον Γλαυκέτη για διάφορες συνεννοήσεις. Μετά ο αφηγητής και η Περσίς πέρασαν τη νύκτα μαζί, μέχρι που ξημέρωσε και εμφανίσθηκε η μητέρα τής Περσίδος. Βλ. για την ερμηνεία Casanova 2010 σελ. 125-128. Η επόμενη σκηνή διαδραματίζεται στο άντρο ληστών (βλ. κατωτέρω) και είναι γεμάτη φρικαλεότητες: μετά από λογομαχία εμφανίζεται κάποιος ‘γυμνός περί[ζωμα περῑ έαυτῶ] ἔχων φοινικοῡ[ν]’ (B.1 recto 10), σχίζει το σώμα ενός ‘παιδός’ που έχει θυσιασθεί, εξάγει την καρδιά του, την ψήνει, την καρυκεύει και μοιράζει τα κομμάτια σε κάποιους ‘μουυμένους’ σε μία τελετουργία όρκου, ότι δεν θα προδώσουν· παρών είναι και κάποιος Ανδρότιμος. Βλ. τις παρατηρήσεις τού Casanova 2010 σελ. 128-130. Εδώ τελειώνει ένα βιβλίο, του οποίου όμως έχει χαθεί ο αριθμός. Στην αρχή του επομένου βιβλίου συνεχίζεται η σκηνή, με χονδροειδείς αναφορές σε διάφορες σωματικές εκκρίσεις των παρισταμένων, εν μέρει ως αντίδραση στην κατανάλωση της καρδιάς. Έπειτα επιστρέφουν και άλλοι στο ίδιο οίκημα, κλείνουν τις πόρτες, και ακολουθεί ευωχία και όργιο, μετά το οποίον οι περισσότεροι κοιμούνται, ενώ οι ‘ἐπ[ι τῶ]ν νεκρῶν [ταχθέντες ἔ]γδεκα’ (B.1 verso 22) αγρυπνούν. Τα μεσάνυκτα οι κύριοι του οικήματος γδύνουν τα σώματα ‘τῶν ἀποτε[θνηκότων]’ (στ. 24), πετούν τα πτώματα από τα παράθυρα, και ακολούθως μεταμφιέζονται και βάζουν τα πρόσωπά τους, άλλοι στα λευκά και άλλοι στα μαύρα, και εξέρχονται, ενώ ο Ανδρότιμος διερωτάται πώς θα αποδράσει. Πρόκειται λοιπόν για ομάδα ληστών, που διεξάγουν τελετουργία μνήσεως στο άντρο τους, κρατούν κάποιους, μεταξύ αυτών και τον Ανδρότιμο, αιχμαλώτους, και προς το τέλος του σωζομένου κειμένου μεταμφιέζονται και ξεκινούν κάποια ληστρική επιδρομή. Βλ. για περισσότερες λεπτομέρειες τα σχόλια της Stephens και του Winkler, και τον Casanova 2010 σελ. 130-134.

Για τον συγγραφέα τού έργου βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 316-318: το (ρωμαϊκό, πρβλ. το ‘Λόγγος’) όνομα απαντά τους παπύρους τής ρωμαϊκής εποχής, δεν αποκλείεται λοιπόν το έργο να είναι ένα εγχώριο προϊόν κάποιου αγνώστου μας συγγραφέως. Έχει όμως προταθεί και η ταύτιση του συγγραφέως των *Φοινικικῶν* με ένα γνωστό λόγιο του Β΄ μ.Χ. αι., τον μαρτυρούμενο σε επιγραφές καθώς και από τον Φρόνιχο, τον Φιλόστρατο και άλλους Εφέσιο σοφιστή Πόπλιο Ορδεώνιο Λολλιανό (P. Hordeonius Lollianus), πρώτο κάτοχο της δημόσιας έδρας ρητορικής στην Αθήνα. Για μία εξέταση των προταθέντων για την επαλήθευση ή διάψευση της υποθέσεως κριτηρίων - της γλώσσας των *Φοινικικῶν* και της πιθανότητας ένας μύστης της υψηλής παιδείας να είχε εκδώσει επωνύμως ένα κείμενο αυτού του είδους - βλ. Stephens - Winkler ό.π., οι οποίοι δεν θεωρούν την ταύτιση απίθανη (πρβλ. όμως τις αντιρρήσεις του Henrichs 2011 σελ. 315-316). Για τον τίτλο, που δεν αποτελεί εγγύηση ότι η

²⁸ Για τη χρήση τού όρου βλ. Casanova 2010 σελ. 125-126.

δράση εκτυλισσόταν κυρίως στη Φοινίκη (πρβλ. τα *Ἐφesiaκά* του Ξενοφώντος), βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 318-319 και Henrichs 2011 σελ. 314-315, για μία άλλη πρόταση ως προς τον χώρο δράσεως Stephens - Winkler 319-321 (αλλά πρβλ. και Casanova 2010 σελ. 133-135).

Δύο ζητήματα απησχόλησαν ιδιαίτερος την έρευνα μετά τη δημοσίευση του πατύρου της Κολωνίας: πρώτον, το κατά πόσον η διαδικασία θυσίας, μύθεως και ανθρωποφαγίας τού B.1 recto απηχεί αληθινές θρησκευτικές τελετουργίες ή είναι στοιχείο αμιγώς λογοτεχνικό (και άρα η θυσία τού 'παιδός' ίσως δεν είναι παρά σκηνοθετημένη, όπως στην περίπτωση της Λευκίπης στον Αχιλλέα Τάτιο, 3.15-22). Το ερώτημα είναι ιδιαίτερης σημασίας και για την ερμηνεία των προθέσεων του Λολλιανού ως συγγραφέως· βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 314-315. Έπειτα, οι ομοιότητες της σκηνής του B.1 verso με τον Απουλήιο, *Met.* 4.8 και 22, ομοιότητες που υπέδειξαν πρώτοι (ανεξαρτήτως ο ένας από τον άλλο) ο Jones 1980 και ο Winkler 1980· βλ. και Stephens - Winkler 1995 σελ. 322-325. Στον Απουλήιο ο μεταμορφωμένος σε όνο Λούκιος κρατείται στο σπήλαιο των ληστών· εκεί οι ληστές συγκεντρώνονται, δειπνούν και πίνουν ασυγκράτητα, πέφτουν για σύντομο ύπνο και αργότερα, μέσα στη νύκτα, ξεκινούν για νέες περιπέτειες, εν μέρει μεταμφιεσμένοι ως φαντάσματα (8.22.5: *et ecce nocte promoti latrones expergiti castra commovent instructique varie, partim gladiis armati, partim in lemures reformati concito se gradu proripiunt*). Και στα δύο χωρία υπάρχει επιπλέον αναφορά στους Λαπίθες και τους Κενταύρους, αν και σε κάπως διαφορετικά συμφραζόμενα: στα *Φοινικικά* ο λόγος είναι για ένα κύπελλο, πάνω στο οποίο απεικονιζόταν η μάχη τους (P. Colon. inv. 3328, B.1 verso 13-15: 'εἶς ποτ[ή]ριον ὃ μέγιστον [ἦν.] | ἐκάλουν δ' αὐτὸ [ἐ]κείνοι κ[. Κενταύρων ὡ]ς ἔμο[ι] δ[ο]κεῖ, καὶ Λαπιθ[ῶν μά]χη ἐν τούτῳ ἐπ[ε]ποίητο')· στον Απουλήιο ο αφηγητής Λούκιος συγκρίνει το δείπνο των ληστών με το γαμήλιο γεύμα που υπήρξε αφορμή της μυθολογικής μάχης (*Met.* 4.8.5: *ac iam cetera semiferis Lapithis [c]jenan<t>ibus Centaurisque similia*). Για το ερώτημα αν ο ένας συγγραφέας μιμείται τον άλλο ή (το πιθανότερο) και οι δύο ακολουθούν κοινό πρότυπο, ίσως το χαμένο έργο του 'Λουκίου τοῦ Πατρώως' (βλ. εδώ, εισαγωγή στον Όνο), βλ. Stephens - Winkler 1995 ό.π. και Henrichs 2011 σελ. 316-318. Και γενικότερα όμως, ο τόπος των *Φοινικικῶν* θυμίζει περισσότερο το ρωμαϊκό παρά το ελληνικό αισθηματικό μυθιστόρημα· για τη σημασία τῆς διαπιστώσεως αυτής για την ιστορία τού αρχαίου μυθιστορήματος βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 7.

P. Oxy. 4945

Ο τρίτος μάρτυρας αυτού του μυθιστορήματος είναι το P.Oxy. LXXIII 4945 (Mertens-Pack³ 1284.31), που εξέδωσε ο D. Obbink το 2009. Το κείμενο είναι γραμμένο στην εμπρόσθια όψη

του παύρου, με την οπίσθια άγραφη. Σώζεται το μεγαλύτερο μέρος μιας στήλης (41 στίχοι), με απώλειες όμως από όλες τις πλευρές, ιδίως στο κάτω μέρος· λόγω των απωλειών δεν μπορεί να ορισθεί με βεβαιότητα ούτε το ύψος (δηλ. ο αριθμός στίχων) ούτε το πλάτος (δηλ. ο αριθμός γραμμμάτων των στίχων) της στήλης. Επί τη βάσει των καλύτερα διατηρημένων μερών ο Obbink 2009 σελ. 103-104 υπολογίζει 30-35 γράμματα για κάθε στίχο. Η γραφή, του ‘αυστηρού ρυθμού’, μπορεί να χρονολογηθεί στο πρώτο τέταρτο του Γ΄ αι. μ.Χ. ή λίγο αργότερα (Obbink σελ. 104). Απαντά η διαίρεση και η άνω τελεία, το προσγεγραμμένο ιώτα παραλείπεται, οι τύποι γράφονται εκ πλήρους, χωρίς έκθλιψη.

Η απόδοση στα *Φοινικικά* βασίζεται στο όνομα ‘Γλαυκέτην’ (στ. 21) και μπορεί να θεωρηθεί εντελώς ασφαλής (βλ. τη γενική εισαγωγή εδώ). Ύφος και περιεχόμενο του κειμένου, στον βαθμό που προκύπτουν από το σπάραγμα, συνάδουν με ό,τι γνωρίζουμε για τον Λολλιανό και το έργο του.

Δυστυχώς παρά την έκταση του σπαράγματος τα χάσματα μας εμποδίζουν να σχηματίσουμε σαφή εικόνα για το περιεχόμενο· η δυσκολία επιτείνεται από τη θεματική εκζήτηση που είναι χαρακτηριστικό του Λολλιανού. Ως φαίνεται, πάντως, στους στ. 1-14 έχουμε μία ενιαία σκηνή, με παρόντες μία γριά (στ. 3), μία ‘παιδίσκη’ (στ. 9), την ‘Άργιννα’ (στ. 11), και μία ομάδα ανθρώπων (στ. 7: ‘οί μὲν’), προς τους οποίους αντιδιαστέλλεται ένα αρσενικό πρόσωπο (στ. 11: ‘τῷ δέ’). Στους στίχους αυτούς απαντούν επιπλέον το ‘μυρρινης’ (στ. 6) και το ‘μυελου’ (στ. 5), ‘μυελος’ (στ. 10), για τα οποία ο Obbink 2009 σελ. 105-106 και 109-110 αμφιβάλλει αν πρόκειται περί κυρίων ονομάτων ή προσηγορικών. Κάπως ασφαλέστερη είναι η ερμηνεία μόνον των στ. 11-14: ο ανώνυμος άρρην αισθάνεται έρωτα για την Άργιννα, αν και εκείνη είναι ωχρή και φαίνεται κοντά στον θάνατο· προκύπτει λοιπόν ότι η Άργιννα είναι η ‘παιδίσκη’ τού στ. 9, για την οποίαν φαίνεται να γίνεται η παρατήρηση ότι μοιάζει να πρόκειται να πεθάνει (βλ. το σχόλιο του Obbink στον στίχο). Στους στ. 15-25 έχουμε μία σχετικά κατανοητή ενότητα: ο ανώνυμος του στ. 11 αγρυπνεί, βασανισμένος από τον πόθο για την Άργιννα, τελικώς εκμυστηρεύεται το πρόβλημα σε κάποιον φίλο του (στ. 16) και του ζητεί να κανονίσει κάτι με τον Γλαυκέτη, χωρίς αμφιβολία μία συνάντηση με τη νέα· από τους στ. 25-27 προκύπτει ότι η συνεννόηση γίνεται και ο Γλαυκέτης συμφωνεί να βοηθήσει. Μετά το σημείο αυτό (στ. 28 μέχρι τέλους) δεν μπορεί πλέον να εξαχθεί το νόημα των στίχων· ενδιαφέρον έχει το ‘κατασφαττ[]’ του στ. 29, ίσως αναφορά σε θυσία (Obbink, σελ. 106 και 113).

Ως προς την πρώτη σκηνή του παύρου (στ. 1-14) ο Obbink διατυπώνει την υποψία ότι ίσως περιγράφεται μία μαγική τελετουργία, κατά την οποίαν χρησιμοποιείται ο μυελός (βλ. τα σχόλιά του στους στ. 3, 4, 5 και 6). Οι παριστάμενοι στη σκηνή (στ. 7) ίσως είναι οι ληστές

του P.Colon. inv. 3328, το γνωστό από τον πάπυρο αυτό άντρο τους ο χώρος όπου διεξάγεται η τελετουργία (Obbink 2009 σελ. 105-106 και σχόλια στους στ. 3 και 7).

Μία συμβολή στην ερμηνεία και την αποκατάσταση του κειμένου οφείλεται στον Casanova 2014: κατά τη γνώμη του, όντως το σπάραγμα αρχίζει με μαγική τελετουργία, εκτελούμενη από τη γριά του στ. 3 με τη χρήση μυελού κάποιου ζώου (σελ. 121-123). Αντικείμενο της μαγείας είναι η Άργιννα, σκοπός να απαλλαγεί από τον έρωτά της για τον άνδρα του στ. 11, ο οποίος είναι και αυτός παρών στη σκηνή· όμως η μαγεία κατά λάθος τον κάνει και εκείνον να ερωτευθεί την Άργιννα (σελ. 127), οπότε χάνει τον ύπνο του κτλ. (στ. 15 κεξ.). Την ερμηνεία του αυτή ο Casanova θεμελιώνει με κατάλληλες συμπληρώσεις των χασμάτων (βλ. σελ. 123-125). Ως προς το αν ο εραστής τής Άργιννας είναι ένας από τους ληστές του P.Colon. inv. 3328, ο Casanova θεωρεί ότι αυτό δεν μπορεί ούτε να αποδειχθεί ούτε να αποκλεισθεί (σελ. 127-128 και 130).

Σε γενικές γραμμές ανάλογη, με αποκλίσεις όμως, είναι και η ερμηνεία τής López Martínez και της Ruiz-Montero 2019, σελ. 1227: συμφωνούν με την άποψη του Obbink ότι την κύρια ομάδα τής πρώτης σκηνής αποτελούν οι ληστές του παπύρου τής Κολωνίας· αυτοί έχουν κατά τη López Martínez και τη Ruiz-Montero ζητήσει τη συνδρομή μιας γριάς μάγισσας για να αναζωογονήσει μία νέα (την Άργιννα) που φαίνεται νεκρή. Τα μαγικά εκείνης όμως κάνουν ένα τους να ερωτευθεί την κοπέλα· η συνέχεια όπως ανωτέρω. Βλ. και τις ερμηνευτικές προτάσεις τους στις σελ. 1242-1245.

Ας σημειωθούν τέλος και οι αναλογίες του νέου αποσπάσματος με τον Απουλήιο που εντοπίζουν ο Cioffi και η Trnka-Amrhrein 2010: υιοθετώντας την ερμηνεία τής λέξεως ‘μυρρινής’ στον στ. 6 ως κυρίου ονόματος (βλ. ανωτέρω) και την υπόθεση του Obbink ότι ίσως πρόκειται περί της γυναίκας που προμηθεύει τα απαραίτητα για την τελετουργία, παραβάλλουν τη νεαρή θεραπαινίδα (*ancillula*) *Myrrhine*, η οποία στο *Met.* 2.24.8 προστάσσεται να εφοδιάσει τον Thelypron με ‘*lucernam et oleum*’. Στο ίδιο επεισόδιο εντοπίζουν και άλλες, πιο απομακρυσμένες αναλογίες με το απόσπασμά μας και συνάγουν γενικότερα συμπεράσματα ως προς τη σχέση Απουλήιου και Λολλιανού. Βλ. όμως τις δικαιολογημένες αντιρρήσεις τού Casanova 2014 σελ. 120.

]..[.]. . . .[

] .ωρ. . . .[. .].[

]τραπται· ή δὲ γραυς ητ[

] . υπεν ὡς δὴ ἐπισταμε[ν

5 το]ῦ μυελοῦ ἀναστραφέν[τος
] . . ἰδε μυρρίνης ὕδατ[
] . ν· καὶ οἱ μὲν ἐξήεσα[ν
] τὴν κεφαλὴν κα . [
 ἐ]φύκει ἡ παιδίσκη ἀπο . [
 10] . . μυελὸς ἀποστραφεὶς α[.] . [
] ν· τῷ δὲ Ἄργιννα ἐξέκαε τὸ σ[τῆθος
] γὰρ ὠχρὰ καὶ ἀποθνήσκειν δο[
] η ὅμως αὐτῷ ἐφαίνετο· ἐπεὶ κα[
] ν ἔρωτος ὑπέκκαυμα προσέλαβ[ε
 15] μὲν οὖν ἀγρυπνῶν τῆς νυκτ[ὸς
 ἐ]λεγ[ε πρὸς] τίνα τῶν ἑαυτοῦ ἐτα[ίρων
] . υ[.] . τε ἐμοὶ αὕτη ἡ γυνὴ οἱ[
] . μη καὶ οὕτως ἐχούση π . [
 γ]ὰρ συνγένωμαι, ῥᾶιον δοκ . [
 20] . ι· ἀλλὰ ἄπιθι καὶ ἀπάγγελ[λε
] Γλαυκέτην, ὅπως . ο[
] τὴν ἐσπέραν ἐρημία[
] ν καὶ αὐτόν, εἰ τούτου . [
] οὐχ ἦττον ἢ εἰ ζω . . [
 25] . · ὁ μὲν δὴ ταῦτα προστ[
] . ἠγγελλεν· ὁ δὲ προσ[
 ὠ]μολόγησεν οὕτω πο . [
] εἰνεῖν τὴν ε . . [
] κατασφατ[
 30] ετην ἀπο[

]ν καὶ τελ[
] . πει τη .[
] .σθατ .[
] . . ηνικ[
 35] .υτης αγ[
] . ὑποτο[
]ε καὶ κ[
] .υτοι[
]εας· ευ .[
 40]σετ . . [
] . . .[

Μετάφραση

- - - έχει στραφεί. Και η γριά - - - είπε (;) - - - αφού στράφηκε ο μυελός - - - νερό μυρσίνης - -
 - κι εκείνοι μεν έβγαιναν έξω - - - το κεφάλι κάλυψαν (;) - - - η κοπέλα έδινε την εντύπωση
 ότι [θα πεθάνει] - - - ο μυελός αφού στράφηκε - - - εκείνου όμως η Άργιννα τού 'καιγε τα
 σωθικά - - - γιατί [ενώ ήταν] ωχρή και [έμοιαζε] κοντά στο θάνατο, ωστόσο σ' εκείνον
 φαινόταν [ωραία;]· επειδή - - - πήρε καύσιμο του έρωτα - - - [εκείνος] λοιπόν ξαγρυπνώντας
 τη νύχτα - - - έλεγε προς ένα από τους συντρόφους του - - - 'σ' εμένα αυτή η γυναίκα - - -
 [εάν] ακόμη και σ' αυτή της την κατάσταση δεν - - - [αν] πάω μαζί της, ευκολότερα νομίζω -
 - - · πήγαινε όμως και πες - - - [στον] Γλαυκέτη, για να - - - το βράδυ στην ερημιά (;) - - - και
 τον ίδιον, αν αυτό - - - όχι λιγότερο παρά αν ζώντας / ζωντανό - - -.' εκείνος λοιπόν αυτά
 προς [τον Γλαυκέτη;] - - - έλεγε· αυτός δε - - - συμφώνησε έτσι [να κάνει;] - - - σφάζοντας - -
 -

στ. 2: Ο Henrichs στον Obbink 2009 σελ. 109 προτείνει τη συμπλήρωση '[ύ]δωρ',
 παραβάλλοντας τον στ. 6. Σύμφωνος και ο Casanova 2014 σελ. 125.

στ. 3: Ο Obbink στο σχόλιο συμπληρώνει '[άνέσ]τραπται'· ως υποκείμενο ενδείκνυται το '[ό
 μυελός]', βλ. López Martínez – Ruiz-Montero 2019 σελ. 1229 και 1232. Βλ. κατωτέρω,
 σχόλιο στον στ. 5.

στ. 5: Για την ερμηνεία του σημαντικού, ως φαίνεται, αυτού όρου (πρβλ. και στ. 3 με το σχόλιο και στ. 10) βλ. το σχόλιο του Obbink: πλην της περιπτώσεως να πρόκειται για (αμάρτυρο) κύριο όνομα (που δικαιολογημένα απορρίπτει ο Casanova 2014 σελ. 121-122), ο Obbink εξετάζει τις σημασίες ‘μυελός’ και ‘εγκέφαλος, μυαλό’, και εικάζει ότι με το ρήμα ίσως δηλώνονται κάποιες τελετουργικές κινήσεις στο πλαίσιο της ‘συμπαθητικής μαγείας’. Τη σκέψη αυτή αναπτύσσει ο Casanova σελ. 121-123: ο μυελός εξαγόμενος από το οστό συστρέφεται· με όμοιο τρόπο ας ‘εξαχθεί’ και ο ανεπιθύμητος έρωτας από την κοπέλα. Τα παράλληλα για τη χρήση αυτή τού μυελού είναι όμως πολύ σπάνια και αμφίβολα, βλ. Obbink και Casanova ό.π.: López Martínez – Ruiz-Montero 2019 σελ. 1232-1233 και 1233-1234.

στ. 6: Για την πιθανότητα να πρόκειται περί ειδικού, αρωματισμένου νερού με υποτιθέμενες μαγικές ιδιότητες βλ. Casanova 2014 σελ. 120-121 και 126, με παράλληλο το μεσαιωνικό ‘Acqua degli Angeli’. Για τη χρήση της μυρτιάς στην αρχαία ιατρική βλ. López Martínez – Ruiz-Montero 2019 σελ. 1234-1235.

στ. 8: Κατά το σχόλιο του Obbink στο τέλος τού στίχου πρέπει να αποκατασταθεί τύπος τού ρήματος ‘καλύπτω’, π.χ. ‘τὴν κεφαλὴν καλ[υψάμενος’: κάποιος καλύπτει το κεφάλι του εις ένδειξιν πένθους, ή ίσως καλύπτει το κεφάλι κάποιου άλλου, π.χ. του κοριτσιού του στ. 9. Ο Casanova σελ. 126 δέχεται τη συμπλήρωση της μετοχής, ερμηνεύει την κίνηση όμως ως ένδειξη αιδούς, με αναφορά στον *Ίππόλυτον Καλυπτόμενον* τού Ευριπίδου (κατά τη γνώμη τού Casanova ο άγνωστος αποστρέφει έτσι το βλέμμα του διακριτικά από τις περιποιήσεις που παρέχονται στην κατάκοιτη Άργιννα· πρβλ. τη συμπλήρωσή του για τους στ. 6-7, ‘ιδὲ μυρρίνης ὕδατ[ί με χρίουσαν | τὸν κόλπ]ον’).

στ. 9: Ο Obbink συμπληρώνει ‘ἐ]ώκει ή παιδίσκη ἀποθ[νήσκειν’.

στ. 9-11: Επί τη βάσει των προτάσεων του Obbink ο Casanova 2014 σελ. 124 και 126 συμπληρώνει ‘[με]τὰ δὲ τοῦτ]ο ὁ μυελὸς ἀποστραφεὶς ἄ[λ]λ[ο] τι | ἐπόησε]ν’· το ‘ἄλλο τι’ που προκάλεσε ο μαγικός μυελός ήταν ο έρωτας του ανωνύμου του στ. 11 για την Άργιννα.

στ. 11: Η συμπλήρωση ‘τὸ σ[τήθος] ανήκει στον G. M. Browne (στο σχόλιο του Obbink). Ο Obbink μνημονεύει ως δυνατή και την ερμηνεία ‘ἐξεκάετο’, με υποκείμενο την Άργιννα, η άλλη εκδοχή είναι όμως προτιμότερη.

στ. 12-13: Οι ερμηνευτές συμφωνούν ως προς το γενικό νόημα των δύο στίχων, αν και διαφωνούν σε λεπτομέρειες της αποκαταστάσεως. Βλ. π.χ. Casanova σελ. 124: ‘[μᾶλλον] γὰρ ὠχρὰ καὶ ἀποθνήσκειν δο[κούσα], | [καλλίστ]η ὅμως αὐτῷ ἐφαίνετο’.

στ. 14: Για τη φράση ‘ἔρωτος ὑπέκκαυμα’ βλ. τα παράλληλα που προσάγει ο Obbink στο σχόλιό του (Ξενοφών ο Αθηναίος, Αχιλλεύς Τάτιος).

16: Οι βέβαιες συμπληρώσεις από το σχόλιο του Obbink.

στ. 17: Ο Obbink, με τη συμβολή του Browne και του Henrichs, προτείνει τη συμπλήρωση '[φίλε ἠ]δύ[τ]ατε'. Ο Casanova σελ. 124 και 127-128 προτιμά το 'ὦ γλυ]κύ[τ]ατε'. Για το τέλος του στίχου ο Obbink αναφέρει την πρόταση του Browne 'οἰ[στρεῖ]'

στ. 18-19: Ο Obbink προτείνει τη συμπλήρωση '[εἶη δὲ αὐτ]ῆ μὴ καὶ οὕτως ἐχούση πά[θος ἐρωτικόν]. Ο Casanova σελ. 128 χαρακτηρίζει τη συμπλήρωση του Obbink ακατανόητη και αντιπροτείνει (πρβλ. και σελ. 124) '[οὐ | τῆ κακῆ φ]ήμη καὶ οὕτως ἐχούση πλ[εῖον πι]στεύω' (σελ. 125: 'alla sua cattiva fama, ache se è così, io non dò troppo credito' η κακή φήμη της Ἀργιννας έχει σχέση με το επιτήδευσμά της).

στ. 19-20: Ο Casanova 2014 σελ. 124 και 128 προτείνει τη συμπλήρωση '[ἂν γ]ὰρ συγγένωμαι, ῥάϊον δοκῶ [αὐτὴν | ἰάσεσθ]αι': η 'αρρώστια' της Ἀργιννας είναι ο έρωτάς της για τον ομιλητή, η 'θεραπεία' η συνεύρεσή τους.

στ. 27: Σχεδόν βέβαιη η συμπλήρωση του Obbink στο σχόλιό του '[ὠ]μολόγησεν οὕτω ποι[ή]σειν] ἢ ποιή[σειν]'

Η συμβολή τού παπύρου στη γνώση τού μυθιστορήματος

Παρά την αβεβαιότητα της ερμηνείας, η ατμόσφαιρα του σπαράγματος, με ληστές (;), μαγεία και ερωτικές πλεκτάνες, δεν διαφέρει από εκείνη των άλλων δύο αποσπασμάτων. Η σχετική θέση τού αποσπάσματος δεν μπορεί να καθορισθεί (για μία αβέβαιη πρόταση βλ. Obbink 2009 σελ. 106): φαίνεται πιθανόν ότι το μυθιστόρημα απετελείτο από σειρά χαλαρά συνδεδεμένων μεταξύ τους επεισοδίων. Ως συνδετικός κρίκος εμφανίζεται πάντως ο Γλαυκέτης.

Η παρουσία τής μαγείας (αν είναι ορθή η ερμηνεία των πρώτων στίχων, βλ. την εισαγωγή) αποτελεί ένα αξιοσημείωτο κοινό στοιχείο με τις *Μεταμορφώσεις* τού Απουληίου· βλ. σχετικώς Casanova 2014 σελ. 130.

Το παπυρικό απόσπασμα P.Oxy. 4762 (Mertens-Pack³ 2630.01) εκδόθηκε στον τόμο LXX των Παπύρων της Οξυρύγχου, το 2006 (Obbink 2006 σελ. 22-29). Το λογοτεχνικό κείμενο είναι γραμμένο στην οπίσθια όψη (verso), ενώ η εμπρόσθια (recto) περιέχει ένα κατάστιχο λογαριασμών. Πρόκειται λοιπόν για μία περίπτωση επαναχρησιμοποιημένου παπύρου, με το κείμενο του verso ως δεύτερη χρήση. Αξιοσημείωτο είναι το μικρό ύψος του κυλίνδρου (όπως διαμορφώθηκε για το λογοτεχνικό κείμενο), μόλις 9,2 εκ., και το ανάλογο αυτού ύψος και πλάτος της μιας σωζόμενης στήλης. Για τα λίγα γνωστά παράλληλα τέτοιων διαστάσεων βλ. Obbink 2006 σελ. 22 και Puglia 2013 σελ. 93-95· ο Obbink εκφράζει την υπόνοια ότι το μικρό μέγεθος διευκόλυνε τη μεταφορά του βιβλίου αλλά και τη γρήγορή του απόκρυψη, δεδομένου του πορνογραφικού χαρακτήρα του περιεχομένου. Ο Stramaglia 2010 σελ. 184 (με τον οποίον συμφωνεί και ο Puglia 2013 σελ. 103) θεωρεί πιθανόν το εύκολο στον χειρισμό βιβλίο να προοριζόταν εν μέρει για τις κατά μόνας απολαύσεις του αναγνώστη. Ο Puglia 2013 σελ. 94-95 χρησιμοποιεί επίσης το μικρό μέγεθος ως επιχείρημα υπέρ της ερμηνείας του κειμένου ως ημιμετρικού ή και εξ ολοκλήρου εμμέτρου (βλ. κατωτέρω), εφόσον τα παράλληλα αφορούν ως επί το πλείστον σε κείμενα ποιητικά. Παρά τη χρήση του verso, το κείμενό μας είναι γραμμένο από επαγγελματία βιβλιογράφο, στον λεγόμενο 'αυστηρό ρυθμό' (βλ. Del Corso 2006 σελ. 94, αρ. 244). Στο κείμενο απαντά μία απόστροφος για να δηλωθεί η έκθλιψη (στ. 7), μία μέση στιγμή (στ. 14), και δύο παράγραφοι (στ. 4-5 και 12-13)· το προσγεγραμμένο ιώτα σημειώνεται μία φορά (στ. 7), αλλά παραλείπεται στη δεύτερη περίπτωση όπου αναμενόταν (στ. 12). Ο Obbink 2006 σελ. 22 χρονολογεί το κείμενο στον 7^ο αιώνα μ.Χ.

Παρά τη μικρή έκταση του αποσπάσματος και το πλήθος των προβλημάτων στην αποκατάσταση και ερμηνεία του κειμένου (βλ. τα σχόλια εδώ και πρβλ. Obbink 2006 σελ. 23-24), φαίνεται βέβαιο ότι πρόκειται για μία σκηνή ερωτικής συνευρέσεως μιας γυναίκας (βλ. τις μετοχές θηλυκού γένους στους στ. 3, 5 και 8) με ένα όνο (βλ. στ. 5). Στο κείμενο ομιλεί η γυναίκα, απευθυνόμενη πρώτα σε μία ομάδα άγνωστης ταυτότητας (στ. 2-3), έπειτα στον όνο (στ. 9 κεξ.), ενώ ο τελευταίος σιωπά· στον ευθύ λόγο παρεμβάλλεται μία παρατήρηση αναφερόμενη στους δύο πρωταγωνιστές σε τρίτο πρόσωπο, επομένως σχόλιο ενός αφηγητή (στ. 4/5-8)²⁹. Στην αρχή του κειμένου η γυναίκα ομολογεί την ερωτική της έξαψη (στ. 1-4)· ο αφηγητής παρεμβαίνει και διηγείται ότι η γυναίκα πλαγιάζει με τον όνο (στ. 4/5-8)· εκείνη τώρα λαμβάνει πάλι τον λόγο και σχολιάζει τα της ερωτικής πράξεως (στ.

²⁹ Βλ. Stramaglia 2010 σελ. 179.

9-15). Στο σημείο αυτό, στη μέση μιας φράσεως, το κείμενο διακόπτεται. (Για την εν μέρει διαφορετική ερμηνεία του West και του Puglia βλ. στη συνέχεια.)

Αρκετές συζητήσεις έχει προκαλέσει η ειδολογική κατάταξη του κειμένου. Ας σημειωθεί εκ προοιμίου ότι είναι σχεδόν βέβαιο ότι δεν πρόκειται για μυθιστόρημα, γι' αυτό και στην σειρά των κειμένων της παρούσης εργασίας έχει καταταχθεί τελευταίο (βλ. στο τέλος του κεφαλαίου). Αφετηρία της προσπάθειας κατατάξεως απετέλεσε, όπως είναι εύλογο, η ομοιότητα της σκηνής που σώζει ο πάπυρός μας με τη σκηνή συνευρέσεως γυναίκας με τον μεταμορφωμένο σε όνο πρωταγωνιστή των *Μεταμορφώσεων* του Απουληίου, Λούκιο (*Met. X 19-22*)· και το αντίστοιχο επεισόδιο στο ψευδο-Λουκιάνειο έργο *Λούκιος ἢ Ὄνος* (50-51).

Για τη σχέση μεταξύ των δύο αυτών έργων και το χαμένο σύγγραμμα που φαίνεται να ήταν το κοινό τους πρότυπο, τις μαρτυρούμενες από τον Φώτιο (*Βιβλιοθήκη*, κώδικας 129) *Μεταμορφώσεις* ενός 'Λουκίου Πατρέως', βλ. π.χ. Harrison 1996 σελ. 500-502· Zanetto 2010 σελ. 52-53: κατά την επικρατέστερη θεωρία, το ψευδο-Λουκιάνειο έργο είναι επιτομή των χαμένων *Μεταμορφώσεων* (ή ενός μέρους τους μόνον)· αυτές από την άλλη απετέλεσαν και το πρότυπο του Απουληίου, που όμως πλάτυνε και διασκεύασε το υλικό με μεγάλη πρωτοτυπία, προσθέτοντας νέα επεισόδια, παρένθετες ιστορίες και αλλάζοντας ριζικά το τέλος.

Και τα δύο σωζόμενα έργα αφηγούνται, ως γνωστόν, την ιστορία ενός νεαρού που μεταμορφώνεται από μάγια σε όνο. Ο κεντρικός ήρωας και αφηγητής, Λούκιος, φθάνει στην Υπάτη της Θεσσαλίας, την ξακουστή πόλη της μαγείας. Εκεί από περιέργεια και πόθο να γνωρίσει τον μαγικό αυτόν κόσμο επιζητεί να μεταμορφωθεί σε πουλί, όμως από ένα λάθος φίλτρο παίρνει τη μορφή όνου. Τότε αρχίζει η οδύσσεια του μεταμορφωμένου πρωταγωνιστή, με μια σειρά από περιπλανήσεις και κωμικές περιπέτειες. Στο τέλος βέβαια ανακτά την ανθρώπινη μορφή του, στο ελληνικό έργο με δικές του ενέργειες, στον Απουλήιο χάρη στην παρέμβαση της θεάς Ίσιδας.

Η σκηνή που μας ενδιαφέρει εδώ ανάγεται χωρίς αμφιβολία στο κοινό ελληνικό πρότυπο, εφόσον μαρτυρείται και στα δύο σωζόμενα έργα: Λαμβάνει χώρα προς το τέλος του έργου (και άρα των περιπετειών του Λουκίου), όταν μία όμορφη και πλούσια κυρία καταλαμβάνεται από ερωτική επιθυμία για τον γάιδαρο και πληρώνει για να την ικανοποιήσει. Την πρώτη τους νύκτα μαζί γδύνεται και αρωματίζεται, αρωματίζει και τον ίδιο, και προσπαθεί με γλυκόλογα και φιλία να τον σαγηνεύσει. Ο Λούκιος / όνος, διστακτικός στην αρχή, φοβάται μήπως το μεγάλο μέγεθος του πέους του την σκοτώσει, ωστόσο η γυναίκα τού αποδεικνύει εμπράκτως ότι ο φόβος του είναι αβάσιμος· έτσι περνούν όλη εκείνη τη νύκτα μαζί και η 'σχέση' συνεχίζεται και αργότερα.

Τις κύριες ομοιότητες μεταξύ της σκηνης που μόλις αναφέραμε και του αποσπάσματός μας σχολιάζουν π.χ. η May 2010 και ο Zanetto 2010³⁰: Είναι τα φιλιά και τα λόγια της γυναίκας προς τον όνο ως προανάκρουσμα της συνευρέσεως, η κοινή κατάκλιση των δύο, το θέμα της διεισδύσεως κατά τη συνουσία (για το κείμενο του παπύρου βλ. κατωτέρω· πρβλ. Λουκιον ἢ Ὀνον 51: εἶτά με κατεφίλησε καὶ οἶα πρὸς αὐτῆς ἐρώμενον καὶ ἄνθρωπον διελέγετο - - - κάγῳ - - - κλίνομαι - - - ἢ γὰρ γυνὴ - - - ὥσπερ ἀνδρὶ παρακειμένη περιβάλλεταιί με καὶ ἄρασα εἴσω ὄλον παρεδέξατο· Απουλ. Met. X 21: *tunc exosculata pressule, non qualia in lupanari solent basiola iactari - - - sed pura atque sincera instruit et blandissimos adfatus: ‘Amo’ et ‘Cupio’ et ‘Te solum diligo’ et ‘Sine te iam vivere nequeo’ - - - reclinat facile - - - quo pacto - - - mulier tam vastum genitale susciperet - - - artissime namque complexa totum me prorsus, sed totum recepit*)³¹.

Οι ίδιοι μελετητές όμως εφιστούν την προσοχή και στις σημαντικές διαφορές που παρατηρούνται³²: στον πάπυρο η γυναίκα εκφράζει στην αρχή (ειλικρινή ή όχι) δισταγμό για την πορεία των πραγμάτων (στ. 10-12: ‘μέ|νε, κατὰ μεικρόν· μὴ | ὄλην ἔσω βάλης’), ενώ στον ψευδο-Λουκιανό και τον Απουλήιο μόνον ο όνος τρέφει τέτοιες ανησυχίες, που γρήγορα καθησυχάζει η έμπειρη κυρία. Γενικότερα στο επίκεντρο της διηγήσεως στον πάπυρο είναι η γυναίκα και όχι ο όνος (για τον οποίον δεν έχουμε και τρόπο να γνωρίζουμε αν είναι μεταμορφωμένος άνθρωπος ή γνήσιο ζώο). Επίσης, η αφήγηση στον πάπυρο είναι τριτοπρόσωπη και όχι πρωτοπρόσωπη όπως στα δύο πλήρη έργα (και πιθανότατα και στο χαμένο τους πρότυπο, βλ. May 2010 σελ. 60). Τέλος υφολογικός και γλωσσικός ο πάπυρος δεν βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με τον Απουλήιο ή τον ψευδο-Λουκιανό.

Ένα χαρακτηριστικό του παπυρικού κειμένου που είναι απαραίτητο να ληφθεί υπ’ όψιν στη συζήτηση περί της ακριβούς του φύσεως πρέπει να προστεθεί σε αυτό το σημείο: Ο P.J. Parsons διέκρινε στις γρ. 9-12 δύο ‘κωμικούς’ ιαμβικούς τριμέτρους, βλ. το σχόλιο του Obbink 2006: ‘οὐαί, παχεῖα καὶ μεγάλη ἔστιν, ὡς δοκός. / μένε, κατὰ μικρόν· μὴδ’ ὄλην ἔσω βάλης’. Ο Obbink 2006 σελ. 28 (σχόλιο στους στ. 6-7) παρατηρεῖ επίσης ότι η χρήση του τύπου ‘συν|[εισέ]πεσ’ αὐτῶι’ στους στίχους αυτούς, με έκθλιψη (αντί του τύπου ‘-έπεσεν’ με το ευφωνικό νυ), μπορεί ομοίως να εξυπηρετεῖ μετρικές σκοπιμότητες (για τη συμπλήρωση του ρηματικού τύπου βλ. κατωτέρω στα σχόλια). Φαίνεται λοιπόν ότι ευρισκόμαστε ενώπιον του φαινομένου της μείξεως πεζού και εμμέτρου λόγου (prosimetrum), που δεν είναι μεν άγνωστο στον χώρο του αρχαίου μυθιστορήματος (Πετρώνιος, παπυρικά σπαράγματα του Ἰολάου και του Τινούφιος), αλλά δεν είναι και κάτι συνηθισμένο. Περαιτέρω προχώρησαν άλλοι μελετητές: Ο West 2010 διακρίνει μέτρο και σε άλλα σημεία του παπύρου (βλ. West

³⁰ May 2010 σελ. 64-67· Zanetto 2010 σελ. 53-54.

³¹ Άλλα, λιγότερο εμφανή σημεία συγκλίσεως εξετάζει η May ό.π.

³² Βλ. May 2010 σελ. 67-71· Zanetto 2010 σελ. 54-55.

2010 σελ. 33-34· 35· 36) και χαρακτηρίζει το κείμενο ως ‘ημιμετρικό’, αποτελούμενο δηλ. από συνδυασμό πλήρων μετρικών μονάδων και μεμονωμένων μέτρων· βλ. και Hunter 2010 σελ. 228-230, με παράλληλα από τον χώρο του μίμου. Τέλος ο Puglia 2013 σελ. 96-98 παρουσιάζει το κείμενο σε εξ ολοκλήρου μετρική μορφή (με τις κατάλληλες συμπληρώσεις), ως αποτελούμενο από ιαμβικά τρίμετρα, με έντονη πάντως την παρουσία της χασμωδίας. Βλ. και την πρώτη παράγραφο της παρούσης εισαγωγής για την ένταξη του ασυνήθιστα μικρού ύψους του κυλίνδρου στη σχετική επιχειρηματολογία του Puglia.

Ο Obbink στην έκδοση του παπύρου ανέφερε μία σειρά δυνατοτήτων για την ειδολογική κατάταξη του κειμένου μας· μία από αυτές είναι και η απόδοσή του στο πρότυπο των δύο έργων που μας σώζονται, δηλ. στις χαμένες *Μεταμορφώσεις* που γνωρίζουμε από τον Πατριάρχη Φώτιο. Ούτε όμως ο ίδιος ο Obbink φαίνεται να θεωρεί την περίπτωση αυτή πιθανή (Obbink 2006, σελ. 24-25), ούτε κανείς από όσους μετέπειτα μελέτησαν το κείμενο. Βλ. ήδη τις θέσεις της May και του Zanetto όπως αποδόθηκαν ανωτέρω. Σαφή θέση κατά μιας τέτοιας ταύτισεως λαμβάνει ο Stramaglia 2010 σελ. 179-180, με τρία πειστικά επιχειρήματα: πρώτον, την ήδη μνημονευθείσα τριτοπρόσωπη αντί της πρωτοπρόσωπης αφηγήσεως και τη διαφορά στην παρουσίαση της γυναίκας· δεύτερον, την πολύ συνοπτικότερη αφήγηση στον πάπυρο συγκριτικώς προς το ψευδο-Λουκιάνειο έργο, ενώ βάσει της μαρτυρίας του Φωτίου μεταξύ του δευτέρου και των *Μεταμορφώσεων* ίσχυε η αντίστροφη σχέση (*Βιβλιοθήκη*, κώδ. 129, 96b, 22-26)· και τρίτον, την παρεμβολή εμμέτρου λόγου στο κείμενο, χαρακτηριστικό ξένο προς τους δύο σωζόμενους μάρτυρες του χαμένου έργου.

Δικαιολογημένα χωρίς απήχηση στην έρευνα έμεινε επίσης μία δεύτερη δυνατότητα που ανέφερε εν παρόδω ο Obbink 2006 σελ. 24, μία πιθανή δηλαδή σχέση του παπυρικού αποσπάσματος (ως απώτερης ελληνικής πηγής) με το λεγόμενο *spurcum additamentum*, χωρίο πορνογραφικού χαρακτήρα, το οποίο παραδίδεται στο περιθώριο του X 21 των *Μεταμορφώσεων* του Απουλίου σε κάποια χειρόγραφα³³. Όπως παρατηρεί η May 2010 σελ. 72-73, παρά τη γνώμη όσων έχουν στο παρελθόν αποδώσει το παρέμβλημα στον ίδιο τον Απουλίο ή στον Σισέννα, φαίνεται βέβαιη η χρονολόγησή του στον Μεσαίωνα. Επιπλέον δεν παρουσιάζει κοινά με τον πάπυρό μας στοιχεία ούτε στο περιεχόμενο ούτε στο λεξιλόγιο. Πρβλ. και Zanetto 2010 σελ. 54.

Γενικότερα, και ανεξαρτήτως της σχέσεως με τον Απουλίο και τον ψευδο-Λουκιανό, δεν φαίνεται πιθανή η απόδοση του σπαράγματός μας σε χαμένο μυθιστόρημα: τούτο αρνείται π.χ. ο Zanetto 2010, σελ. 55, λόγω του χαμηλού γλωσσικού και υφολογικού επιπέδου. Άλλο σχετικό επιχείρημα έχει αντληθεί από το πολύ μικρό ύψος που είχε ο φορέας του κειμένου,

³³ Για τη γένεση του *spurcum additamentum* βλ. Mariotti 2010.

χαρακτηριστικό που τον καθιστούσε εντελώς ακατάλληλο για την αντιγραφή ενός σχετικώς εκτενούς έργου, όπως ένα βιβλίο αρχαίου μυθιστορήματος· βλ. Puglia 2013 σελ. 92-95. Η έρευνα λοιπόν έχει στραφεί σε άλλες ερμηνευτικές δυνατότητες, χωρίς βεβαίως να παραγνωρίζεται η γενικότερη σχέση με τον λογοτεχνικό περίγυρο του μυθιστορήματος.

Η May 2010 σελ. 71-81 πιθανολογεί ότι το απόσπασμά μας ίσως προέρχεται από τα χαμένα *Μιλησιακά* του Αριστείδη, μία συλλογή, ως φαίνεται, από σύντομες ερωτικές ιστορίες ακόλαστου περιεχόμενου, που είχε μεταφρασθεί και στη λατινική από τον Σισέννα (L. Cornelius Sisenna)³⁴. Ότι το πρότυπο της σκηνής που μας σώζουν ο Απουλῆιος και ο ψευδο-Λουκιανός πρέπει να αναζητηθεί στα *Μιλησιακά* είχε ήδη υποστηριχθεί στην έρευνα (βλ. May 2010 σελ. 74, υποσ. 45). Ειδικότερα είχε παρατηρηθεί η ομοιότητα του απ. 9 των *Milesiae* του Σισέννα³⁵, *ut eum paenitus utero suo recepit*, με το μνημονευθέν χωρίο του Απουλῆιου X 21 (*totum me prorsus, sed totum recepit*) και του Λουκίου ἢ Ὀνου 51 (‘εἴσω ὄλον παρεδέξατο’). Θα μπορούσε λοιπόν το απόσπασμά μας να περιέχει την αρχή μιας σκηνής (‘μὴ | ὄλην ἔσω βάλης’), την κατάληξη της οποίας σώζει το απόσπασμα του Σισέννα (*ut eum paenitus utero suo recepit*); Η May 2010 σελ. 76 το αρνείται, επικαλούμενη αντεπιχειρήματα που είχαν ήδη διατυπωθεί στη συζήτηση περί σχέσεως του λατινικού αποσπάσματος με τον Απουλῆιο: δεν μπορεί με κανένα τρόπο να αποδειχθεί ότι στο απόσπασμα του Σισέννα γυναίκα συνευρισκόταν με ὄνο (ή καν συνευρισκόταν)· και η απροσδόκητη στα συμφραζόμενα μνεία του *uterus* δεν έχει παράλληλο στον Απουλῆιο και τον ψευδο-Λουκιανό, όπως ούτε και στο παπυρικό σπάραγμα. Βλ. και κατωτέρω, υποσ. 8.

Παρά την παραδοχή όμως ότι το απόσπασμα του Σισέννα δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη συζήτηση, η May 2010 σελ. 76-80 θεωρεί ότι η απόδοση του παπυρικού σπαραγματος στα *Μιλησιακά* μπορεί να υποστηριχθεί βάσει των ακολούθων χαρακτηριστικών του: του άσεμνου περιεχομένου· της τριτοπρόσωπης αφηγήσεως (βλ. σελ. 76-77)· και ίσως και της παρεμβολής εμμέτρου λόγου (βλ. σελ. 78-79). Η May ανασυνθέτει το πιθανό περιεχόμενο του επεισοδίου (σελ. 79-80) και τον χειρισμό, του οποίου έτυχε από τον συγγραφέα των χαμένων *Μεταμορφώσεων* (‘Λούκιος’). Τονίζει πάντως με έμφαση το αβέβαιο της υποθέσεώς της (π.χ. σελ. 78).

Άλλη δυνατή κατάταξη που αναφέρει ο Obbink 2006, σελ. 23, είναι ο μίμος, δεδομένης και της παρουσίας εμμέτρου λόγου. Την δυνατότητα αυτή ερευνά εκτενέστερα ο Zanetto 2010 σελ. 55-56: αναγνωρίζει ως στοιχεία συγγενή με τον μίμο τη μείξη πεζού και εμμέτρου λόγου, τον δυναμικό χαρακτήρα της πρωταγωνίστριας, την εμμονή στον σαρκικό έρωτα, την κυριαρχία του ευθέος λόγου, και ίσως και τις δύο ‘παραγράφους’ του κειμένου, που θα

³⁴ Βλ. von Albrecht 2017 σελ. 307 και 985.

³⁵ *Historicorum Romanorum reliquiae* I, σελ. 297.

μπορούσαν να αποσκοπούν στη διευκόλυνση εκείνου που θα παριστούσε το κείμενο, θεωρεί όμως ότι δεν μπορεί να πρόκειται για κείμενο κανονικού, γνήσιου μίμου, λόγω της παρεμβολής μιας παρατηρήσεως ενός αφηγητή (στ. 4-8). Περισσότερα παράλληλα με το κείμενό μας ο Zanetto εντοπίζει σε ένα άλλο λαϊκότροπο έργο του λογοτεχνικού περιθωρίου, τη *Μυθιστορία του Αισώπου* (σελ. 56-59)³⁶: οι ομοιότητες εκτείνονται από τα επεισόδια της διηγήσεως μέχρι τον τόνο της και το γλωσσικό επίπεδο. Ιδιαίτερος ο Zanetto μνημονεύει το ερωτικό επεισόδιο μεταξύ του Αισώπου και της συζύγου του κυρίου του, του φιλοσόφου Ξάνθου (παραλλαγή W, 75-76), με ενδιαφέρον γλωσσικό παράλληλο προς τους στ. 9-10 του σπαράγματος (‘οὐώ, παχε<ι>α καὶ μεγάλη ἴστιν, ὡς δοκός’): ‘θεασαμένη δὲ ἐκείνη τὸ μῆκος καὶ τὸ πάχος τῆς αἰδοῦς αὐτοῦ ἔάλω’· επίσης και τον παρένθετο στη *Μυθιστορία* μύθο W 131 = G 131 τον σχετικό με μία ανόητη κόρη, η οποία ‘εἶδεν ὄνον θήλειαν ὑπὸ ἀνθρώπου βιαζομένην’ (κείμενο της W). Ως σημαντικό συνδετικό γλωσσικό στοιχείο σημειώνει ο Zanetto (σελ. 59) το επιφώνημα ‘οὐώ’ (δηλ. ‘οὐᾶ’) του στ. 9 του σπαράγματος: το επιφώνημα αυτό (στη μορφή ‘οὐᾶ’) χρησιμοποιείται επανειλημμένως στην παραλλαγή G της *Μυθιστορίας* (10 φορές), μεταξύ άλλων και σε συμφραζόμενα ευχάριστης εκπλήξεως, όπως στο δικό μας κείμενο. Ο Zanetto δεν προχωρεί σε περαιτέρω εικασίες ως προς τη φύση, το περιεχόμενο και τον ήρωα του κειμένου μας.

Ο Stramaglia 2010 σελ. 180-185 τονίζει κατ’ αρχάς τη μεγάλη διάδοση που φαίνεται ότι γνώρισε η σκηνή της συνευρέσεως γυναίκας και όνου, επικαλούμενος αρχαιολογικά ευρήματα (βάσει εργασιών του Ph. BrunEAU). Πρόκειται κυρίως περί λύχνων με ανάγλυφο διάκοσμο που παριστά τη σκηνή αυτή, και μάλιστα με στοιχεία που αντανακλούν σαφώς την περιγραφή που βρίσκουμε στον Απουλήιο και τον ψευδο-Λουκιανό: η γυναίκα και το ζώο είναι ξαπλωμένοι σε κλίνη, κάτω βρίσκονται δοχεία για μύρο (πρβλ. *Met.* X 21.1 και *Λούκιον ἢ Ὄνον* 51). Τα αρχαιότερα δείγματα του είδους ανάγονται στον όψιμο Α΄ αι. μ.Χ., είναι δηλαδή προγενέστερα του Απουληίου· ίσως το λογοτεχνικό πρότυπο που αναπαράγουν να είναι οι χαμένες *Μεταμορφώσεις* του ‘Λουκίου του Πατρέως’, αποτελούν λοιπόν και μία πιθανή ένδειξη για την εποχή της συγγραφής του έργου αυτού³⁷. Πάντως η μεγάλη διάδοση του εικονογραφικού τύπου στον ελληνορωμαϊκό κόσμο τον Β΄-Γ΄ αι. (και στη Δύση, π.χ. στη Γαλατία) κατά τον Stramaglia συναρτάται με την επιτυχία λογοτεχνικών έργων της εποχής που περιείχαν τη σκηνή, δηλ. για τον ελληνικό κόσμο του ψευδο-Λουκιανού, για τον ρωμαϊκό του Απουληίου. Η επιτυχία αυτή μπορεί λοιπόν την ίδια εποχή να οδήγησε στη συγγραφή του κειμένου που μας σώζει ο πάπυρος, ως μιας πιο ερεθιστικής και λογοτεχνικά λιγότερα απαιτητικής παραλλαγής του τύπου. Ως προς το γένος του, ο Stramaglia 2010 σελ.

³⁶ Για τις αναλογίες βλ. και Hunter 2010 σελ. 226-228 (ως προς την ειδολογική ένταξη του κειμένου όμως ο Hunter κλίνει μάλλον προς την εκδοχή του μίμου, ή ίσως ενός μεικτού αφηγηματικού είδους, βλ. σελ. 228-230).

³⁷ Στο παρελθόν το λογοτεχνικό πρότυπο είχε αναζητηθεί στο έργο του Σισέννα, βάσει της εξαιρετικά αβέβαιης ερμηνείας ενός αποσπάσματός του για την οποίαν ήδη έγινε λόγος ανωτέρω. Βλ. Stramaglia 2010 σελ. 181-182 και υποσ. 95.

183-185 θεωρεί ότι ίσως ο κύλινδρος περιείχε μία συλλογή σύντομων αυτοτελών ιστοριών (με ερωτικό θέμα) ή μία ανθολογία τολμηρών σκηνών από μυθιστορήματα ή άλλα λογοτεχνικά έργα. Βλ. και την πρότασή του για τη σκοπιμότητα του μικρού μεγέθους του βιβλίου στην πρώτη παράγραφο του παρόντος κεφαλαίου.

Υπέρ της εκδοχής που τελικώς απορρίπτει ο Zanetto, του μίμου, συνηγορεί ο West 2010: για να επιλύσει το πρόβλημα της ασύμβατης με δραματικό κείμενο αφηγηματικής παρεμβολής στους στ. 4-8, αποδίδει τη φράση των στ. 4-7 στην πρωταγωνίστρια (ερμηνεύοντας τον ρηματικό τύπο συνθέτου του 'πίπτω' στους στ. 6-7 ως πρώτου αντί του τρίτου προσώπου, βλ. σελ. 36, και προτείνοντας και άλλες διαφορετικές αναγνώσεις και συμπληρώσεις) και θεωρεί ότι η εναπομένουσα φράση των στ. 7-8 (ο West συμπληρώνει 'καὶ αἰ[δο]υμένη λέγει') είναι είδος σκηνοθετικής οδηγίας για την εκάστοτε ερμηνεύτρια ('bashfully', 'ντροπαλά'): βλ. σελ. 36, 37-38 και 39-40 (κείμενο και μετάφραση). Ως επιχειρήματα υπέρ της υπαγωγής στο γένος του μίμου ο West φέρει τον συνδυασμό μετρικού και ημιμετρικού κειμένου σύμφωνα με την ερμηνεία του (σελ. 35· βλ. ανωτέρω), τη χρήση ευθέος λόγου εκεί όπου θα ανέμενε κανείς περιγραφή από αφηγητή, αν υπήρχε (σελ. 37-38), και την πιθανή αποστροφή στο κοινό στους στ. 2-3 (σελ. 34 και 38· βλ. κατωτέρω, σχόλιο στους στίχους). Ειδικότερα εικάζει, σελ. 37-38, ότι το κείμενό μας ανήκε στο γένος της 'μαγωδίας' ή της 'λυσιωδίας', που είναι είδη άσεμνης κωμικής παραστάσεως για έναν ερμηνευτή με τη συνοδεία αυλού. Υπήρχαν τέτοιοι μίμοι και για ανδρικούς και για γυναικίους χαρακτήρες, π.χ. μία μοιχαλίδα, μία μαστροπό, ένα μεθυσμένο που κάνει καντάδα προς την ερωμένη του. Ο West συγκρίνει το κείμενό μας με το λεγόμενο Fragmentum Grenfellianum, με λιγότερο άσεμνο θέμα, αλλά ανάλογο ημιμετρικό σχήμα και γραφική διάταξη. Ως προς την παρουσία του όνου, θεωρεί πιθανότερο ότι γινόταν χρήση μιας κούκλας ή και ότι αφηνόταν απλώς στο ταλέντο της πρωταγωνίστριας να κάνει το ακροατήριο να τον φαντασθεί παρόντα.

Τέλος ο Puglia 2013 υποστηρίζει όπως ο West ότι πρόκειται περί είδους μίμου ή 'φάρσας'. Κατά τη δική του ερμηνεία (βασισμένη εν μέρει στις νέες αναγνώσεις που προτείνει στο άρθρο) το κείμενο προοριζόταν να παρασταθεί ολόκληρο από ένα μίμο / υποκριτή, ο οποίος αφηγείτο την ερωτική συνεύρεση μιας γυναίκας με όνο, παρενείροντας αποστροφές στο κοινό και μιμούμενος με τρόπο χυδαίο και προκλητικό τις σκέψεις, τους λόγους και τις κινήσεις εκείνης (σελ. 101-103). Βάσει του ύφους και του γλωσσικού ενδύματος του κειμένου μπορεί να θεωρηθεί ότι απευθυνόταν σε ένα κοινό χαμηλών αισθητικών απαιτήσεων (σελ. 102-103), ενώ οι μετρικές του ιδιαιτερότητες (βλ. ανωτέρω) υποδεικνύουν ότι είναι κείμενο όχι πολύ παλαιότερο από τον πάπυρο της Οξυρύγχου που μας το σώζει (Γ' αι. μ.Χ.), βλ. Puglia 2013 σελ. 97-98 και 102-103 (πρβλ. και Stramaglia 2010 σελ. 183). Ο κύλινδρος πιθανώς περιείχε μία συλλογή τέτοιων σύντομων κειμένων (Puglia 2013 σελ. 95).

Η έρευνα δεν έχει επομένως μπορέσει να καταλήξει σε μία γενικώς αποδεκτή κατάταξη του σπαράγματός μας: η αδυναμία αυτή είναι ενδεικτική της άγνοιάς μας για πολλές πλευρές της αρχαίας λογοτεχνικής παραγωγής, ιδίως της προορισμένης για τη διασκέδαση ευρέων στρωμάτων εγγραμμάτων μεν, αλλά χαμηλών αισθητικών απαιτήσεων.

Στήλη α³⁸

]]

] .

. . .

Στήλη β'

1 δεινῶς φλέγομαι []
 ῥεῦμά μ' ἤκει· δε[ὐτ'
 ἴδητε κνωμένη[ν·]
 τί ποτε μενυσ .ισ[.] .

5 ὄνον φιλοῦσα α . .
 . [.]υντα, ὅς ποτε συν-
 [ανέ]πεσ' αὐτῶι, καὶ
 α . [. ο]υμένη λέγει·
 “οὐῶ, παχε(ῖ)α καὶ μεγά-

10 λη ᾿στιν, ὡς δοκός. μέ-
 νε, κατὰ μεικρόν· μὴ
 ὄλην ἔσω βάλης. τί ποτ(ε);

³⁸ Obbink 2018 σελ. 26-29. Έχω αποκλίνει από το κείμενο του Obbink στα σημεία όπου έχουν προταθεί αναγνώσεις πειστικότερες ή έχει αμφισβητηθεί βασίμως η εκδοχή του, ακόμη και αν δεν έχει επιτευχθεί συμφωνία μεταξύ των μελετητών.

οὐκ ἔστι τοῦτο; ἀλλὰ

τί; οὐδὲ πᾶν τοῦτο.

15 ἄλλα ἄλλοτε ἀνδρα]

7: πεσ' pap. 11: / μικρόν 14: τυ' pap.

Μετάφραση:

Απόσπ. - Στήλη Β΄:

1 « ... καίγομαι φοβερὰ. Μια υγρασία με ἔχει κατακλύσει. Ελάτε να με δείτε να ξύνομαι. Μα τι (με κεντάει;)». Φιλώντας τον - - - γάϊδαρο, σαν πλάγιασε πια μαζί του, και - - - λέει: «Ωχ! είναι παχιά και μεγάλη, σαν δοκάρι. Στάσου, σιγά-σιγά· μην την βάλεις μέσα ὅλη. Μα τι; Δεν είναι αυτό; Αλλά τι; Ούτε αυτό είναι ὅλο. Πότε ἔτσι, πότε αλλιῶς με ἄνδρες (;) - - -»

Απόσπ. - Στήλη Β΄:

1: Το απόσπασμα αρχίζει με τη γνωστή ἀπό τη λογοτεχνία εικόνα της ερωτικής επιθυμίας ως φωτιάς. Ο Obbink 2006 σελ. 26 παραθέτει παράλληλα ἀπὸ τα μυθιστορήματα (Χαρίτωνα 1.1 και 4.2-3, Ξενοφώντα Εφέσιο 1.5, Λόγγο 2.7, Αχιλλέα Τάτιο 4.7).

1-2: Δεν είναι σαφές αν ο πρώτος στίχος τελείωνε με το ρήμα ἢ συνεχιζόταν με μία σύντομη λέξη. Για μετρικούς λόγους, ὥστε να αποκατασταθεῖ το πρώτο ἄλογο ενός ιαμβικού μέτρου, ο West 2010 σελ. 33-34 συμπληρώνει '[τὸ] | ῥεῦμα', ο Puglia 2013 σελ. 96 '[καὶ] ῥεῦμα' (ο σύνδεσμος εἶχε ἤδη προταθεῖ ἀπὸ τον Lurpe 2006 σελ. 93).

2: Η λέξη 'ῥεῦμα' αναφέρεται στις κολπικές εκκρίσεις που προκαλεῖ στη γυναίκα η ερωτική της διεγερση, βλ. Lurpe 2006 σελ. 94. Στη συνέχεια φαίνεται ὅτι ἔχουμε την ποιητική σύνταξη του 'ἦκειν' με αιτιατική, βλ. Obbink 2006 σελ. 27, West 2010 σελ. 34, υποσ. 2 και Puglia 2013 σελ. 98 και υποσ. 37.

2-3: Ο Obbink 2013 εἶχε διαβάσει στο τέλος του στ. 2 'δι[', ἀνάγνωση που τον οδήγησε στη συμπλήρωση 'δι[ὰ σέ'. Πειστικότερη ὁμως φαίνεται η ἀνάγνωση του West 2010 σελ. 33-34 δε[, ὅπως και η συμπλήρωση και ερμηνεία των στίχων 2-3 που προτείνει: η υποτακτική 'ἴδητε' χρησιμοποιεῖται ἀντὶ προστακτικής, ενισχυμένη με την πρόταξη του 'δεῦτε'. Η γυναίκα απευθύνεται στο κοινό (ὅπως ἤδη εἶχε υποπτευθεῖ η May 2010 σελ. 71, υποσ. 32) και το καλεῖ προκλητικὰ να την παρακολουθήσει να ξύνεται ('κνωμένην', κατηγορηματική μετοχή) μέσα στην ερωτική της ἔξαψη. Ἐνα ενδιαφέρον παράλληλο ἀπὸ τον δεύτερο μίμο

του Ηρώνδα, στ. 65-70 επικαλείται ο West 2010 στη σελ. 34. Κατά την ανάλυση του West έχουμε ένα ιαμβικό τρίμετρο (βλ. σελ. 39: [τὸ] ῥεῦμά μ' ἤκει· δε[ῦτ'] ἴδητε κνωμένη[ν]). Ο Puglia 2013 δέχεται ανάγνωση και ερμηνεία του West (σελ. 90 και 96), αλλά συμπληρώνει 'δε[ῦτ' ἐμέ] | ἴδητε κνωμένη[ν]' βάσει του μετρικού σχήματος που αναγνωρίζει στο κείμενο (πρώτο τρίμετρο: 'δεινῶς φλέγομαι [καὶ] ῥεῦμά μ' ἤκει· δε[ῦτ' ἐμέ]', δεύτερο: 'ἴδητε κνωμένη[ν] κτλ.').

4: Οι ερμηνευτές συμφωνούν ότι έχουμε το ρήμα 'νύσσειν', διαφωνούν όμως ως προς την ακριβή ανάγνωση και αποκατάσταση του στίχου (βλ. και την επόμενη σημείωση για το τέλος του): 'τί ποτέ με νύσ<σ>εις;' Obbink 2006 (δηλ. η κυρία απευθύνεται στον όνο), 'τί ποτέ με νύσσι (l. νύσσει) ἢ νύσ<σ>ει;' West 2010 σελ. 35, 'τί ποτέ μ' ἔνυσσ' ἴσ[ο]γ;' Puglia 2013 σελ. 90, 96 και 99. Ενώ ο Obbink και ακολουθώντας τον ο West θεωρούν ότι γίνεται αναφορά στο 'κέντημα', 'τσίμπημα' της ερωτικής επιθυμίας, ο Puglia (σελ. 99, υποσ. 43) προτιμά την αισχρή σημασία, 'τρύπημα' με την έννοια της διεισδύσεως, επικαλούμενος και το παράλληλο από τον Λούκιον ἢ Ὀνον 9 που είχε ήδη υποδείξει η May στον Obbink 2006 σελ. 27: 'κολλῶ αὐτῷ καὶ παρεισελθὼν βάλε καὶ πρῶσας νύσσει ἤδη πανταχοῦ ἕως πονέση [δηλ. 'ὁ ἀνταγωνιστής'· πρόκειται για παιγνιώδεις οδηγίες της δούλης Παλαίστρας στον Λούκιο κατά την ερωτική τους συνέντευξη πριν από τη μεταμόρφωσή του]'. Κατά την ερμηνεία του, η ηρωίδα διερωτάται γεμάτη θαυμασμό για το μόριο του όνου αν είχε ποτέ στο παρελθόν απολαύσει κάτι ίσου μεγέθους.

4 κεξ.: Εδώ εντείνονται οι διαφωνίες μεταξύ των ερμηνευτών: η αρχική ανάγνωση του Obbink στους στ. 4-6 ήταν 'τὸ[ν] | ὄντον φιλοῦσα ἀλ|χ[ο]ῦντα' ('as she kisses the ailing ass'), με σφηνοειδές παραπληρωματικό του στίχου σημείο στο τέλος του στ. 5 και τη μετοχή 'ἀλχοῦντα' (πρόταση της D. Colomo) να έχει σχέση ή με επώδυνη πλέον στύση του όνου ή με την ανησυχία του ότι θα τραυματίσει τη γυναίκα (όπως στην περίπτωση του Λουκίου, βλ. ανωτέρω), Obbink 2006 σελ. 28. Ο Luppe 2006 σελ. 94 προτείνει αντ' αυτού το 'ἀρ|χ[ο]ῦντα': ο όνος είναι υποτονικός, και η γυναίκα προσπαθεί με τα φιλιὰ της να τον διεγείρει (βλ. για την πρόταση και Zanetto 2010 σελ. 52 με υποσ. 3).

Ακολούθως ο Obbink συμπληρώνει 'ὅς ποτε συν|[εισέ]πες' αὐτῷ· δεν θεωρεί απίθανο το 'ὅς ποτε' να χρησιμοποιείται ελλειπτικώς, 'ὅπως ἄλλοτε' (σελ. 28³⁹), μεταφράζει όμως 'since at length she had rushed in on him' (σελ. 26), με το ρήμα να έχει την έννοια επιθέσεως, εδώ βέβαια μεταφορικώς. Ο Luppe 2006 σελ. 94 προκρίνει για λόγους νοήματος το 'συν|[κατέ]πες'.

Η ανάγνωση του άρθρου στο τέλος του στ. 4 όμως κρίνεται αδύνατη από τον West 2010 σελ. 35 και τον Puglia 2013 σελ. 90. Ο West 2010 σελ. 35-36 αντιπροτείνει: 'σ[α]ί[νω] | ὄνον

³⁹ Υπέρ της ερμηνείας αυτής τάσσεται και ο Hunter 2010 σελ. 227, υποσ. 11.

φιλοῦσα ἀω|ρ[ο]ῦντα, ὥς ποτε συν|[ανέ]πεσ' αὐτῶι' (μτφρ. σελ. 40: 'I'm making up to a donkey with kisses, uncaring though he is of how once I lay down with him')· στη σελ. 39 αποκαθιστά την κατά τη γνώμη του μετρική μορφή (ιαμβικό τρίμετρο) 'σ[α]ί[νω] ὄνον φιλοῦσ' ἀωρ[ο]ῦνθ' ὥς ποτε'. Στο ρήμα 'ἀωρεῖν' αποδίδει κατά τον Ησύχιο (α 8988 'ἀωρεῖν· ὀλιγωρεῖν') και άλλους λεξικογράφους τη σημασία 'αδιαφορώ' και εξαρτά από αυτό το 'ὥς ποτε κτλ.', ερμηνεύοντάς το δηλ. ως πλαγία ερωτηματική πρόταση. Στους στ. 6-7 προτιμά τη συμπλήρωση συν|[ανέ]πεσ' (κατά τον West, μόνο μεταξύ των ερμηνευτών, πρόκειται για τον μεταγενέστερο τύπο του πρώτου ενικού προσώπου του αορίστου, '-έπεσα'· βλ. ανωτέρω την πρότασή του για την ειδολογική κατάταξη του κειμένου), απορρίπτοντας το 'συνεισιπτεῖν' του Obbink λόγω μη ικανοποιητικής σημασίας και το 'συγκαταπίπτειν' του Luppe επειδή θα απαιτούσε περισσότερο χώρο από τον διαθέσιμο στο χάσμα. Το 'συναναπίπτειν' με τη σημασία 'ξαπλώνω μαζί' το σχετίζει με κάποια κοινή συμποτική κατάκλιση (όχι ερωτική, αφού φαίνεται να μην έχει προηγηθεί κάτι τέτοιο) της κυρίας με τον όνο (παραβάλλοντας τη σκηνή των έργων με μεταμορφωμένο πρωταγωνιστή όπου ο Λούκιος ως όνος διδάσκεται να συμμετέχει σε συμπόσια, [Λουκιανού] *Λούκιος ἢ Ὄνος* 47-48 και Απουλ. *Met.* X 16-17).

Ο Puglia, του οποίου η εκδοχή για το τέλος του στ. 4 ήδη αναφέρθηκε, διαβάζει στη συνέχεια, στ. 5-7: 'ὄνον φιλοῦσα ἀσχ[ο]λλ[ο]ῦντα, ὥς ποτε συν|[ανέ]πεσ' αὐτῶι' (σελ. 90-91, 96 και 99-100)· το 'ἀσχολοῦντα' το ερμηνεύει 'που είχε επιδοθεί στο έργο', δηλ. την ερωτική πράξη (σελ. 100, υποσ. 48), την πρόταση με το 'ὥς' τη θεωρεί χρονική. Βλ. και την επόμενη σημείωση.

8-9: Ο Obbink διαβάζει 'καὶ | αἰ[το]υμένη λέγει', 'and pleading for herself says', ενώ μνημονεύει ως πιθανή συμπλήρωση και το 'αἰ[δο]υμένη', που όμως κατά τη γνώμη του ενδείκνυται λιγότερο ως χαρακτηρισμός του ύφους των επομένων στίχων (Obbink 2006 σελ. 28). Ο West 2010 σελ. 36 επιλέγει το 'αἰ[δο]υμένη', ως σκηνοθετική οδηγία (βλ. ανωτέρω), ενώ ο Puglia 2013 σελ. 96 και 100 με υποσ. 46 προτείνει (και για μετρικούς λόγους) το 'ἀκ[ο]υμένη', δηλ. 'προσπαθώντας να διορθώσει την κατάσταση', να ανακόψει δηλαδή την ερωτική ορμή του όνου. Άλλες προτάσεις είναι το 'αἰ[ρο]υμένη' του Stramaglia 2010 σελ. 177 ('tota libidine capta'), το οποίο θεωρεί πιθανό και ο Lapini 2010 σελ. 46, ωστόσο με άλλη σημασία ('πιάνοντάς του το μόριο'), και το 'ἀπ[λο]υμένη', δηλ. 'ξαπλώνοντας', εναλλακτική εικασία του Lapini.

9: Επιφώνημα 'οὐώ' δεν μαρτυρείται. Οι ερμηνευτές το ταυτίζουν με το 'οὐά' (ή 'οὐᾶ'), επιφώνημα δηλωτικό θαυμασμού (όπως εδώ) ή εκπλήξεως (βλ. και ανωτέρω την πρόταση του Zanetto 2010 για το γένος του σπαράγματος). Ο Obbink 2006 σελ. 28 αναφέρει την ύπαρξη μιας διαγώνιας γραμμής πάνω από το ωμέγα, που δεν φαίνεται όμως κατά τη γνώμη του να αποτελεί διόρθωση του 'ουω' σε 'ουα'· ο West 2010 σελ. 36 αντιθέτως θεωρεί ότι

όντως πρόκειται περί της διορθώσεως αυτής, ενώ ο Puglia 2013 σελ. 91 βλέπει απλώς μία προέκταση του δεξιού βραχίονα του ύψιλον, και δεν σχολιάζει περαιτέρω γλωσσικώς τον τύπο ‘ουώ’. Ίσως πρόκειται για αμάρτυρη παραλλαγή του ‘ουά’, ή εναλλακτικώς για σφάλμα του αντιγραφέα.

9-10: Για το θηλυκό ουσιαστικό που υπονοείται διάφορες δυνατότητες αναφέρουν ο Obbink 2006 σελ. 28-29 και ο West 2010 σελ. 36-37· για τον συνδυασμό των δύο επιθέτων σε ανάλογα συμφραζόμενα βλ. Obbink 2006 σελ. 29 (και πρβλ. και το παράλληλο από τη *Μυθιστορία του Αισώπου* που επικαλέσθηκε ο Zanetto 2010, βλ. ανωτέρω). Ο Obbink 2006 σελ. 28 είχε εκφράσει την υπόνοια ότι υπάρχει εδώ αριστοφανική απήχηση, παραβάλλοντας τον στ. 927 της *Ειρήνης* (‘άλλ’ ὐι παχεῖα καὶ μεγάλη;’), αυτό όμως το θεωρεί απίθανο ο Hunter 2010 σελ. 230.

11-12: Ο στίχος 11 φαίνεται να τελειώνει με το ‘μή’· ο Obbink 2006 σελ. 29 αναφέρει εν παρόδω τη δυνατότητα να διορθωθεί η άρνηση σε ‘μη<δ>’ / μήθ’ για να θεραπευθεί η χασμωδία, η οποία όμως γενικώς θεωρείται ανεκτή, βλ. West 2010 σελ. 37 και Puglia 2013 σελ. 97.

12 κεξ.: Οι ερμηνευτές εκτός του Puglia θεωρούν ότι συνεχίζει μέχρι το τέλος ο μονόλογος της ηρώιδας, με την παράγραφο μεταξύ των στίχων 12-13 να σημειώνει απλώς την επάνοδο στον πεζό λόγο (Obbink 2006 σελ. 23· West 2010 σελ. 35). Ελαφρές διαφωνίες υπάρχουν ως προς τη στίξη και ερμηνεία των στ. 13-14· ανωτέρω ακολουθήσαμε τη στίξη του Obbink, ο οποίος στα σχόλιά του (σελ. 29) εκφράζει τη γνώμη ότι η γυναίκα με διακεκομμένες φράσεις σχολιάζει τα τεκταινόμενα, ίσως τελικώς παραπονούμενη για την επίδοση του όνου (μεταφράζει, σελ. 26: ‘‘What then?’ ‘Isn’t it as I say?’ ‘But what else?’ ‘And that is not the whole thing.’ ‘But another time? ...’’). Το κείμενο του West (σελ. 39) έχει τη μορφή ‘οὐκ ἔστι τοῦτο. ἀλλὰ | τί; οὐδὲ πάλι τοῦτο.’ (σελ. 40: ‘No way! What then? No, not that either’): κατα την ερμηνεία του West (σελ. 27), η ηρώίδα εκφράζει έτσι τα πρωτόγνωρά της συναισθήματα αλλά και την ανησυχία της για την πορεία των πραγμάτων. Εν μέρει όμοια είναι και η ερμηνεία και στίξη του Lapini 2010 σελ. 46: ‘οὐκ ἔστι τοῦτο. ἀλλὰ | τί; οὐδὲ πᾶν τοῦτο;’ (‘δεν είναι δυνατόν αυτό! αλλά τι; δεν ήταν ούτε καν αυτό όλο;’, με αναφορά στο μέγεθος του μορίου του όνου κατά τη ατέλειωτη διείσδυση): βλ. όμως και την αντίρρηση του Puglia 2013 σελ. 100-101, υποσ. 52. Ο Stramaglia 2010 σελ. 177-178, στίζει το όλο χωρίο ως ακολούθως: ‘τί ποτ’ | οὐκ ἔστι τοῦτο· ἀλλὰ | τί; οὐδὲ πᾶν τοῦτο, | ἀλλὰ αλλοτε (δηλ. ‘ἄλλοτε’ ή ‘ἄλλο τε’), με την πρώτη φράση να εκφράζει θαυμασμό: ‘μα τι είναι τούτο!’

Κατά τον Puglia αντιθέτως από το ‘τί ποτ(ε)’ και εξής έχουμε αποστροφή του αφηγητή (δηλ. κατά την ερμηνεία του Puglia του υποκριτή / μίμου που εκτελεί ολόκληρο το κομμάτι, βλ. ανωτέρω) προς τους θεατές, σε μία προσπάθεια να καταπολεμηθεί η δυσπιστία τους για όσα

μόλις άκουσαν από τον στ. 15 κεξ. είτε γινόταν αναφορά σε άλλες περιπέτειες της κυρίας είτε συνέχιζε η παραστατική περιγραφή της συννευρέσεως με τον όνο (Puglia 2013 σελ. 100-101).

13: Ο Puglia 2013 σελ. 96-97 εικάζει '<έν>εστι' αντί του 'έστι' για μετρικούς λόγους (βλ. την εισαγωγή): 'τί ποτ' | ούκ <έν>εστι τούτο;' = 'γιατί δηλαδή αυτό δεν γίνεται;'

14: Ο Obbink τυπώνει στο κείμενό του 'ού δέ πάν τούτο', περιοριζόμενος να μνημονεύσει το προφανές 'ούδέ' στο σχόλιο· οι λοιποί ερμηνευτές γράφουν 'ούδέ'. Ο West 2010 σελ. 33 και 37 διαβάει 'πάλι' αντί του 'πάν', πρόταση που απορρίπτει όμως ο Puglia 2013 σελ. 91.

15: Αναμφισβήτητα προτιμητέα είναι η ανάγνωση του Puglia 2013 σελ. 91 για το τέλος του στίχου 'άνδρα' (ο Obbink είχε διαβάσει 'άλλα άλλοτε; άναι-', ο West 2010 σελ. 33 'αλλααλλοτιαδια[']. Για την ερμηνεία βλ. Puglia 2013 σελ. 96 και 100-101 με υποσ. 52: είτε 'άνδρα ['] είτε 'άνδρά[σιν] είτε 'άνδρα[ς]', ίσως με αναφορά σε άλλες ερωτικές περιπέτειες της ηρωίδας του επεισοδίου ή άλλων γυναικών. Ας σημειωθεί πάντως ότι η ανάγνωση του Puglia θα μπορούσε να ενταχθεί και στην εναλλακτική ερμηνεία, κατά την οποία μιλά ακόμη η γυναίκα, ίσως με τη μορφή 'άλλα άλλοτε άνδρα[']': 'όμως άλλοτε ...' (π.χ. 'όμως άλλοτε [πήγαινα μόνον] με άνδρες, [δεν μπορούσα λοιπόν να ξέρω τι με περίμενε]').

Η συμβολή του νέου αποσπάσματος στη μελέτη του μυθιστορήματος

Όπως ήδη ελέχθη, το τελευταίο μας αυτό παπυρικό απόσπασμα δεν φαίνεται τελικώς να μπορεί να αποδοθεί στο χαμένο ελληνικό πρωτότυπο του Απουληίου και του ψευδο-Λουκιανού, ούτε και να θεωρηθεί μέρος άλλου μυθιστορήματος. Παρά ταύτα, αποτελεί μία χρήσιμη ένδειξη της αγάπης του κοινού για τέτοιες σκηνές, και μας επιτρέπει να καταλάβουμε καλύτερα γιατί το επεισόδιο (σε πολύ πιο εκλεπτυσμένη βεβαίως μορφή) εντάχθηκε στα τρία έργα τα σχετικά με τη μεταμόρφωση του Λουκίου. Δεν αποκλείεται μάλιστα το σπάραγμα μας πιο συγκεκριμένα να αντικατοπτρίζει την επιτυχία του *Λουκίου ή Όνου* στην Αίγυπτο (απόσπασμα του έργου έχει ανευρεθεί επί παπύρου, το Mertens-Pack³ 1284.4 του Δ' μ.Χ. αι.). Αν και σαφώς δεν επρόκειτο για βιβλίο πολυτελείας (καθώς έχει επαναχρησιμοποιηθεί παλαιός κύλινδρος), η γραφή μαρτυρεί επαγγελματία γραφέα, ο ιδιοκτήτης του λοιπόν παρά τις εν προκειμένω κάπως πρωτόγονες λογοτεχνικές του προτιμήσεις δεν ήταν χωρίς επαφή με τον κόσμο του 'κανονικού' λογοτεχνικού βιβλίου. Αν είναι ορθή η ερμηνεία που έχει προτείνει ο Stramaglia για το ασυνήθιστο μέγεθος του κυλίνδρου (βλ. την πρώτη παράγραφο της εισαγωγής στο παρόν κεφάλαιο), ο ιδιοκτήτης του βιβλίου πρέπει να έδωσε και πολύ σαφείς οδηγίες στον γραφέα του για τον χειρισμό του φορέα του κειμένου, είχε δηλαδή άμεση εμπλοκή με τη διαδικασία της αντιγραφής.

Οπωσδήποτε και αν προσελάμβανε το κοινό τη σκηνή (αυτό συναρτάται και με την αβέβαιη ειδολογική κατάταξη του κειμένου), για εμάς έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το γεγονός ότι στο επίκεντρο της ευρίσκεται μία γυναίκα και η ερωτική της επιθυμία, η γυναίκα δηλαδή έχει τον πρωταγωνιστικό ρόλο, σε αντίθεση με τη σκηνή στα λογοτεχνικά παράλληλα.

Το απόσπασμά μας τέλος, όπως και αν επιλέξει κανείς να το κατατάξει, έχει γενικότερη σημασία για τη μελέτη της αρχαίας λογοτεχνίας, ως ένδειξη μιας ποικιλομορφίας αφηγηματικών τύπων κατά τη ρωμαϊκή περίοδο και μιας ρευστότητας μεταξύ τους που παλαιότερα μας ήταν άγνωστες. Είδος μίμου; Τολμηρή αυτοτελής αφήγηση; Κείμενο πεζό με προσμείξεις στίχων, ημιμετρικό, ή έμμετρο;

Γενικά συμπεράσματα

Ο αριθμός των νέων παπύρων

Η αύξηση του υλικού που με σχετική βεβαιότητα μπορεί να αποδοθεί στο λογοτεχνικό γένος του μυθιστορήματος από το 1995, έτος εκδόσεως του συντάγματος της Stephens και του Winkler, μέχρι σήμερα, είναι σχετικά περιορισμένη. Επιβεβαιώνεται έτσι η διαπίστωση ότι το μυθιστόρημα δεν ήταν στη ρωμαϊκή Αίγυπτο ‘μαζικής καταναλώσεως’ είδος, όπως είχε υποθεθεί παλαιότερα, βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 10-11. Θα πρέπει βεβαίως να συνυπολογίσει κανείς ότι το υλικό προέρχεται κατ’ αποκλειστικότητα σχεδόν από τη συλλογή των παπύρων της Οξυρύγχου στην Οξφόρδη, ο βραδύς ρυθμός εκδόσεώς του λοιπόν υπαγορεύεται από τη γενικότερη εκδοτική πολιτική της Egypt Exploration Society και δεν αντανακλά κατ’ ανάγκην μία σπάνι του είδους στη συλλογή αυτή. Όμως και καθ’ αυτό το γεγονός ότι πλην της Οξφόρδης οι λοιπές παπυρολογικές συλλογές, μεγαλύτερες και μικρότερες, δεν φαίνεται να περιέχουν πλέον σπαράγματα προφανώς ανήκοντα στο είδος, είναι ενδεικτικό.

Η δημοτικότητα συγκεκριμένων μυθιστορημάτων

Τα μυθιστορήματα για τα οποία σώζονται πλέον σπαράγματα από περισσότερους, διαφορετικούς μεταξύ τους παπύρους, είναι τα *Ύπὲρ Θούλην ἄπιστα* του Αντωνίου Διογένους, τα *Φοινικικά* του Λολλιανού, το *Μητίοχος και Παρθενόπη*, ο *Σεσόγχωσις* και η *Καλλιγόνη*. Αντιθέτως, τα λοιπά δείγματα του είδους που επανεξέδωσαν η Stephens και ο Winkler 1995 (πλην του *Νίνου*) αντιπροσωπεύονται από ένα μονήρη πάπυρο το καθένα. Σημαίνει αυτό ότι τα ανωτέρα έργα ήταν και τα δημοφιλέστερα; Οπωσδήποτε ένας τέτοιος ισχυρισμός θα ήταν εντελώς αδικαιολόγητος π.χ. στην περίπτωση της *Καλλιγόνης*, όπου οι πάπυροι είναι μόνον δύο. Επίσης δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε τη σημασία παραγόντων ‘εξωγενών’, όπως της εκδοτικής πολιτικής για την οποία έγινε λόγος στην προηγούμενη παράγραφο, ή της πολύτιμης βοήθειας που μας παρέχει η περίληψη του Φωτίου στην προσπάθεια να αναγνωρίσουμε λείψανα του έργου του Αντωνίου Διογένους, βοήθειας που δεν έχουμε για άλλα μυθιστορήματα. Παρά τις επιφυλάξεις αυτές, μπορούμε να πούμε ότι τουλάχιστον τα *Ύπὲρ Θούλην ἄπιστα*, με πέντε συνολικώς διαφορετικούς παπύρους από δύο αιώνες, και ο *Σεσόγχωσις*, με τέσσερεις παπύρους από δύο αιώνες, ήταν δύο ιδιαίτερος επιτυχημένα δείγματα του είδους. Στην περίπτωση του πρώτου την ίδια διαπίστωση επιτρέπει και η όλη του παράδοση, βλ. Stramaglia 2006 σελ. 293-297· το ότι για τον *Σεσόγχωσιν* δεν υπάρχουν ανάλογες μαρτυρίες εκτός Αιγύπτου δεν εκπλήσσει καθόλου, αφού το έργο αναφερόταν σε έναν εγχώριο ήρωα και θα ενδιέφερε κατά κύριον λόγον το αναγνωστικό κοινό της ίδιας της Αιγύπτου.

Θέση εντός του εμπορίου βιβλίου, αναγνωστικό κοινό

Και με το υλικό που αποτελεί το αντικείμενο της παρούσης εργασίας επιβεβαιώνεται εκ νέου ότι το ενδιαφέρον για το μυθιστόρημα δεν ήταν περιορισμένο σε μία μόνον μερίδα του αναγνωστικού κοινού, ανθρώπους των λαϊκών στρωμάτων, με χαμηλών αξιώσεων πνευματικές ενασχολήσεις (βλ. Stephens - Winkler 1995 σελ. 10). Τα περισσότερα αποσπάσματα προέρχονται από βιβλία γραμμένα από επαγγελματίες γραφείς και όχι από αντίγραφα ιδιωτών, απομακρυσμένα από τα αισθητικά πρότυπα του εμπορίου βιβλίου. Απαντούν γραφές ατημέλητες, ημιφιλολογικές, αλλά και καλλιγραφικές· άλλα αντίγραφα είναι στην οπίσθια πλευρά επαναχρησιμοποιημένων καταστίχων, άλλα αποτελούν την πρώτη χρήση τού κυλίνδρου. Ας τονισθεί και πάλι η ιδιαίτερη περίπτωση του P.Oxy. 5262, που αποδεικνύει ότι πάπυροι των μυθιστορημάτων μπορούσαν να προέρχονται από τους ίδιους γραφείς, τα ίδια βιβλιογραφικά εργαστήρια που παρήγαν και τα αντίγραφα των μεγάλων κλασικών συγγραφέων. Τα κείμενα προέρχονται κυρίως από τον δεύτερο και τον τρίτο αιώνα μ.Χ., την εποχή δηλ. της μεγάλης ακμής του είδους στην ελληνορωμαϊκή Αίγυπτο, βλ. Cavallo 1996 σελ. 16-29.

Νέα και παλαιά σπάργματα

Ίσως εν μέρει απλώς λόγω της πολιτικής των εκδοτών (βλ. την πρώτη παράγραφο ανωτέρω), οι περισσότεροι νέοι πάπυροι του μυθιστορήματος ανήκουν σε έργα ήδη γνωστά από παλαιότερα παπυρικά αποσπάσματα (και εν μέρει και από την έμμεση παράδοση). Εντελώς νέο εύρημα είναι η *Πανιώνις*, και εδώ όμως φαίνεται πιθανή η σύζευξη με ένα άλλο σπάραγμα, γνωστό από δεκαετίες, που επιτρέπει μάλιστα σημαντική πρόοδο στην ερμηνεία του τελευταίου.

Το νέο απόσπασμα της *Καλλιγόνης* προέρχεται από την αρχή του έργου και μας παρέχει σειρά πολύτιμων ειδήσεων για τις προϋποθέσεις τής δράσεως· όπως είναι αναμενόμενο, κάποιες από τις παλαιότερες εικασίες αποδεικνύονται πλέον εσφαλμένες (βλ. στο σχετικό κεφάλαιο, 'Η συμβολή του νέου αποσπάσματος κτλ.'). Το σπάραγμα του *Μητιόχου και Παρθενόπης*, περιορισμένης εκτάσεως, φαίνεται ότι ανήκει σε μία σκηνή γνωστή ήδη από την περσική εκδοχή του έργου, τη φωτίζει όμως με νέες λεπτομέρειες. Οι νέοι πάπυροι του Αντωνίου Διογένους μας γνωρίζουν μία σειρά από άγνωστα επεισόδια, τα οποία είχε παραλείψει ο Πατριάρχης Φώτιος στην περίληψή του· μεταξύ άλλων, ίσως αποκαθιστούν και την ορθή μορφή του ονόματος ενός από τους ήρωες, αλλοιωμένη στα χειρόγραφα της *Βιβλιοθήκης*. Για τον *Σεσόγχοσιν* το ένα από τα δύο νέα ευρήματα, το P.Oxy. 5263, εάν όντως ανήκει στο μυθιστόρημα, επιβάλλει ριζική αναθεώρηση των απόψεών μας σχετικά με το περιεχόμενό του και την ακριβή του ειδολογική κατάταξη. Τέλος το σπάραγμα των *Φοινικικών* σώζει ένα ακόμη επεισόδιο με τα γνωστά ήδη χαρακτηριστικά του έργου αυτού,

δεν μπορεί όμως να ενταχθεί με βεβαιότητα στην πλοκή του, που φαίνεται ότι ήταν αρκετά χαλαρή.

Νέα σπαράγματα και αρχαίο μυθιστόρημα

Από τα νέα σπαράγματα, στο ‘τυπικό’ για το ελληνικό μυθιστόρημα κλίμα τού νεανικού έρωτα μας εισάγουν η *Πανιώνις* και το *Μητίοχος και Παρθενόπη*. Ειδικώς η σύντομη σκηνή της *Πανιονίδος* θυμίζει στον τόνο τα *Κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα* του Αχιλλέως Τατίου, περισσότερο από ό,τι τα άλλα τέσσερα γνωστά μυθιστορήματα. Από τα υπόλοιπα αποσπάσματα ο έρωτας απουσιάζει, ή είναι παρών υπαινικτικώς μόνον· είτε επειδή γενικώς είχε υποδεέστερη παρουσία στο όλο έργο, όπως στην περίπτωση *Τῶν κατὰ Θούλην ἀπίστων* (βλ. την γενική εισαγωγή στο κεφάλαιο αυτό), είτε επειδή το σωζόμενο σπάραγμα τυγχάνει να προέρχεται από σημείο του μυθιστορήματος με άλλο τόνο, όπως στην περίπτωση της *Καλλιγόνης* (από τα εισαγωγικά μέρη, με τις προϋποθέσεις ακόμη τής ερωτικής σχέσεως). Στο απόσπασμα των *Φοινικικῶν* γίνεται λόγος για τον έρωτα, αλλά δεν πρόκειται βέβαια για το εξιδανικευμένο συναίσθημα των πέντε γνωστών μας μυθιστορημάτων.

Το ‘εξωτικό’ στοιχείο που βρίσκουμε κυρίως στα τελευταία βιβλία του Ηλιοδώρου (με τα γεγονότα στην Αιθιοπία), απαντά εδώ έντονο στην *Καλλιγόνη* (ναυάγιο και συνάντηση με τις Αμαζόνες) και στον *Σεσόγχωσιν* (ταξίδι στα πέρατα της γης στο P.Oxy. 5263), και βεβαίως και στον Αντώνιο Διογένη (P.Oxy. 4761), για του οποίου το έργο αποτελεί συστατικό στοιχείο (βλ. τη γενική εισαγωγή στο μυθιστόρημα αυτό).

Ως προς την ταξινόμηση του αρχαίου μυθιστορήματος (βλ. την εισαγωγή στην παρούσα εργασία), ίσως πρέπει στις τέσσερεις κατά Stephens υποκατηγορίες να προστεθεί, επί τη βάσει του P.Oxy. 5263 (*Σεσόγχωσις*), και μία πέμπτη, αυτή του ‘βιογραφικού μυθιστορήματος’ ή ‘μυθιστορήματος ηγεμόνος’, βλ. την εισαγωγή στο κείμενο αυτό στο κεφάλαιο του *Σεσογχώσεως*, καθώς και το εκεί υποκεφάλαιο ‘Η συμβολή των νέων αποσπασμάτων κτλ.’ Για την περίπτωση η *Πανιώνις* να είναι (ψευδο-)ιστορικό μυθιστόρημα, όπως η *Καλλιρόη* και το *Μητίοχος και Παρθενόπη*, βλ. στο σχετικό κεφάλαιο.

Ως προς το θέμα της καταγωγής και των προτύπων του αρχαίου μυθιστορήματος, μπορεί να αναφερθεί η αναπόδεικτη ακόμη πιθανότητα επιρροής αιγυπτιακού αφηγηματικού υλικού επί του *Σεσογχώσεως* βλ. το σχετικό κεφάλαιο.

Τέλος, ο Όνος, χωρίς να είναι ο ίδιος λείψανο αρχαίου μυθιστορήματος, προσφέρει για τις *Μεταμορφώσεις* του Απουληίου, τον *Λούκιον ἢ Όνον* τού ψ.-Λουκιανού και το χαμένο ελληνικό πρότυπο των δύο αυτών έργων διαφωτιστικό παράλληλο, καθώς αποτελεί ελάσσονα λογοτεχνική πραγμάτευση μιας σκηνής εντεταγμένης και στα έργα εκείνα, μάρτυρα της γοητείας που αυτή ασκούσε. Και η δυσκολία ειδολογικής κατατάξεως του

σπαράγατος αυτού είναι ενδεικτική της ρευστότητας και ποικιλομορφίας της αφηγηματικής πεζογραφίας της αρχαιότητας.

Τυπικά και ιδιάζοντα θεματικά στοιχεία, αφηγηματική τεχνική

Εκτός από τον έρωτα και το εξωτικό στοιχείο, για τα οποία έγινε λόγος στην προηγούμενη παράγραφο, μπορεί κανείς να αναφέρει ως ενδιαφέροντα θεματικά στοιχεία την τοποθέτηση της δράσεως στο χώρο της ρητορικής παιδείας (*Πανιώνις*): τη χρήση μυθολογικών παραδειγμάτων στην ερωτοτροπία των δύο νέων πρωταγωνιστών, καθώς και τη σημασία της μουσικής (*Μητίοχος και Παρθενόπη*): τα απροσδόκητα στρατιωτικά χαρίσματα της Καλλιγόνης στο ομώνυμο μυθιστόρημα: την περιπετειώδη καταδίωξη ανδρών από γυναίκες στο P.Oxy. 4761 (Αντώνιος Διογένης): την πιθανή παρουσία (ερωτικής;) μαγείας στο νέο απόσπασμα του Λολλιανού.

Από απόψεως αφηγηματικής τεχνικής ας σημειωθεί τέλος ο ταχύς ρυθμός τής αφηγήσεως στο P.Oxy. 5355 (*Καλλιγόνη*) και στο P.Oxy. 5263 (*Σεσόγχωσις*): τουλάχιστον στην πρώτη περίπτωση, η οφθαλμοφανής διαφορά με το παλαιότερο απόσπασμα (PSI 981) οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το έργο χαρακτηριζόταν από ποικιλία (ή ίσως και ανομοιογένεια) του ύφους, με λιγότερο επεξεργασμένα τα εισαγωγικά κεφάλαια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- von Albrecht, M., 2017: *Ιστορία της ρωμαϊκής λογοτεχνίας, από τον Ανδρόνικο ως τον Βοήθιο, και η σημασία της για τα νεότερα χρόνια*, επιμ. Δ. Ζ. Νικήτας, Ηράκλειο.
- Alvares, J. – Renner, T., 2001: “A New Fragment of the Metiochos and Parthenope Romance?”, στο Andorlini, I. κ. ά. (επιμ.), *Atti del XXII Congresso Internazionale di Papirologia*, Firenze, τόμ. Α΄, σελ. 35-40.
- Bastianini, G. – Casanova, A. (επιμ.), 2010: *I papiri del romanzo antico: atti del convegno internazionale di studi, Firenze, 11-12 giugno 2009*, Firenze (Studi e Testi di Papirologia N.S., 12).
- Bernsdorff, H., 2006: “Zur Handlung von P. Oxy. 4761 (Antonius Diogenes?)”, *GFA* 9, σελ. 7-12.
- Bowie, E., 1996: “The Ancient Readers of the Greek Novels”, στο Schmeling 1996, σελ. 87-106.
- Braund, D., 2005: “Neglected Slaves”, *VDI* 254.4, σελ. 24-45.
- Casanova, A., 2010: “Ambienti e luoghi nei frammenti di Lolliano”, στο Bastianini – Casanova 2010, σελ. 121-137.
- Casanova, A., 2014: “Un’interpretazione del nuovo frammento di Lolliano”, στο Tulli, M. (επιμ.), *Φιλία. Dieci contributi per Gabriele Burzacchini*, Bologna, σελ. 115-132.
- Cavallo, G., 1996: “Veicoli materiali della letteratura di consumo. Maniere di scrivere e maniere di leggere”, στο Pecere – Stramaglia 1996, σελ. 11-46.
- Cioffi, R. – Trnka-Amrhein, Y., 2010: “What’s in a Name? Further Similarities between Lollianos’ *Phoinikika* and Apuleius’ *Metamorphoses*”, *ZPE* 173, σελ. 66-68.
- Del Corso, L., 2010: “Il romanzo greco a Ossirinco e i suoi lettori. Osservazioni paleografiche, bibliologiche, storico-culturali”, στο Bastianini – Casanova 2010, σελ. 247-277.
- Dowden, K., 1997: “The Amazons: Development and Functions”, *RhM* 140, σελ. 97-128.
- Funghi, M. S. – Messeri Savorelli, G., 1992: “Note papirologiche e paleografiche”, *Tyche* 7, σελ. 75-88.
- Fusillo, M., 1990: *Antonio Diogene, Le incredibili avventure al di là di Tule*, Palermo. (La città antica, 4).
- Fusillo, M., 2002: “Antonius [3] Diogenes”, στο *Brill’s New Pauly* τόμ. I, στ. 798-799.

- Hägg, T., 1987: “Callirhoe and Parthenope: The Beginnings of the Historical Novel”, *CIAnt* 6, σελ. 184-204.
- Hägg, T. – Utas, B., 2003: *The Virgin and Her Lover. Fragments of an Ancient Greek Novel and a Persian Epic Poem*, Leiden – Boston (Brill Studies in Middle Eastern Literatures, 30).
- Henrichs, A., 2011: “Missing Pages: Papyrology, Genre, and the Greek Novel”, στο Obbink, D. – Rutherford, R. (επιμ.), *Culture in Pieces. Essays on Ancient Texts in Honour of Peter Parsons*, Oxford, σελ. 302-322.
- Hunter, R., 2010: “Rhythmical Language and Poetic Citation in Greek Narrative Texts”, στο Bastianini – Casanova 2010, σελ. 223-245.
- Johne, R., 1996: “Women in the Ancient Novel”, στο Schmeling 1996, σελ. 151-207.
- Johnson, W. A., 2004: *Bookrolls and Scribes in Oxyrhynchus*, Toronto κ. α. (Studies in Book and Print Culture).
- Jones, C. P., 1980: “Apuleius’ *Metamorphoses* and Lollianus’ *Phoinikika*”, *Phoenix* 34, σελ. 243-254.
- Kanavou, N., 2018: “New Remarks on the *Panionis* (P.Oxy. LXXI 4811)”, *APF* 64, σελ. 13-31.
- Kim, L., 2013: “Orality, Folktales and the Cross-cultural Transmission of Narrative”, στο Whitmarsh – Thomson 2013, σελ. 300-321.
- Körte, A., 1927: “Literarische Texte mit Ausschluß der christlichen”, *APF* 8, σελ. 251-272.
- Lapini, W., 2010: “POxy. 70.4762, r. 8: la donna e l’asino”, *ZPE* 174, σελ. 45-46.
- López Martínez, M. P., 1998: *Fragmentos papiáceos de novela griega*, Alicante (Publicaciones de la Universidad de Alicante).
- López Martínez, M. P., 2016: “Humor y retórica en la novela de Paniónide”, *SPhV* 18, n.s. 15, σελ. 183-194.
- López Martínez, M. P. – Ruiz-Montero, C., 2019: “Magia y erotismo en la novela griega: P.Oxy. 4945 de las *Fenicíacas* de Loliano”, στο Martos Montiel, J.F. κ. ά. (επιμ.), *Plutarco, entre dioses y astros. Homenaje al profesor Aurelio Pérez Jiménez de sus discípulos, colegas y amigos*, Zaragoza, τόμ. Β’, σελ. 1223-1249.
- Luppe, W., 2006: “Sex mit einem Esel (P. Oxy. LXX 4762)”, *ZPE* 158, σελ. 93-94.
- Luppe, W., 2008: “Eine Erzählung über Rhetorik-Übungen”, *APF* 54, σελ. 1-4.
- Maehler, H., 1976: “Der Metiochos-Parthenope-Roman”, *ZPE* 23, σελ. 1-20.
- May, R., 2010: “An Ass from Oxyrhynchus: P.Oxy. LXX.4762, Loukios of Patrae and the Milesian Tales”, *AncNarr* 8, σελ. 59-83.

- Messeri, G., 2010: “I papiri di narrativa dal 1893 ad oggi”, στο Bastianini – Casanova 2010, σελ. 3-41.
- Morgan, J. R., 1998: “On the Fringes of the Canon: Work on the Fragments of Ancient Greek Fiction 1936–1994”, *ANRWII* 34.4, σελ. 3293-3390.
- Obbink, D., 2006: “4762. Narrative Romance”, στο Gonis, N. κ. ά., *The Oxyrhynchus Papyri*, τόμ. LXX (Graeco-Roman Memoirs, 90), London, σελ. 22-29.
- Obbink, D., 2009: “4945. Lollianos, *Phoinikika*”, στο Obbink, D. κ. ά., *The Oxyrhynchus Papyri*, τόμ. LXXIII (Graeco-Roman Memoirs, 94), London, σελ. 103-113.
- O’Sullivan, J. N., 1984: “The Sesonchosis Romance”, *ZPE* 56, σελ. 39-44.
- Parsons, P. J., 2006: “4760. Antonius Diogenes” και “4761. Novel (Antonius Diogenes?)”, στο Gonis, N. κ. ά., *The Oxyrhynchus Papyri*, τόμ. LXX (Graeco-Roman Memoirs, 90), London, σελ. 9-22.
- Parsons, P. J., 2007: “4811. Novel (‘Panionis’)", στο Hatzilambrou, R. κ. ά., *The Oxyrhynchus Papyri*, τόμ. LXXI (Graeco-Roman Memoirs, 91), London, σελ. 47-53.
- Parsons, P. J., 2010: “Panionis and the Culture of Culture (P.Oxy. LXXI 4811)”, στο Bastianini – Casanova 2010, σελ. 43-49.
- Parsons, P. J., 2018: “5354. Antonius Diogenes” και “5355. Novel (*Calligone*)”, στο Parsons κ. ά., *The Oxyrhynchus Papyri*, τόμ. LXXXIII (Graeco-Roman Memoirs, 104), London, σελ. 54-72.
- Pecere, O. – Stramaglia, A. (επιμ.), 1996: *La letteratura di consumo nel mondo greco-latino. Atti del convegno internazionale, Cassino, 14–17 settembre 1994*, Cassino.
- Puglia, E., 2013: “Considerazioni sul papiro della donna e dell’asino (POxy LXX 4762)”, *PapLup* 22, σελ. 85-103.
- Rostovtzeff, M. I., 1931: *Skythien und der Bosphorus I: Kritische Übersicht der schriftlichen und archäologischen Quellen*, Berlin.
- Ruiz-Montero, C., 1989: “P. Oxy. 2466: The Sesonchosis Romance”, *ZPE* 79, σελ. 51-57.
- Ruiz-Montero, C., 1996: “The Rise of the Greek Novel”, στο Schmeling 1996, σελ. 29-85.
- Rutherford, I., 2013: “Greek Fiction and Egyptian Fiction: Are They Related and, If So, How?”, στο Whitmarsh – Thomson 2013, σελ. 23-37.
- Ryholt, K., 2010: “A Sesostris Story in Demotic Egyptian and Demotic Literary Exercises (O. Leipzig UB 2217)”, στο Knuf, H. κ. ά. (επιμ.), *Honi soit qui mal y pense. Studien zum pharaonischen, griechisch-römischen und spätantiken Ägypten zu*

Ehren von Heinz-Josef Thissen (Orientalia Lovaniensia Analecta, 194) Leuven κ. α., σελ. 429-437.

- Schmeling, G. (επιμ.), 1996: *The Novel in the Ancient World*, Leiden κ. α. (*Mnemosyne*, Suppl. 159).
- Stephens, S. A. – Winkler, J. J., 1995: *Ancient Greek Novels: The Fragments*, Princeton.
- Stephens, S., 1996: “Fragments of Lost Novels”, στο Schmeling 1996, σελ. 655-683.
- Stramaglia, A., 1996: “Fra ‘consumo’ e ‘impegno’: usi didattici della narrativa nel mondo antico”, στο Pecere – Stramaglia 1996, σελ. 97-166.
- Stramaglia, A., 2006: “The Textual Transmission of Ancient Fantastic Fiction: Some Case Studies”, στο Baumbach, M. – Hömke, N. (επιμ.), *Fremde Wirklichkeiten. Literarische Phantastik und antike Literatur* (Kalliope, 6), Heidelberg, σελ. 289-310.
- Stramaglia, A., 2010: “Le *Metamorfosi* di Apuleio tra iconografia e papiri”, στο Bastianini – Casanova 2010, σελ. 165-192.
- Stramaglia, A., 2011: “Declamatori romanzeschi: P.Oxy. LXXI 4811 (e PSI XI 1220)”, *APF* 57, σελ. 356-368.
- Tilg, S., 2010: *Chariton of Aphrodisias and the Invention of the Greek Love Novel*, Oxford.
- Trnka-Amrhein, Y., 2016: “5262–5263. *Sesonchosis*”, στο Brusuelas, J. H. κ. ά., *The Oxyrhynchus Papyri*, τόμ. LXXXI (Graeco-Roman Memoirs, 102), London, σελ. 19-40.
- Trnka-Amrhein, Y., 2020: “Interpreting *Sesonchosis* as a Biographical Novel”, *CPh* 115, σελ. 70-94.
- West, M. L., 2010: “The Way of a Maid with a Moke: P. Oxy. 4762”, *ZPE* 175, σελ. 33-40.
- Whitmarsh, T. – Thomson, S. (επιμ.), 2013: *The Romance between Greece and the East*, Cambridge.
- Widmer, G., 2002: “Pharaoh Maâ-Rê, Pharaoh Amenemhat and Sesostri: Three Figures from Egypt’s Past as Seen in Sources of the Graeco-Roman Period”, στο Ryholt, K. (επιμ.), *Acts of the Seventh International Conference of Demotic Studies, Copenhagen, 23-27 August 1999* (CNI Publications, 27), Copenhagen, σελ. 377-393.
- Winkler, J., 1980: “Lollianos and the Desperadoes”, *JHS* 100, σελ. 155-181.
- Zanetto, G., 2010: “P.Oxy. LXX 4762 e il *Romanzo dell’asino*”, στο Bastianini – Casanova 2010, σελ. 51-63.